

”KOSKA VIROSSA KAIKKI ON NURINKURIN”

Käännöstesti eräiden luettujen ja kuultujen vironkielisten sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma

Itä-Suomen yliopisto
Tammikuu 2015

Maria Heinonen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Humanistinen osasto									
Tekijät – Author Maria Heinonen											
Työn nimi – Title ”Koska virossa kaikki on nurinkurin” – Kyselytutkimus eräiden luettujen ja kuultujen vironkielisten sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta											
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages								
Suomen kieli	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%; padding: 2px;">Pro gradu -tutkielma</td> <td style="width: 20%; text-align: center; padding: 2px;">x</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Sivuainetutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Kandidaatin tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Aineopintojen tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> </table>	Pro gradu -tutkielma	x	Sivuainetutkielma		Kandidaatin tutkielma		Aineopintojen tutkielma		2.1.2015	71 s. + 6 liitesivua
Pro gradu -tutkielma	x										
Sivuainetutkielma											
Kandidaatin tutkielma											
Aineopintojen tutkielma											
Tiivistelmä – Abstract											
<p>Tutkielmassa tarkastellaan irrallisten vironkielisten sanojen ymmärtämistä suomen kielen pohjalta. Aineistona on kyselytutkimus, jossa on käännettävänä 30 vironkielistä sanaa. Aineisto on kerätty lokakuun 2013 ja helmikuun 2014 välisenä aikana Itä-Suomen yliopistossa kolmella aineistonkeruukerralla. Kyselytutkimukseen osallistui yhteensä 91 vastaajaa. Tutkielman tavoitteena on selvittää, voisiko suomenkielisen puhujan olla mahdollista ymmärtää yksittäisiä vironkielisiä sanoja suomen kielen pohjalta.</p> <p>Tutkielma kytkeytyy reseptiivisen monikielisuuden (<i>receptive multilingualism</i>) tutkimusperinteeseen. Tutkielman teoria pohjautuu Ludger Zeevaartin ja Jan D. ten Thijen, Annekatrin Kaivapalun, Pirkko-Muikko Wernerin ja Kurt Braunnüllerin tutkimuksiin reseptiivisestä monikielisuudesta. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, millä tavalla suomen kielen puhujat ymmärtävät vironkielisiä sanoja luetun ja kuullun perusteella. Käännöstestiin on valittu sanoja kolmen eri kategorian mukaan, joista yksi kategoria jakautuu kahteen alakategoriaan. Kategoriat ovat kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavat sanat, suomen sanoja muistuttavat sanat (merkitykseltään eroavat sanat eli niin sanotut petolliset ystävät ja merkitykseltään läheiset sanat) ja vieraan kielen avulla pääteltävät sanat. Tutkielman analyysissä tarkastellaan, millaisia tarjokkaita vastaajat ovat antaneet ja pohditaan mahdollisia syitä kyseisiin tarjokkaisiin päätymiseen.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että parhaiten informantit ymmärtävät viron kielestä kirjoitusasultaan selvästi läpinäkyviä sanoja, esimerkiksi sanat <i>tädi</i> ja <i>küps</i>. Eniten ongelmia kääntämisessä tuottavat merkitykseltään eroavat sanat eli petolliset ystävät, kuten sanat <i>pulmapäev</i> ja <i>halb</i>. Tutkielmassa selvitetään myös sitä, millä tavalla ymmärtäminen eroaa, kun sana kuullaan luetun sijaan puhuttuna. Suurin ero lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyy ensimmäisen kategorian melko läpinäkyvissä sanoissa, kun kuuntelijat kääntävät sanoja 34 prosenttiyksikköä enemmän oikein kuin lukijat. Toinen selkeä ero lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyy vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja käännettäessä, sillä jokaisessa ryhmässä lukijat kääntävät enemmän sanoja oikein kuin kuuntelijat.</p> <p>Osassa käännöstestin sanoista oli mukana suomen aakkosiin kuulumattomat kirjaimet <i>ü</i> ja <i>õ</i>. Kyseisiä kirjaimia sisältäviä sanoja ymmärretään vaihtelevasti: <i>ü</i>-kirjaimen sisältävät sanat, esimerkiksi sana <i>küps</i> ymmärretään kuullun pohjalta paremmin kuin luetun, mutta sanassa <i>rüübata</i> vieras kirjain <i>ü</i> ei juuri tuota eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden välille. Kirjaimen <i>õ</i> sisältäviä sanoja ei juuri osata kääntää oikein, joten aineiston perusteella kyseisen kirjaimen sisältävät sanat ovat yhtä hankalia kääntää niin luetun kuin kuullun pohjalta.</p> <p>Käännöstestin yhdyssanoista vastaajat kääntävät usein yhdyssanan toisen osan oikein ja keksivät toiseksi osaksi jonkin sanan, jolla ei välttämättä ole mitään tekemistä käännöksensä kanssa. Toisaalta myös sanoja, jotka eivät ole yhdyssanoja, on käsitetty kaksiosaisina.</p>											
Avainsanat – Keywords reseptiivinen monikielisyys, kielisukulaisuus, samankaltaisuus, ymmärtäminen, sanasto, käännöstesti											

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School School of Humanities									
Tekijät – Author Maria Heinonen											
Työn nimi – Title “Because everything in Estonian is backwards” – A translation test of understanding certain read and listened Estonian words on the basis of Finnish language											
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages								
Finnish language	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%; padding: 2px;">Pro gradu -tutkielma</td> <td style="width: 20%; text-align: center; padding: 2px;">x</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Sivuainetutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Kandidaatin tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Aineopintojen tutkielma</td> <td style="text-align: center; padding: 2px;"></td> </tr> </table>	Pro gradu -tutkielma	x	Sivuainetutkielma		Kandidaatin tutkielma		Aineopintojen tutkielma		2.1.2015	71 p. + 6 app.
Pro gradu -tutkielma	x										
Sivuainetutkielma											
Kandidaatin tutkielma											
Aineopintojen tutkielma											
Tiivistelmä – Abstract											
<p>This thesis studies the comprehension of Estonian stand-alone words on the basis of Finnish language. The research material consists of the results of a survey in which 30 Estonian words were asked to be translated by the respondents. The material was collected on three separate occasions between October 2013 and February 2014 in the University of Eastern Finland. 91 respondents took part in the survey. The aim of this study is to find out if it would be possible for a Finnish speaker to understand stand-alone words on the basis of Finnish language.</p> <p>The study is linked to the tradition on the receptive multilingualism. The theory of this study is based on the previous studies of receptive multilingualism researched by Ludger Zeevaert and Jan D. ten Thije, Annkatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner and Kurt Braumnüller. This study examines how Finnish speakers understand Estonian words by reading and listening. The words in the translation test are chosen according to three categories. One of these categories is divided into two subcategories. The categories are: words resembling the Finnish words to different degrees, words reminding Finnish words (words differing from meaning, also known as false friends and words with close meaning) and words that can be concluded with a help of another language. The analysis explores what kind of equivalents the respondents have given. The analysis also reflects the possible reasons for these equivalents.</p> <p>The results shows that the respondents understand the clearly transparent words such as <i>tädi</i> - meaning aunt - in Finnish ‘täti’ and <i>küps</i> - meaning done and mature - in Finnish ‘kypsä’ are understood best. The hardest words to recognize were the false friends (words differing from meaning) for example <i>pulmapäev</i> - meaning wedding - in Finnish ‘häät’ and <i>halb</i> - meaning bad or poor – in Finnish ‘huono’. The research also finds out how the understanding differs when the respondent hears the word instead of reading. The biggest difference between the readers and listeners comes up in the first category’s (words resembling the Finnish words to different degrees) subcategory fairly transparent words. In this category the listeners recognize words 34 percentage point better than the readers. Another clear distinction comes up in the third category when the readers recognize the words that can be concluded with a help of another language better than the listeners.</p> <p>Some of the words in the translation test contain letters which do not exist in the Finnish alphabet. These letters are ü and õ. The understanding of the words including those letters vary: the words with the letter ü for example <i>küps</i> was understood better by listening instead of reading but the word <i>riübata</i> - meaning to drink alcohol - in Finnish ‘ryypätä’ gives hardly a difference between the listeners and the readers. The respondents can’t really recognize words including the letter õ.</p> <p>The results show that the respondents often translate the first part of compound correctly but for the second part they invent some other word that has nothing to do with its translation equivalent. On the other hand also the words that are not compounds are grasped as a double-barreled.</p>											
Avainsanat – Keywords receptive multilingualism, related languages, resemblance, understanding, vocabulary, translation test											

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman taustaa ja tavoitteet	1
1.2. Aineisto ja menetelmä.....	4
1.3. Kyselyyn valitut sanat	6
2. TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA.....	9
2.1. Reseptiivinen monikielisyys	9
2.2. Aiempia tutkimuksia	11
2.3. REMU-tutkimushanke	14
3. SANOJEN TUNNISTAMINEN ÄÄNNE- JA KIRJOITUSASUN PERUSTEELLA ...	15
3.1. Sanojen luokittelusta	15
3.2. Selvästi läpinäkyvät sanat	16
3.2.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	16
3.2.2. Historian opiskelijoiden vastaukset	17
3.2.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset	17
3.2.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	17
3.3. Melko läpinäkyvät sanat	18
3.3.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	18
3.3.2. Historian opiskelijoiden vastaukset	19
3.3.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset	19
3.3.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	20
3.4. Läpinäkymättömät sanat	21
3.4.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	21
3.4.2. Historian opiskelijoiden vastaukset	22
3.4.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset	23
3.4.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	24
4. SANOJEN TUTTUUDEN VAIKUTUS KÄÄNNÖKSIIN	26
4.1. Merkitykseltään eroavat sanat	26
4.1.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	27
4.1.2. Historian opiskelijoiden vastaukset	30
4.1.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset	32
4.1.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	34
4.2. Merkitykseltään läheiset sanat	36
4.2.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	36
4.2.2. Historian opiskelijoiden vastaukset	39

4.2.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset	41
4.2.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	43
5. VIERAAN KIELEN AVULLA PÄÄTELTÄVÄT SANAT	46
5.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset	46
5.2. Historian opiskelijoiden vastaukset.....	49
5.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset.....	51
5.4. Vastausten numeerinen tarkastelu	53
6. INFORMANTTIEN KOMMENTIT	55
7. TULOSTEN MÄÄRÄLLINEN TARKASTELU	58
7.1. Äänne- ja kirjoitusasun perusteella tunnistetut sanat	58
7.2. Merkityksen tai vieraan kielen avulla tunnistetut sanat	59
7.2.1. Käännöstieteen opiskelijat	59
7.2.2. Historian opiskelijat.....	60
7.2.3. Suomen kielen opiskelijat.....	61
7.2.4. Koonti	62
8. LOPUKSI.....	64
LÄHTEET	67

LIITTEET (2 kpl)

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman taustaa ja tavoitteet

”There are similar words but meanings are totally different”, kertoi suomalainen saksalaiselle suomen ja viron kielten eroavaisuuksista lennolla Hampurista Helsinkiin. Suomen ja viron kielten sukulaisuus ja sanojen samankaltaisuus ovat suomalaiselle tutuksi tulleita asioita esimerkiksi perinteisiltä Tallinnan risteilyiltä tai Suomessa työskenteleviltä virolaisilta. Periaatteessa tutun kuuloisesta, mutta nuotiltaan hieman erilaisesta viron kielestä ymmärtää usein vähintään sanan sieltä, sanan täältä. Toisaalta suomen ja viron toisiaan muistuttavien sanojen merkitysten erot tuottavat koomisia tilanteita, ja usein suomalaiset osaavatkin juuri näitä erimerkityksisiä sanoja viron kielestä.

Tutkielmani keskittyy kahden itämerensuomalaisen kielen, suomen ja viron, sanojen samankaltaisuuteen. Tutkin, voisiko suomenkielisen puhujan olla mahdollista ymmärtää yksittäisiä vironkielisiä sanoja suomen kielen pohjalta. Jatkan osittain kandidaatintutkielmaani, jossa selvitin, miten kirjoitetut sanat ymmärretään suomen kielen pohjalta. Nyt laajennan työtäni tutkimalla myös sitä, miten ääneen luettujen sanojen lista ymmärretään. Listalta luetun perusteella kuuntelu on hyvin erilaista kuin keskustelu, eikä tämä tutkielma selvitä keskustelun ymmärtämistä. Sen sijaan tutkielma antaa jonkinlaisen kuvan siitä, millä tavalla yksittäisiä sanoja ymmärretään. Yhtenä tutkielman motivaationa on myös se, että aiempien tutkimusten mukaan monet turvautuvat kirjoitettuja sanoja kääntäessään ääneen lukemiseen (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 83–84). Tässä tutkielmassa halutaan testata, auttaako nimenomaan sanojen kuuleminen kääntämistä.

Maailmassa on yli 7 000 elossa olevaa kieltä (perustietoa kielistä, ks. [www- sivusto Ethnologue](http://www.ethnologue.com)). Nykymaailmassa monikielisyys on tavallista. Harva pystyy kuitenkaan omaksumaankymmeniä kieliä, puhumattakaan sadoista tai tuhansista kielistä, joten monikielisyys sinänsä ei riitä globaaliin kommunikoimiseen. (Chesterman 2005: 116.) Tästä herää väistämättä kysymys, millaista kielitaidon tasoa kommunikointi edellyttää. Olisiko mahdollista, että ilman vieraan kielen systemaattista opiskelua eri kieliä äidinkielenään puhuvat pystyisivät ymmärtämään toisiaan? Olisiko suomenkielisen puhujan mahdollista ymmärtää vierasta kieltä

oman äidinkielen pohjalta niin, että kommunikointi vieraskielisen puhujan kanssa sujuisi suhteellisen vaivattomasti? Kyseessä ei siis ole kielen täydellinen osaaminen vaan se, että keskustelutilanteessa kumpikin osapuoli käyttäisi omaa kieltään ja tulisi silti ymmärretyksi. Kaikkien kielten välillä tämä ei luonnollisesti ole mahdollista, mutta lähisukukielten yhteydessä aihetta on perusteltua tutkia.

Kommunikaatiossa tärkeintä ei ole keskustelun muiden osapuolten puheen sanatarkka kääntäminen, vaan pääpaino on merkitysten ilmaisussa, vuorovaikutuksessa ja viestinnässä (ten Thijs & Zeevaert 2007: 4). Myös Richards ja Rodgers (1986: 71) ovat korostaneet viestinnällisyyttä kommunikatiivisen lähestymistavan kieliteoriassaan. Näkemyksensä he ovat johdanneet Chomskyn, Hymesin, Hallidayn, Widdowsonin sekä Canalen ja Swainin teorioista. Kieliteoriassaan he ovat tiivistäneet kommunikaatiolle tyypillisiä piirteitä jakamalla ne neljään kategoriaan. Kieliteorian mukaan kieli on järjestelmä, jonka avulla ilmaistaan merkityksiä. Kielen päätehtäviä ovat vuorovaikutus ja viestintä: vastapuolen ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen on siis tärkeämpää kuin tarkka kielioppisääntöjen noudattaminen. Kieliteorian mukaan kielen pääyksiköt eivät liitykään pelkästään kielen kielioppiin ja rakenteeseen vaan myös diskurssissa ilmeneviin kielen funktionaalisiin ja kommunikatiivisiin kategorioihin. Lisäksi kielen rakenne heijastaa sen tehtäviä (funktioita) ja viestinnällisiä käytäntöjä. (Richards & Rodgers 1986: 71.)

Viestinnässä on pitkälti kyse ymmärtämisestä (Heikkilä, 1998: 7). Riittäisikö siis tietyn tyyppisen vuorovaikutuksen takaamiseksi, että puhujat lähinnä vain ymmärtäisivät toisiaan? Kielen ymmärtäminen ei edellytä syntyperäisen puhujan kielellistä kompetenssia, vaan ymmärrettävästä kielestä riittäisi vähäisempikin taito (ten Thijs & Zeevaert 2007: 4). Tutkielmani keskittyy vain yksittäisten sanojen ymmärtämiseen, mutta antaa osaltaan viitteitä siitä, onko eri kieltä keskenään puhuvien välinen kommunikaatio mahdollista.

Tutkielmani tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia sanoja suomenkielinen puhuja ymmärtää viron kielestä, millaisia ei?
2. Millä tavalla ymmärtäminen eroaa, kun tunnistettava sana luetaan tai kuullaan?
3. Auttaako sanojen samankaltaisuus niiden ymmärtämistä?
4. Onko vieraista kielistä apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä?
5. Mitä strategioita vastaajat ovat käyttäneet sanojen kääntämisessä?

6. Millä tavalla eri oppiaineiden (käännöstiede, historia, suomen kieli) opiskelijoiden vastaukset eroavat toisistaan?

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä tarkoitan sitä, miten vironkielisten sanojen ymmärtämiseen vaikuttaa niiden eriasteinen poikkeaminen suomenkielisistä vastineistaan. Kyseisen sanojen luokittelun esitän luvussa 1.3. Toiseksi etsin vastausta kysymykseen siitä, mitä eroja ymmärtämisessä ilmenee, kun vertaillaan keskenään luetun ja kuullun perusteella käännettyjä sanoja. Kolmanneksi tutkin sitä, miten viron sanojen tuttuus ohjaa käännösvastineeseen päättymistä, ja onko sanojen tuttuudesta pelkästään hyötyä. Neljäntenä tavoitteenani on saada selville, onko vieraista kielistä, kuten englannista, ruotsista ja saksasta, apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä. Viidennen tutkimuskysymyksen avulla nostan aineistostani esille, millaisia strategioita vastaajat käyttävät kääntäessään sanoja virosta suomeksi. Kuidentena tavoitteenani on selvittää, millä tavalla eri oppiaineiden opiskelijoiden vastaukset eroavat heidän kääntäessään vironkielisiä sanoja suomeksi.

Ennako-oletuksena on, että sanat, joiden kirjoitusasut ovat lähellä toisiaan, ovat helpoimmin käännettävissä. Oletan tämän pitävän paikkansa käännettäessä sekä kirjoitettuja että äänen luettuja sanoja. Mitä enemmän kirjoitusasut eroavat toisistaan, sitä vaikeampaa sanan kääntäminen todennäköisesti on. Uskoisin, että sanat, jotka sisältävät suomen aakkosiin kuuluttomia kirjaimia, kuten *ü* ja *õ*, ovat helpommin käännettävissä kuullun kuin luetun pohjalta. Koska sanoja testataan ilman kontekstia, voidaan olettaa, että merkitykseltään eroavat sanat ovat hankalimpia käännettäviä. Esimerkiksi sanan *laulatada* käännösvastineeksi tarjoutunee 'laulattaa', vaikka oikea käänнос olisi 'vihkiä'. Vieraista kielistä on varmastikin apua kääntämisessä, joskin aiemmassa tutkielmassani tuli esille, että vieras kieli saattaa johtaa avun sijaan harhaan (Heinonen 2011).

Opetellessaan uutta kieltä ihminen joko tietoisesti tai tiedostamattaan hyödyntää sitä tietoa ja taitoa, mikä hänellä on äidinkielestään ja/tai jo muista tuntemistaan kielistä. Suomenkielinen oppiikin ainakin jonkintasoista viroa ja vironkielinen suomea nopeammin ja vaivattomammin kuin ne oppijat, joiden äidinkieli eroaa huomattavasti suomesta tai virosta rakenteellisesti ja leksikaalisesti. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 73.) Euroopan unionin kielipolitiikan tavoitteena on, että jokainen Euroopan unionin kansalainen osaisi äidinkieltänsä

lisäksi kahta vierasta kieltä (Ulkoasiainministeriö 2011). Tämän tavoitteen yhteydessä olisi-kin hyvä miettiä, voisiko toinen näistä Euroopan unionin vaatimista kielistä mahdollisesti olla jokin lähisukukieli. Myös kielellisesti vähemmän lahjakkaille oppijoille lähisukukielen oppiminen voisi olla helpompaa kuin täysin omasta äidinkielestä eroavan kielen oppiminen. Toisaalta syntyperäisen kielitaidon tasolle pääseminen on kyseenalaistettu, eikä vuorovai- kutuksen välttämättä tarvitse olla yksikielistä (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70). Tällä tutkielmalla osana muita sukukielisen tekstin ymmärtämisen tutkimuksia halutaankin lisätä tietoisuutta kielisukulaisuuden hyödyistä ja mahdollisuuksista (ks. esim. REMU-hankkeen tutkimuksista luvusta 2.3).

1.2. Aineisto ja menetelmä

Tutkielmani aineiston olen kerännyt vuoden 2013 lokakuun ja vuoden 2014 helmikuun vä- lisenä aikana Itä-Suomen yliopistossa kolmella aineistonkeruukerralla. Aineistonkeruume- netelmänä olen käyttänyt käännöstestiä (ks. lomakkeet liitteistä). Kyselyyn osallistuneet ja- ettiin kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä sai tunnistettavakseen kirjoitetut sanat; toisen ryhmän tehtävänä oli tunnistaa irralliset sanat ääneen luetun listan perusteella. Käytän tästä lähtien lyhyiden vuoksi ensimmäisestä ryhmästä termiä lukijat ja toisesta termiä kuuntelijat.

Käännöstitin alkuosa oli molemmille ryhmille sama. Opiskelijan tuli vastata taustatietojen (ikä, sukupuoli, pää- ja sivuaineet) lisäksi kolmeen taustakysymykseen: mistä vastaaja on kotoisin, ja puhuuko hän jotakin tiettyä murretta; millainen vastaajan kielihistoria on, eli mitä kieliä hän puhuu ja kuinka hyvin; minkä verran vastaaja on ollut tekemisissä viron kie- len kanssa. Lisäksi lukijoille tarkoitettussa testiosuudessa oli 30 vironkielistä sanaa, jotka vastaajien tuli kääntää suomen kielelle. Kuuntelijat sen sijaan kuulivat samaiset sanat kolme kertaa peräkkäin, ja heidän tuli kääntää nämä sanat kuullun perusteella. Ensimmäisellä tes- tauskerralla virolaiset sanat luki suomenkielinen henkilö, joka oli saanut apua sanojen ään- tämiseen virolaiselta kollegaltaan. Toisella testauskerralla kyseinen virolainen kollega oli itse paikalla ja luki sanat ääneen testausilanteessa. Kolmannella testauskerralla käytin ääni- tiedostoa, jolle samainen virolainen oli lukenut testauksessa käytettävät sanat. Kyselyyn vas- taamiseen ei määritelty kokonaisaika-rajaa, mutta useimmiten kyselyn tekemiseen oli varattu luennon alusta tai lopusta puolisen tuntia. Informantit, jotka käänsivät kirjoitettuja sanoja,

saivat vastata kyselyyn itsenäisesti omaan tahtiinsa. Sanojen kuulijoille saattoi tulla kiire vastata, kun tiedossa oli, että seuraava käännettävä sana kuultiin aina tauon jälkeen. Sekä muut testaajat että minä äänitiedostoa toistaessani kuitenkin koetimme aina odottaa ennen uutta sanaa sen verran, että vastaajat olivat jo ehtineet lopettaa kirjoittamisen.

Ensimmäisen testauskerran kyselyyn vastaajat olivat ensimmäisen vuoden käänntieteen opiskelijoita, pääasiassa englannin tai venäjän kielen ja kääntämisen pääaineopiskelijoita. Vastaajiksi valittiin opintojensa alkuvaiheessa olevia käänntieteen opiskelijoita. Koska informantit ovat päätyneet opiskelemaan käänntiedettä, heillä on valmius ja kiinnostusta kielten opiskelua kohtaan. Ensimmäisessä ryhmässä vastaajia on yhteensä 27, joista naisia kaksikymmentä (74 %) ja miehiä seitsemän (26 %). Vastaajien keski-ikä on 22 vuotta.

Toisen testauskerran vastaajat olivat suomen kielen ja kirjallisuuden opiskelijoita. Suurin osa vastaajista ilmoitti opiskelevansa sivuaineenaan käänntiedettä, pedagogisia opintoja tai vieraita kieliä, kuten englantia, ruotsia ja ranskaa. Kysely teetettiin viron kielen kurssin aloituskerralla. Suomen kielen pääaineopiskelijoiden opintoihin kuuluu pakollisena jokin lähisukukielen kurssi, sivuaineopiskelijoille kurssi on valinnainen. Koska viron kielen kurssille osallistuminen edellyttää äänne- ja muoto-opin kurssin suorittamista, voi kurssille osallistua aikaisintaan ensimmäisen opiskeluvuoden keväällä. Ryhmä on siis jo saanut tietoa viron kielen sukulaisuudesta, ja äänne- ja muoto-opin kurssin perusteella vastaajat pystyvät ymmärtämään esimerkiksi yhdistämisen prosessia. Lisäksi he tuntevat kirjasuomea ja murteita. Tässä testiryhmässä vastaajia on yhteensä 36, joista naisia 29 (81 %) ja miehiä seitsemän (19 %). Yksi vastaajista ei ilmoittanut sukupuoltaan. Vastaajien keski-ikä on 21,9 vuotta.

Kolmannen testiryhmän vastaajiksi valikoituivat historian opiskelijat. He edustavat tässä aineistossa vastaajia, jotka opiskelevat jotakin muuta kuin kieliä tai käänntiedettä. Siten voisi olettaa, ettei heillä ole samanlaista kielellistä päättelykykyä ja valmiutta kielten kääntämiseen kuin kahdella muulla vastaajaryhmällä. Tässä ryhmässä vastaajia on yhteensä 28, joista naisia kolmetoista (46 %) ja miehiä viisitoista (54 %). Vastaajien keski-ikä on 23,3 vuotta.

Kolme vastaajaryhmää mukaan lukien kyselyyn osallistui yhteensä 91 vastaajaa. Naisia vastaajista on yhteensä 62 (68 %) ja miehiä 29 (32 %). Vastaajien keski-ikä on 22,4 vuotta.

Kyselyssä vastaajaa kehoitettiin kirjaamaan ylös keino, jota hän käytti sanan merkityksen ratkaisemiseksi. Osa tarttui tähän kehotukseen ja kirjoitti varsin seikkaperäisiäkin selityksiä käännökseen päätymiseen, mutta osa ei huomionnut kyseistä kehotusta lainkaan. Selvitän tarkemmin informanttien kommentteja luvussa kuusi.

Osa vastaajista on antanut vastauksessaan useita käännösvaihtoehtoja ja osa jättänyt kokonaan vastaamatta. Jos vastaaja on antanut kaksi käännösvaihtoehtoa, on oikea käännös otettu huomioon. Joissakin tapauksissa oikeaksi vastaukseksi on hyväksytty väljästi samaan semanttiseen luokkaan kuuluva sana: esimerkiksi sanan *röövida* 'ryöstää, ryövätä' oikeaksi käännökseksi on kelvannut myös sana 'varastaa'. Näistä tapauksista on kerrottu erikseen kyseisen sanan yhteydessä.

Tutkielman menetelmässä on yhdistetty kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimusotteita. Halusin verrata eri sanaryhmiä, lukemisen ja kuuntelemisen vaikutusta ja erilaisten opiskelijoiden onnistumista, minkä vuoksi kvantitatiivinen ote on paikallaan kvalitatiivisen lisäksi. Alalukujen perässä on aina kyseisen luvun kvantitatiivinen koonti, jotta tutkielman lukija voi tarkastella yksistään luvussa käsiteltyjen sanojen oikeiden käännösten määrää sanallisen selostuksen lisäksi taulukoituna. Luvussa seitsemän puolestaan kuvataan erikseen ensimmäisen kategorian (kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavat sanat) sekä toisen ja kolmannen kategorian (merkitykseltään eroavat ja läheiset sekä vieraan kielen avulla pääteltävät sanat) tuloksia kvantitatiivisesti. Ensimmäisen kategorian sanoja käsitellään omassa luvussaan, koska ne eivät ole vertailukelpoisia muiden kategorioiden kanssa (kategorioiden eroavaisuuksista luvussa 1.3).

1.3. Kyselyyn valitut sanat

Kyselyyn valitut viron sanat olen luokittanut kolmeen kategoriaan, joista yksi kategoria jakautuu kahteen alakategoriaan:

- 1) kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavat sanat
- 2) suomen sanoja muistuttavat sanat
  - a) merkitykseltään eroavat sanat eli niin sanotut petolliset ystävät
  - b) merkitykseltään läheiset sanat
- 3) vieraan kielen avulla pääteltävät sanat

TAULUKKO 1. *Kyselylomakkeen sanojen jakautuminen eri kategorioiden ja sanaluokkien välillä.*

Kategoria	Substantiivi	Verbi	Adjektiivi
1) Kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavat sanat	kamakas tädi	juua paljastada lüpsta	küps asjalik
2a) Merkitykseltään eroavat sanat	pulmapäev sularaha	töötada laulatada rääkida	kitsas huvitav halb
2b) Merkitykseltään läheiset sanat	vihm suvi pillimees	rüübata öökida	röömus armas kõle
3) Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	privileeg lift biifsteek	poksida röövida	ebaregulaarne korralik

Kyselyyn valitut sanat täyttävät tietyt kriteerit: sanoja on tasaisesti kaikista neljästä eri ryhmästä; lisäksi ryhmien sisällä on sama määrä eri sanaluokkien (substantiivi, verbi, adjektiivi) edustajia. Kategorioissa on päällekkäisyyttä sikäli, että ensimmäinen kategoria periaatteessa sisältää myös kategoriat kaksi ja kolme, sillä kaikki kyselyn virolaiset sanat eroavat kirjoitusasultaan suomalaisista vastineistaan. Ensimmäisellä kategoriolla halutaan kuitenkin korostaa nimenomaan sitä, miten tiettyjen viron ja suomen sanojen eriasteinen toisiaan muistuttavuus vaikuttaa sanan ymmärtämiseen.

Sanoja on yhteensä kolmekymmentä, joista ryhmään yksi on otettu seitsemän erikseen tutkimuksen kohteena olevaa kirjoitusasultaan erilaista sanaa. Ryhmän kaksi alakategoriaihin kuuluvia, merkitykseltään eroavia ja merkitykseltään läheisiä sanoja on kumpaakin kahdek-

san. Vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja on seitsemän. Substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja on kaikkia kymmenen sanaa. Käännettävien sanojen taivutusmuodot on vakioitu: nominatit ovat yksikön nominatiivissa, verbit A-infinitiivissä.

Ensimmäinen kategoria käsittää sanat, jotka poikkeavat suomen sanoista kirjoitusasultaan eriasteisesti. Toisessa ääripäässä olevat sanat eroavat vain vähän vastineistaan, esimerkiksi sana *paljastada* 'paljastaa'. Toisessa ovat puolestaan ne sanat, joilla ei ole juuri mitään yhteistä vastineensa kanssa, esimerkiksi *asjalik* 'asiallinen'. Lisäksi totaalisenä ääripäänä sana *kamakas* 'lohkare', jolla ei ole mitään yhteistä suomen vastineensa kanssa. Oletus on, että mitä suurempi yhdennäköisyys vastineiden välillä on, sitä helpompi vastaajan on arvata oikea käänös.

Toinen kategoria, lähimerkityksiset sanat, jakautuu kahteen alakategoriaan: merkitykseltään eroaviin ja merkitykseltään läheisiin sanoihin. Ensimmäisessä ryhmässä testataan sitä, millä tavalla vastaaja kääntää vironkielisen sanan, joka näyttää suomenkieliseltä, mutta merkitsee eri asiaa. Merkitykseltään eroavia sanoja voidaan kutsua petollisiksi ystäviksi eli riskiryhmän sanoiksi (Laalo 1992: 11). Niiden yhteydessä testataan sitä, kääntääkö vastaaja esimerkiksi sanan *huvitav* sanaksi 'huvittava', kun oikea käänös olisi 'kiinnostava'. Kun ensimmäisessä ryhmässä sanojen samankaltaisuus auttoi päättelyssä, voi se tässä ryhmässä johtaa harhaan. Tämä ratkaisu on odotuksenmukainen (kuten luvussa 1.1 totesin), koska sana esiintyy irrallisena. Kyseisten sanojen mukaanotto on perusteltua siksi, että tutkimukseni on osa sarjasta, jonka toiset osat käsittelevät sanojen ymmärtämistä kontekstissa. Tällöin lankeaminen petollisiin ystäviin ei enää ole itsestään selvää (Paajanen 2012). Merkitykseltään läheisten sanojen ryhmässä vastaaja joutuu miettimään sanan sisältöä ja käyttämään kielellistä päättelykykyään sanojen ollessa merkitykseltään miltei synonyymisiä, esimerkiksi sana *suvi* 'kesä'. Synonyymisyyteen palaan luvussa 4.2.

Kolmas ryhmä, vieraan kielen avulla pääteltävät sanat, testaa sitä, ymmärtääkö vastaaja verata sanaa muuhun tuntemaansa kieleen kuin äidinkieleensä. Esimerkiksi sanan *ebaregulaarne* 'epäsäännöllinen' kääntämisen apuna voisi hyödyntää englannin sanaa *irregular*, ruotsin *irreguljär* tai saksan *irregulär*.

2. TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA

2.1. Reseptiivinen monikielisyys

Tutkielmani kytkeytyy reseptiivisen monikielisuuden (*receptive multilingualism*) tutkimusperinteeseen. Reseptiivisyys viittaa vastaanottamiseen ja reseptiivinen monikielisyys vastaanottamiseen usean läsnä olevan kielen kontekstissa. Zeevaert ja ten Thije (2007) ovat määritelleet reseptiivisen monikielisuuden erityiseksi kommunikaation tavaksi, jossa vuorovaikutuksessa kukin osallistuja käyttää toiselle puhuessaan omaa äidinkieltään ja ymmärtää toisen kieltä (Zeevaert & ten Thije 2007: 1). Braunmüller määrittelee reseptiivisen monikielisuuden sellaiseksi kommunikaation lajiksi, jossa eri kieliä tai murteita puhuvat eivät turvaudu *lingua francaan* kommunikoidessaan keskenään. Vastaanottajan ei tarvitse hallita puhujan murretta tai kieltä, riittää kun hänellä on jonkinlainen käsitys sen kieliopista ja leksikosta. (Braunmüller 2013: 215.) Reseptiivinen monikielisyys siis vaatii tietoa toisesta, useimmiten sukukielestä. Tämän tiedon lisäksi suullisessa vuorovaikutuksessa molemminpuolisen ymmärtämisen takaamiseksi voidaan äidinkieltä hiukan mukauttaa. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 69.)

Reseptiivinen monikielisyys vaatii joko kielen alkeiden hallintaa tai kielten samankaltaisuutta. Viro ja suomi ovat läheisiä sukukieliä, jotka muistuttavat toisiaan paljon niin rakenteellisesti, leksikaalisesti kuin funktionaalisestikin. Koska viron ja suomen geneettiset ja tyypologiset taustat ovat samankaltaisia, voivat sukukielten puhujat hyödyntää jo valmiiksi lähdekielen perusteella osaamiaan asioita kielen vastaanottamisessa ja ymmärtämisessä. Sukukielten puhujilla on siis edellytykset ymmärtää toisiaan myös ennakkokäsityksiensä ja -kokeuksiensa perusteella. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72.)

Reseptiivinen monikielisyys on tunnistettu ilmiönä ennenkin. Braunmüllerin mukaan myöhäiskeskiajan ja uuden ajan alun kommunikointi on sisältänyt reseptiivisen monikielisuuden piirteitä esimerkiksi kaupankäyntitilanteissa, kun kukaan ei puhunut saati kirjoittanut samojen kielioppisääntöjen mukaisesti. Viestintä onkin tuolloin ollut hyvin tarkoitushakuista ja painopiste on ollut viestin välittymisessä ja interaktion tehokkuudessa. (Braunmüller 2007: 30, 32.) Tällainen viestintätilanne ei ollut keskiajan ihmisille epätavallinen, sillä yleiskieltä ei ollut, vaan kaikki puhujat käyttivät omaa murrettaan (ten Thije & Zeevaert 2007: 7).

Reseptiivinen monikielisyys on kiinnostanut tutkijoita jo vuosikymmenien ajan. Käytetyt termit ovat vaihdelleet, ja onkin puhuttu muun muassa semikommunikaatiosta. Kyseistä Haugenin (1966: 153) ensimmäisenä käyttämää termiä on tosin kritisoitu, sillä se viittaa vain puolittaiseen ymmärtämiseen. Kyse on kuitenkin kokonaisvaltaisemmasta ymmärtämisen tasosta. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70.)

Reseptiivistä monikielisyyttä on aiemmin käsitelty pääasiassa sosiaalisena, sosiokulttuurisena ja kielipoliittisena ilmiönä. Kyseessä ovat tilanteet, joissa lingvistiset resurssit rakennetaan, muotoillaan ja toteutetaan kielenkäyttäjien yhteisissä konkreettisissa kielellisissä toiminnoissa. Tästä syystä reseptiivisen monikielisyuden periaate toimii myös oppimisprosesissa sekä suullisessa että kirjallisessa vuorovaikutuksessa. (Kaivapalu 2009.)

Reseptiivisellä monikielisyydellä on linkki kielenoppimiseen ja -omaksumiseen, mutta tässä yhteydessä ne jäävät vähemmälle huomiolle, sillä toisen kielen omaksumisesta voi puhua vain silloin, kun prosessin tuloksena on omaksuttu kielitaito (Sajavaara ym. 1981: 30). Tässä tapauksessa kyse on omaksutun kielitaidon sijaan kielen ymmärtämisessä. Tämäntyyppisen tutkimuksen tulosten sovellukset voivat silti kytkeytyä V2-oppimiseen tai -opetukseen¹, sillä toisena ja vieraana kielenä -opetuksen tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys, ei omaksuttu kielitaito (Opetushallitus 2008: 4).

Tutkimukset osoittavat, kuinka reseptiivinen monikielisyys käsitteenä vaatii enemmän kuin vähimmäiskielitiedon, eikä se ole yksinkertaista pidginiä tai vaillinaista kielen oppimista. Sen sijaan reseptiivisen monikielisyuden käsite edustaa reseptiivisten kykyjen hankkimista useammalla kuin yhdellä kohdekielellä, minkä lisäksi se sisältää joukon tiettyjä kielenoppimisstrategioita. (ten Thije & Zeevaert 2007: 3–4.) Yhtenä tämän tutkielman tavoitteena onkin selvittää, millaisia strategioita vastaajat käyttävät sanojen kääntämisessä.

2000-luvulla maailman ylivoimainen *lingua franca* on englanti (Chesterman 2005: 116). Vaikka englanti hallitsevana *lingua francana* helpottaa eri kieliä keskenään puhuvien kommunikaatiota, saattaa sen käyttö joskus olla jopa niin vahvaa, että esimerkiksi monet nuoret

---

¹ V2-lyhenne viittaa viroon toisena kielenä.

skandinaavit eivät edes yritä käyttää reseptiivistä monikielisyttä kommunikoidakseen, vaan he käyttävät mieluummin englantia. (Braunmüller 2007: 29.) Englannin nopea ja hallitsematon laajentuminen *lingua francana* on monikielisuuden uhka, kun pienempien yhteisöjen kielet ja muut vieraat kielet jäävät taka-alalle (Hakulinen ym. 2009: 11). Reseptiivistä monikielisyttä voidaankin pitää tasa-arvoisena ja kielten säilymisen kannalta turvallisena tapana kommunikoida. Kaikkien kielenkäyttäjien saadessa kommunikoida omalla äidinkiellään ei tasoeroilla englannin osaamisessa ole merkitystä. Lisäksi oman äidinkielen käytöllä on etuja. Oma identiteetti vahvistuu, kun monikielisessä ympäristössä kommunikointi itselle vahvimmalla kielellä on sallittua. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 71.)

Britta Hufeisen on kehittänyt seitsemän kohdan strategian lähisukukielen ymmärtämiseen. The EuroCom -nimisen strategian ideana on, että lähisukukieltä tarkastellaan seitsemällä eri tasolla: kansainväliset sanat, äänteelliset vastaavuudet, kirjoitusmerkkien ja ääntämyksen yhtäläisyydet, saman kieliperheen syntaktiset ja morfologiset säännöt sekä yhteiset prefiksit ja suffiksit. Hufeisenin ja Marxin mukaan prosessi on mahdollista saada harjoittelemalla automaattiseksi niin, että saman kieliperheen sisällä tekstien ymmärtäminen onnistuu. Kyseistä metodologiaa on opetettu onnistuneesti vuodesta 1991 lähtien Goethe-yliopistoissa ja -kouluissa Frankfurtissa. (Hufeisen & Marx 2007: 317.) Kyseistä strategiaa voisi soveltaa myös suomen ja viron väliseen kanssakäymiseen.

Jochen Rehbein, Jan D. ten Thije ja Anna Verschik esittelevät eräänlaisen monikielisuuden muodon, jota he kutsuvat nimellä LaRa (*lingua receptiva*). LaRan pääajatus on, että lähisukukieliä mutta eri äidinkieliä keskenään puhuvat henkilöt ymmärtävät toisiaan käyttämättä *lingua francaa*. Keskinäinen ymmärrys muodostuu, kun puhujat hyödyntävät passiivista tietämystään vastapuolen kielestä ja/tai keskustelukumppanin murteesta. (Rehbein ym. 2011: 248.)

2.2. Aiempia tutkimuksia

Esittelen tässä luvussa aiempia tutkimuksia reseptiivisen monikielisuuden alalta. Aluksi esiteltävät tutkimukset keskittyvät reseptiivisen monikielisuuden tutkimiseen lähinnä sanaston tasolla, ja loppupuolella kerron muutamista vuorovaikutuksen tasolla tehdyistä tutkimuksista.

Jan Vanhoven tutkimus keskittyy selvittämään, millaiset kognitiiviset ja lingvistiset tekijät vaikuttavat eri-ikäisten henkilöiden kykyyn arvata sukulaissanoja (Vanhove 2014: 9). Hän on käännättänyt 10–86-vuotiailla ruotsia osaamattomilla saksalaisilla ja sveitsinsaksalaisilla informanteillaan sata (50 kirjoitettua ja 50 kuunneltua) ruotsin sanaa. Tutkimuksessa haluttiin erityisesti selvittää, millä tavalla informantin ikä vaikuttaa oikean vastauksen arvaamiseen. (Mts. 10.) Tutkimus osoittaa, että sukulaissanojen oikein kääntämisen taito kehittyy eri tavalla käännettäessä kirjoitettuja ja kuunneltuja sanoja. Sanojen kääntämisen taito kasvaa jyrkästi lapsuuden ja nuoruuden ajan sekä kirjoitettujen että kuunneltujen sanojen osalta, mutta romahtaa kirjoitettujen sanojen osalta noin viidenkymmenen ikävuoden jälkeen. (Mts. 182.) Vanhovenin tutkimuksessa käännettävät sanat ovat yksittäisiä lähisukukielen sanoja, kuten tässä tutkielmassa. Tutkimuksen pääpaino on kuitenkin informanttien iän merkityksessä ja sen vaikutuksella oikeiden vastausten määrään, joten vertailu tämän tutkimuksen tulosten kanssa ei ole relevanttia.

Çiğdem Sağın-Şimşek ja Wolf König ovat tutkineet, kuinka turkkilaiset puhujat ymmärtävät lähisukukieltä azerbaidžania luettuna ja kuultuna. Tutkimuksen kuullun ymmärtämisen osuudessa informantit ovat saaneet kuultavakseen kaksi lehtiartikkelia natiivin azerbaidžanilaisen lukemana. Informanttien tehtävänä on ollut kääntää tekstistä ennalta valitut 20 sanaa. Samoja artikkeleita on käytetty myös luetun ymmärtämisen testaamiseen siten, että tekstistä on alleviivattu 20 sanaa, jotka informantin on tullut kääntää turkiksi. (Sağın-Şimşek & König 2012: 315, 320.) Käännöstestin lisäksi informanteja on pyydetty kertomaan, mitä he tietävät azerbaidžanin kielestä ja kulttuurista sekä niiden samankaltaisuudesta turkin vastaavien kanssa. Lisäksi kysyttiin, onko vastaajalla azerbaidžanilaisia ystäviä ja mitä kieltä vastaaja käyttää kommunikoidessaan heidän kanssaan; uskooko vastaaja pystyvänsä helposti ymmärtämään, puhumaan, lukemaan ja kirjoittamaan azerbaidžania (mts. 329). Vastaajat uskoivat itse osaavansa kääntää azerbaidžanin kielellä kuultuja ja kirjoitettuja sanoja helposti, mutta tutkimus osoittaa, että ymmärtämisen taso ei ole niin korkea kuin oletettiin: 41,5 prosenttia kuuntelijoista ja 59,8 prosenttia lukijoista käänsi käännöstestin sanat oikein (mts. 325–326). Kyseisen tutkimuksen metodi sivuaa tässä tutkielmassa käytettyä metodologiaa sillä erolla, että Sağın-Şimşekin ja Königin tutkimuksessa sanat on sijoitettu kontekstiin. Tässä tutkielmassa käännettävänä ovat tekstiyhteydestään irrotetut sanat, joten informantti ei saa apua sanojen kääntämiseen kontekstista.

Daria Bahtina, Jan D. ten Thije ja Frank Wijnen ovat tutkineet reseptiivistä monikielisyttä vuorovaikutuksen tasolla testaamalla, millä tavalla viroa ja venäjää äidinkielenään puhuvat henkilöt kommunikoivat keskenään eräänlaisen karttatehtävän äärellä. Tehtävässä informantit on laitettu etsimään kartalta ennalta määrättyjä paikkoja. Tällä testillä tutkijat halusivat selvittää, mitkä lingvistiset, kommunikatiiviset ja metakommunikatiiviset tekijät vaikuttavat tehtävän onnistuneeseen suorittamiseen. Mielenkiintoisen tutkimuksesta tekee se, että viro ja venäjä eivät ole lähisukukieliä, joten vuorovaikutuksen täytyi perustua johonkin muuhun kuin tuttuihin sanastollisiin tekijöihin. (Bahtina ym. 2013: 159.) Myös Ahmed Seddik Al-Wahy on tutkinut kieliä, jotka eivät ole sukua toisilleen. Seddik Al-Wahyn selvittää tutkimuksessaan idiomaattisten petollisten ystävien ymmärtämistä arabian ja englannin kielten välillä. (Seddik Al-Wahy 2009:101.)

Charlotte Gooskens on tutkinut lähisukukielten, tanskan, norjan ja ruotsin, puhujien keskinäistä ymmärtämistä omalla äidinkielellä puhuttaessa. Hän on verrannut tätä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin toisen lähisukukieliryhmän, hollannin, friisin ja afrikaansin, keskinäiseen ymmärtämiseen. (Gooskens 2007: 445.) Tutkimustulokset osoittavat, että ruotsia äidinkielenään puhuvilla on eniten vaikeuksia ymmärtää puhuttua tanskaa, kun taas tanskaa äidinkielenään puhuvilla ei puolestaan ole niin suuria vaikeuksia ymmärtää ruotsia. Ruotsalaiset ja norjalaiset ymmärtävät toisiaan hyvin. Vaikka skandinaavit käyttävät laajemmassa määrin semikommunikaatiota kuin hollannin, friisin ja afrikaansin puhujat keskenään, on länsigermaanisten kielten ryhmän keskinäinen ymmärrys korkeampaa kuin tanskan ja ruotsin keskinäinen ymmärtäminen. (Mts. 463.)

Charlotte Gooskens ja Nanna Haug Hilton ovat tutkineet sosiaalisten tekijöiden vaikutusta lähisukukielten, norjan ja tanskan, keskinäiseen ymmärtämiseen. Gooskens ja Haug Hilton halusivat testata, onko puhujan asuinpaikan etäisyydellä merkitystä lähisukukielen ymmärtämiseen eli ymmärtävätkö Etelä-Norjassa asuvat norjalaiset paremmin tanskaa kuin kauempana, Pohjois-Norjassa asuvat norjalaiset. (Gooskens & Haug Hilton 2013: 201) Etelänorjalaiset käänsivät hieman enemmän sanoja oikein (79,6 %) kuin pohjoisnorjalaiset (76,3 %). Ero on siis vähäinen, vain 3,3 prosenttiyksikköä, eli maantieteellisellä etäisyydellä ei ole juuri merkitystä lähisukukielen ymmärtämiseen. (Mts. 206.) Tämä on tutkielman kannalta hyödyllinen tieto, sillä tämän tutkielman informantit ovat kotoisin eri puolilta Suomea.

2.3. REMU-tutkimushanke

Tutkielmani on osa laajempaa REMU-hanketta (*Receptive multilingualism: Mutual intelligibility of closely related languages*). Hankkeen tavoitteena on jatkaa Kaivapalun aloittamaa sukukielisen tekstin ymmärtämisen tutkimusta (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 91). Hankkeessa ovat mukana senioritutkijat professori Pirkko Muikku-Werner Itä-Suomen yliopistosta, apulaisprofessori Annekatrin Kaivapalu Tallinnan ja Jyväskylän yliopistoista, professori Maisa Martin Jyväskylän yliopistosta ja Håkan Ringbom Åbo Akademiasta. Nuoremman polven tutkijoina hankkeessa ovat jatko-opiskelija Hanna-Ilona Härmävaara Helsingin yliopistosta, tutkinto-opiskelija Marta Mark Tallinnan yliopistosta sekä tämän tutkielman kirjoittaja Itä-Suomen yliopistosta. Myös kandidaatintutkielmani, joka käsittelee eräiden viroon sanojen ymmärtämistä suomen kielen pohjalta, kuuluu samaiseen hankkeeseen (Heinonen 2011).

REMU-tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää, millaisiin asioihin itselleen uutta lähisukukieltä kuulevat ja lukevat kiinnittävät huomiota yrittäessään ymmärtää tekstiä. Hankkeessa tutkitaan erilaisten testien avulla, miten kirjoitettua ja puhuttua sukukieltä ymmärretään ohjeistamatta tai eri tavoin ohjeistamalla. (ks. REMU 2015)

Tutkielmani on osa REMU-hankkeen pilottitutkimuksia. REMU-verkostossa toteutettu pilottitutkimus keskittyy sanojen ymmärtämiseen kolmella tasolla: ensiksi sanojen ymmärtämiseen ilman tekstiyhteyttä, toiseksi irrallisissa lauseissa ja kolmanneksi koherentissa tekstissä. (Muikku-Werner 2013: 211–212.) Tämä tutkielma, samoin kuin kandidaatintutkielmani (Heinonen 2011), keskittyvät yksittäisten sanojen ymmärtämiseen ilman tekstiyhteyttä. Ilona Paajanen (2012) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan sanojen ymmärtämistä toisistaan irrallisissa lauseissa ja Pirkko Muikku-Werner (2013) kolmannella, koherentin tekstin tasolla.

3. SANOJEN TUNNISTAMINEN ÄÄNNE- JA KIRJOITUSASUN PERUSTEELLA

3.1. Sanojen luokittelusta

Tässä luvussa käsittelen sanoja, joita käännettäessä niiden samankaltaisuudesta suomalais-ten vastineidensa kanssa on apua. Van Bezooijen ja Gooskens (2007) ovat tutkineet kirjoitetun friisin ja afrikaansin² yhteyttä hollannin kieleen. Tutkimuksensa yhteydessä he ovat luokitelleet sanoja niiden yhdenkaltaisuuden mukaan. Luokittelussa sanat jaetaan neljään ryhmään läpinäkyvyytensä perusteella:

- a) selvästi läpinäkyvä, jolloin erilaisesta kirjoitusasusta huolimatta sanojen välillä ei ole ääntämiseroa. Esimerkkinä kirjoittajat käyttävät samasta kirjoitusasusta afrikaansin sanaa *uitbuiting* ja hollannin *uitbuiting* 'hyväksikäyttö'. Samaan ryhmään kuuluvat myös samalla tavalla äännettävät friisin sana *buro's* ja hollannin *bureaus* 'toimistot'.
- b) melko läpinäkyvä, jolloin sanat ovat kirjoitusasultaan niin lähellä toisiaan, että lukija tunnistaa sanojen yhteyden melko helposti. Useissa tapauksissa sanojen välillä on vain yhden kirjaimen ero. Esimerkiksi afrikaansin sana *sewentig* ja hollannin *zeventig* 'seitsemänkymmentä'.
- c) melko läpinäkymätön, jolloin sanoilla on niin vähän yhteistä, että lukijan on melko vaikeaa tunnistaa sanojen yhteys. Esimerkiksi friisin sana *jierren* ja hollannin sana *jaren* 'vuodet'.
- d) täysin läpinäkymätön, jolloin sanat poikkeavat toisistaan niin paljon, että lukijan on käytännössä mahdotonta nähdä sanojen yhteys. Esimerkiksi afrikaansin sana *hē* ja hollannin *hebben* 'olla, omistaa'. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 250, 256.)

Olen mukailnut kyseistä sanojen luokittelua avartamalla ensimmäistä ja viimeistä luokkaa ja jakanut sanat kolmeen ryhmään läpinäkyvyytensä perusteella: selvästi läpinäkyvät, melko läpinäkyvät ja läpinäkymättömät sanat. Selvästi läpinäkyvien sanojen ryhmään luokittelen sanat, joiden välillä ei ole ääntämiseroa lainkaan, tai ero on melko huomaamaton. Sanojen välillä on kirjainten eroja, kuten van Bezooijenin ja Gooskensin luokassa kaksi. Selvästi läpinäkyvä sana on esimerkiksi *tādi* 'tāti'.

² *Afrikaans* on hollannista kehittynyt afrikaanerien puhuma kieli (KS s. v. *afrikaans*).

Melko läpinäkyvien sanojen ryhmän luokitteluperusteet ovat samat kuin van Bezooijenin ja Gooskensin luokittelussa, eli sanojen kirjoitusasut ovat niin lähellä toisiaan, että lukija tunnistaa sanojen yhteyden melko helposti. Melko läpinäkyvä sana on esimerkiksi *paljastada* 'paljastaa'. Läpinäkymättömien sanojen ryhmä yhdistelee van Bezooijenin ja Gooskensin melko läpinäkymättömien ja täysin läpinäkymättömien sanojen ryhmien luokitteluperusteita. Ryhmään kuuluu sanoja, joilla on niin vähän yhteistä, että lukijan on melko vaikeaa tunnistaa sanojen yhteys, sekä sanoja, jotka poikkeavat toisistaan niin paljon, että lukijan on käytännössä mahdotonta nähdä yhteyttä sanojen välillä. Läpinäkymätön sana on esimerkiksi *löpsta* 'lypsää'.

3.2. Selvästi läpinäkyvät sanat

Selvästi läpinäkyviksi sanoiksi aineistostani luokittelen sanat *tädi* 'täti' ja *juua* 'juoda'. Tässä kohtaa on tarpeen valottaa viron *d*-kirjaimen ääntämystä, sillä se eroaa hieman suomen vastaavasta. Virossa kirjain *d* ei ole soinnillisen äänten merkki kuten suomessa, vaan ääntämyksessä sitä vastaa leenisklusiili, joka voi olla puolisoinniton tai puolisoinnillinen mutta ei täysin soinniton. Viron leenisklusiili *d* äännetään miltei samoin kuin suomen vokaalienvälinen *t*, vain hieman lyhyempänä ja heikompana. (Remes 1983: 24–25.) Sanojen *tädi* ja *paljastada* kohdalla *d* äännetään miltei samoin kuin suomen vokaalienvälinen *t*.

3.2.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset

Lukijoiden ryhmästä kaikki kääntävät sanan *tädi* 'täti' oikein. Kuten olen edellä maininnut, (ks. luku 3.2) viron *d* ääntyy miltei suomen vokaalienvälisen *t*:n kaltaisesti eli sana *tädi* 'täti' muistuttaa hyvin läheisesti suomen täti-sanana ääntämystä. Kuuntelijoiden ryhmästä 11 vastaajaa (85 %) kääntääkin sanan oikein. Yksi heistä tosin epäilee oikeaa vastaustaan ja on lisännyt sanan jälkeen kommentin "kompa?", eli sana ilmeisesti kuulostaa hänen mielestään liian helpolta käännettäväksi, ja hän arveleekin sanan kuuluvan petollisten ystävien ryhmään. Lisäksi yksi testattavista vastaa 'täti-ihminen', mutta laskee sanan oikein ymmärrettäväksi, koska sana 'täti' on käännetty oikein, eikä yhdyssanan loppuosa 'ihminen' vaikuta niin, että sana kuuluisi semanttisesti toiseen ryhmään. Muut tarjokkaat ovat 'nainen' ja 'mummo'. Vastineen 'nainen' antanut vastaaja vaikutti olevan varma vastineestaan, sillä hän

on kommentoinut vastaustaan ”olen kuullut aiemmin”. Uskoisin siis kaikkien vastaajien kääntäneen sanan ensin oikein sanaksi ’täti’, mutta vastineiden ’nainen’ ja ’mummo’ antaneet vastaajat ovat todennäköisesti ylianalysoineet ja kääntäneet sanan joksikin toiseksi feminiinisyyteen viittaavaksi sanaksi.

Verbi *juua* ’juoda’ tuottaa yhtä vastausta lukuun ottamatta kaikilta vastaajilta oikean vastineen ’juoda’. Yksi kuuntelija antaa tarjokkaan ’syödä’ perustellen vastaustaan ”koska virossa kaikki on nurinkurin”.

3.2.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Historian opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä sanan *tädi* ’täti’ kääntää kaksitoista vastaajaa (86 %) oikein. Yksi vastaaja jättää vastaamatta, ja yhden vastauksesta en saa selvää. Kuuntelijoista sen sijaan kaikki vastaajat (100 %) kääntävät sanan oikein. Lukijoista sanan *juua* ’juoda’ kääntää kolmetoista vastaajaa oikein (93 %). Yksi informantti antaa vastineen ’juna’. Kuuntelijoista kaikki vastaajat kääntävät sanan oikein.

3.2.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Suomen kielen opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä kaikki kääntävät sanan *tädi* ’täti’ oikein. Kuuntelijoiden ryhmästä 17 vastaajaa (94 %) antaa oikean vastineen. Yksi vastaaja vastaa ’tyttö’. Lukijoista sanan *juua* kääntää oikein 16 vastaajaa (89 %), joiden lisäksi yksi vastaaja on kääntänyt sanan verbin sijaan substantiiviksi ’juoma’. Kuuntelijoista kaikki vastaajat kääntävät sanan oikein.

3.2.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Selvästi läpinäkyvien sanojen ryhmään kuuluvien sanojen *tädi* ’täti’ ja *juua* ’juoda’ kääntäminen onnistuu odotuksenmukaisesti kaikilta ryhmiltä hyvin. Eri tieteenalojen opiskelijoiden ja sukupuolten välille ei synny suuria eroja sanojen kääntämisessä (ks. taulukko 2).³

---

³ Kuten olen luvussa 1.2 tutkielman menetelmästä kertoessani kuvannut, ovat eri opiskelijaryhmät kuulleet sanat eri tavoin (virolaisen ja suomalaisen puhumana sekä nauhalta kuultuna). Vastauksissa ei tästä huolimatta ole havaittavissa eroa eri tavoin tuotetun puheen kuulleiden vastaajien antamien käänkösvastineiden välillä.

TAULUKKO 2. *Selvästi läpinäkyvien sanojen tunnistaminen testiryhmittäin. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.*

Selvästi läpinäkyvät sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>tädi</i>	100	100	100	88	80	84	92
<i>juua</i>	100	100	100	100	80	92	96
	Historian opiskelijat						
<i>tädi</i>	83	88	86	100	100	100	100
<i>juua</i>	83	100	93	100	100	100	97
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>tädi</i>	100	100	100	100	100	100	100
<i>juua</i>	80	100	84	100	100	100	92

3.3. Melko läpinäkyvät sanat

3.3.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset

Melko samanlaisten sanojen ryhmään kuuluvat sanat *paljastada* 'paljastaa' ja *küps* 'kypsä'. Sanan *paljastada* kääntää lukijoiden ryhmästä kymmenen vastaajaa (71 %) oikein. Muut tarjokkaat ovat 'paljastava' (kolme vastaajaa) ja 'selvittää'. Vastineen 'paljastava' vastaajat päätyvät korvaamaan *d*-kirjaimen sanasta kirjaimella *v*, kun oikeaan käännökseen päätymiseksi täytyy jättää *d* kokonaan pois. Kuten olen luvussa 3.2 todennut, viron kirjaimen *d* ääntämys muistuttaa suomen vokaalienvälisen *t*-kirjaimen ääntämystä, mikä tulee ottaa huomioon sanan *paljastada* tuloksia arvioitaessa. Kuuntelijoiden ryhmästä 11 vastaajaa (85 %) vastaa oikein. Kaksi muuta tarjokasta ovat 'riisuutua' ja 'kertoa/juuruta'.

Sana *küps* tuottaa eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden välillä. Lukijoiden ryhmästä kuusi vastaajaa (43 %) kääntää sanan oikein sanaksi 'kypsä', kun kuuntelijoista kymmenen vastaajaa (77 %) päätyy oikeaan vastaukseen. Oletettavasti suomen aakkosiin kuulumaton kirjain *ü* [y] tuottaa lukijoiden ryhmässä hankaluuksia, sillä oikean vastausvaihtoehdon sijaan yleisin

vastaus on 'kuppi' (seitsemän vastaajaa, 50 %), jonka saamiseksi kirjain *ü* on korvattu tummalla vokaalilla *u* ja *s* on pudotettu kokonaan pois. Yksi poikkeava vastaus on 'kuolla'. Ratkaisuaan vastaaja on perustellut antamalla sanan 'kupsahtaa'. Näin ollen hänkin on jättänyt viron *ü*-kirjaimen huomiotta ja korvannut sen *u*-kirjaimella. Sen sijaan kirjaimen *s* säilyttäminen sanassa on mahdollistanut päätyminen käännökseen 'kupsahtaa'. Yhden oikean käännöksen lisäksi muut kuuntelijoiden ryhmän tarjokkaat ovat 'valmis' (kaksi vastaajaa) ja 'vanha' (yksi vastaaja). Heidän vastauksensa ovat semanttisesti lähellä oikeaa vastausta, ruoanlaitossa 'kypsän' voi ajatella olevan 'valmis'. Vastauksen 'vanha' antanut olikin perustellut vastaustaan oikealla vastauksella "kypsä". Jostain syystä vastaaja ei ole kuitenkaan päätenyt antamaan oikeaa vastausta, vaan on oikeastaan ylianalysoinut ja ajatellut, että 'kypsä' tarkoittaa esimerkiksi vanhaa ihmistä.

3.3.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Historian opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä 10 vastaajaa (71 %) kääntää sanan *paljastada* 'paljastaa' oikein. Muita käännöksiä ovat 'paljasjalkainen' ja 'paljastua'. Yhden vastaajan käsialasta en saa selvää. Kuuntelijoiden ryhmästä kaksitoista vastaajaa (86 %) antaa oikean vastauksen. Lisäksi annetaan tarjokkaat 'riisuutua' ja 'pajata'.

Lukijoiden ja kuuntelijoiden välillä on selkeä ero käännettäessä sanaa *kiips* 'kypsä'. Lukijoista vain yksi vastaaja (7 %) kääntää sanan oikein. Eniten tarjottiin sanaa 'kuppi' (yhdeksän vastaajaa), muita käännöksiä ovat 'kupit' ja 'muki' (kaksi vastaajaa). Kuuntelijoista sen sijaan kaikki (100 %) kääntävät sanan oikein. Koska kuultaessa saksan *ü*-kirjain ei erotu suomen *u*-kirjaimesta, on päätyminen oikeaan käännökseen huomattavasti helpompaa.

3.3.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Suomen kielen opiskelijoiden lukijoista verbin *paljastada* 'paljastaa' kääntää oikein 17 vastaajaa (94 %). Yksi informantti antaa vastineen 'riisuutua'. Vastaaja ei perustele päätymistään kyseiseen käännökseen. Kielitoimiston sanakirja antaa sanalle 'paljastaa' seuraavan selitteen: "Poistaa vaate, verho, peite tms. (jnk päältä, ympäriltä t. edestä), riisua, tehdä paljaaksi; saattaa näkyviin, esiin, ilmi." (KS s. v. *paljastaa*). Vastaaja on mahdollisesti ajatellut

paljastamisen kuvaamaan juuri vaatteiden riisumista. Arkikielessä kun usein paljastelua käytetään vähissä vaatteissa kulkemisen synonyymina. Kuuntelijoista kaikki kääntävät sanan oikein.

Sanan *küps* 'kypsä' kääntää oikein kaksitoista (67 %) lukijaa. Muita käännöksiä ovat 'nousta', 'kaatuminen', 'kuppi' (kaksi vastaajaa), 'muki' ja 'kisa'. Vaikka vastaajat eivät perustelekaan käännöksiään, voisi ajatella, että sana 'kaatuminen' on käännetty sanan 'kupsahtaa' kautta. Samoin sana 'kuppi' on todennäköisesti käännetty samalla perusteella kuin osa kielitieteen opiskelijoista on sanan kääntänyt, eli kirjain *ü* on ajateltu tutumpana *u*-kirjaimena. Kuuntelijoista 17 vastaajaa kääntää sanan oikein, joiden lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'valmis'. Kielitoimiston sanakirjan mukaan 'kypsä' tarkoittaa kuvainnollisesti "täysin kehittyntä, valmista", joten myös hänen vastauksensa lasketaan oikeiden vastausten joukkoon (KS s. v. *kypsä*).

3.3.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Melko läpinäkyvät sanat *paljastada* 'paljastaa' ja *küps* 'kypsä' tuottavat hieman eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmien välillä (ks. taulukko 3). Kuuntelijat kääntävät molempia sanoja enemmän oikein kuin lukijat. Etenkin sanan *küps* oikeiden käännösten määrässä ero lukijoiden ja kuuntelijoiden välillä tulee selkeästi esille. Sana sisältää suomen aakkosiin kuulumattoman kirjaimen *ü* [y], mutta sanan *küps* ääntöasu ei juuri eroa suomen vastineesta. Lukiessa kyseinen *ü* on sen sijaan aiheuttanut vastaajissa hämmennystä, ja todennäköisesti vieraasta kirjaimesta johtuen lukijat eivät ole menestyneet niin hyvin sanan kääntämisessä kuin kuuntelijat. Huomattavin ero on historian opiskelijoiden *küps*-sanan käännöksestä: lukijoista vain seitsemän prosenttia kääntää sanan oikein, kun kuuntelijoista kaikki vastaajat päätyvät oikeaan käännökseen. Miehet kääntävät sanoja hieman naisia enemmän oikein, mutta suurta eroa sukupuolten välille ei synny.

TAULUKKO 3. *Melko läpinäkyvien sanojen tunnistaminen testiryhmittäin. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.*

Melko läpinäkyvät sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>paljastada</i>	67	100	71	100	60	85	93
<i>küps</i>	50	50	43	88	80	77	60
	Historian opiskelijat						
<i>paljastada</i>	83	63	71	67	100	86	79
<i>küps</i>	-	13	7	100	100	100	54
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>paljastada</i>	93	100	89	100	100	100	95
<i>küps</i>	-	13	63	100	100	100	82

3.4. Läpinäkymättömät sanat

3.4.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset

Läpinäkymättömien sanojen ryhmään kuuluvat *kamakas* 'lohkare', *liipsta* 'lypsää' ja *asjalik* 'asiallinen'. Odotetusti sana *kamakas* ei tuota yhtään oikeaa vastausta kummassakaan ryhmässä. Lukijoiden ryhmässä yleisin vastausvaihtoehto on 'rikas' (kolme vastaajaa, 21 %). Kaikki tämän vastineen antaneet perustelevat vastaustaan siten, että 'kama' on yhtä kuin 'tavara', ja jos jollakulla on paljon tavaraa, on hän rikas. Kolme muutakin vastausta sisältävät sanan 'tavara' ('tavara', 'tavararikas' ja 'tavaroidenomistaja'). Kaksi vastaajaa on vastannut 'lihava', toinen heistä on käyttänyt perusteluna sanaa 'kamara'⁴, joka ilmeisesti vastaajan mukaan viittaa lihavuuteen. Muita käännöksiä ovat muun muassa 'varakas', 'kamala', 'asukas' ja 'laukku'. Myös kuuntelijoiden ryhmässä sanan alkuun 'kama' on kiinnitetty huomiota ja käännetty sanaksi 'tavara'. Yleisimmät tarjokkaat ovat 'matkalaukku' (kolme vastaajaa, 23 %) ja 'matkatavarat' (kaksi vastaajaa, 15 %). Kyseisten vastausten antajat ovat oletettavasti ajatelleet käännettävän sanan yhdyssanana *kamakassi*, jonka perusteella he ovat

⁴ Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan *kamara* seuraavasti: paksu nahka t. iho, kovettunut ihokerros. *Sianlihan kamara.* (KS s. v. *kamara*)

päätyneet antamaan tarjokkaiksi yhdyssanat. Muita käännoiksi ovat 'kamala' (kaksi vastaajaa), 'kamat', 'vakava', 'kamari' ja 'voimakas'.

Sana *liipsta* tuottaa hieman yllättäen jopa kymmenen oikeaa vastausta (71 %) lukijoiden ryhmässä. Muita vastauksia ovat 'nuolaista', 'lasta', 'liukas' ja 'lupsakka'. Myös kuuntelijoiden ryhmässä oikeiden vastausten määrä on korkea, yhteensä yhdeksän oikeaa vastausta (69 %). Kolme vastaajaa (23 %) ehdottaa vastinetta 'lypsätä', joka on imperatiivimuoto verbistä 'lypsättää'⁵. Lisäksi yksi informantti antaa vaihtoehdon 'udella', jonka perusteluksi hän on kirjoittanut *lypsää*. Arkikielessä puhutaankin tiedon "lypsämisestä", jonka perusteella vastaaja on ilmeisesti päätenyt käännoeseen 'udella'.

Lukijoiden ryhmästä *asjalik* 'asiallinen' saa vain kaksi oikeaa vastausta (14 %). Yhdeksän vastaajaa on kuitenkin kääntänyt oikein sanan alkuosan *asja* sanaksi 'asia'. Näitä vastauksia ovat 'asiallinen', 'asia', 'asianajaja' (kaikissa edellisissä kaksi vastaajaa), 'asialiike', 'asiakas' ja 'asianmukainen'. Muita käännoiksi ovat 'askel', 'naskalit', 'esityslista', 'asvaltti' ja 'toimisto'. Kuuntelijoiden ryhmästä oikein vastaa yli nelinkertainen määrä luetun ymmärtäjiin verrattuna, yhteensä kahdeksan vastaajaa (62 %). Muita käännoiksi ovat 'asiakirja' (kaksi vastaajaa), 'pöytäkirja', 'aasialainen', sekä 'uranainen', jota vastaaja on perustellut seuraavasti: *asia likka*.

3.4.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Sana *kamakas* 'lohkare' ei saa oikeita käännoiksi historian opiskelijoiden keskuudessa. Sana saa paljon eri käännoiksi molemmista ryhmistä. Lukijoiden ryhmän käännoiksi ovat 'matkalaukku', 'rikas', 'täyteen pakattu', 'nyrpeä', 'hän, jolla on paljon matkatavaroita', 'lihakas', 'kama', 'kaveri', 'kaupallinen', 'kamala', 'voimakas', 'kohokas' ja 'varakas' (kaksi vastaajaa). Toinen varakas-vastineen antanut kommentoi vastaustaan *paljon tavaraa eli "kamakas"*. Kuuntelijoiden ryhmän käännoiksi ovat 'telttä', 'rikas', 'tavara', 'kamala' (neljä vastaajaa), 'matkalaukku', 'karvainen', 'kamat' (kaksi vastaajaa) ja 'tanakka/kamat/kamat kasaan'.

⁵ *Lypsättää*-sanana synonyymeja ovat 'saada' ja 'panna lypsämään'. *Lypsättää lehmiä kautta vuoden. Hyvin lypsättävä rehu.* (KS s. v. *lypsättää*)

Lukijoista kolme vastaajaa (21 %) kääntää sanan *lūpsta* 'lypsää' oikein. Muita käännoiksi ovat 'lypsätä', 'hauska' (kaksi vastaajaa), 'lypsyä', 'nuolla', 'lystikäs', 'liukastua', 'lupsakka', sekä 'susi', jonka perusteluksi vastaaja on kirjoittanut *latinan lupus-sanan pohjalta*. Kuuntelijoille kääntäminen oli selkeästi helpompaa, sillä kaksitoista vastaajaa (86 %) kääntää sanan oikein. Lisäksi kaksi informanttia antaa vastineen 'lypsätä'.

Neljä lukijaa (29 %) kääntää sanan *asjalik* 'asiallinen' oikein. Muita käännoiksi ovat 'asia', 'pikkuhousut', 'astma', 'naskali', 'asianajaja', 'asianainen', 'asfaltti' (kaksi vastaajaa) ja 'jalka'. Kuuntelijoista kolme vastaajaa (21 %) kääntää sanan oikein. Lisäksi annetaan tarjokkaat 'aasialainen' (kaksi vastaajaa), 'asia' (kaksi vastaajaa), 'asialik', 'asiakas' ja 'asianomainen'.

3.4.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Suomen kielen opiskelijoista yksikään ei käännä sanaa *kamakas* 'lohkare' oikein. Lukijoiden antamia käännoiksi ovat muun muassa 'tavarat', 'rikas' (kaksi vastaajaa), 'ihminen, jolla on paljon tavaraa', 'voimakas', 'tavarakasa', 'tavarantalous', 'varakas', 'laukku' ja 'matkalaukku', jota vastaaja on perustellut seuraavasti: *kamakassi :D*. Myös kuuntelijoiden ryhmän vastauksissa sana 'tavara' toistuu. Tällaisia vastauksia ovat muun muassa 'tavara', 'tavarat' (kaksi vastaajaa), 'joku, jolla on paljon tavaraa' ja 'matkatavara'. Vastaajat eivät anna perusteluja 'tavara'-käännokselle, mutta olettaa saattaa, että sanan alku *kama* viittaa tavaroihin⁶, kuten tavaroita varsinkin usein arkikielessä kutsutaan. Yleisin vastaus kuuntelijoiden ryhmässä on 'kamala', johon päätyneet vastaajat ovat vaihtaneet *k:n* vastaamaan *l-kirjainta* ja pudottaneet sananloppuisen *s:n* pois. Muita käännoiksi ovat 'matkalaukku', 'varakas', 'rinkka' ja 'kassi'.

Verbi *lūpsta* 'lypsää' tuottaa lukijoiden ryhmässä 12 oikeaa vastausta (67 %). Muut vastausvaihtoehdot ovat 'leppoisa' ja 'lupsakka'. Mainittakoon, että sanan 'lupsakka' vastaan-

⁶ Kielitoimiston sanakirja antaa *kama*-sanalle käännökset 'roju', 'roina', 'rihkama', 'säily', 'krääsä', sekä lisäksi "Ark., vars. mon. tavarat" (KS s. v. *kama*).

nut on kotoisin Varkaudesta ja kertoo taustatiedoissa puhuvansa savon murretta. Savolaisista onkin stereotyyppisesti puhuttu lupsakkana ihmisryhmänä ja kielenkäyttäjänä. Kuunteli-joista 15 vastaajaa (83 %) antaa oikean vastineen sanalle *löpsta*. Kolme vastaajaa jättää vastaamatta.

Puolet eli yhdeksän vastaajaa (50 %) lukijoista kääntää sanan *asjalik* oikein. Kolme muuta vastaajaa kääntää sanan alkuosan *asja* oikein sanaksi 'asia', nämä tarjokkaat ovat 'asiakirja', 'asiantuntija' ja 'asianajaja'. Muita käännoiksi ovat 'asvaltti' ja 'osallistuja'. Kuunteli-joista puolet eli yhdeksän vastaajaa (50 %) antaa oikean vastineen. Muita käännoiksi ovat 'asiakirja', 'asvaltti', 'osallistuja', 'asiantuntija' ja 'asianajaja'.

3.4.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Vastaajat kääntävät läpinäkymättömiä sanoja vaihtelevasti oikein (ks. taulukko 4). Sana *kamak* 'lohkare' osoittautuu kaikissa ryhmissä hankalaksi käännettäväksi, eikä tuota vastaajilta yhtään oikeaa käännoä. Kun historian opiskelijat etsivät merkityksiä verbille *löpsta* 'lypsää', oikeaan tulokseen päätyy lukijoista 21 % mutta kuunteli-joista peräti 86 %. Tähän voi olla syynä *ü*-kirjaimen kirjoitusasu ja ääntämyksen ero (lisää sanan *küps* yhteydessä luvussa 3.3.4), sillä myös suomen kielen opiskelijoiden lukijoiden (63 %) ja kuuntelijoiden (83 %) välinen oikeiden vastausten ero on 20 prosenttiyksikköä. Käännoätieteen opiskelijoiden lukijoista vain 13 % kääntää sanan *asjalik* 'asiallinen' oikein, kun kuunteli-joista oikein vastaa 62 %.

Sanojen kääntämisessä ei ole suuria eroja miesten ja naisten välillä. Eniten eroa syntyy sanan *löpsta* käännokselle käännoätieteen opiskelijoiden kuunteli-joilla, kun naisista 88 % ja miehistä 40 % kääntää sanan oikein. Naisten ja miesten välisiin eroihin voi olla syynä naisten parempi koulumenestys, mikä näkyy esimerkiksi ylioppilaskirjoitusten arvosanoissa. Naiset kirjoittavat yleisesti ottaen perusaineissa enemmän parhaita arvosanoja kuin miehet, ja miehet enemmän huonoimpia arvosanoja kuin naiset kaikissa oppiaineissa englantia, ruotsia, fysiikkaa, kemiaa ja pitkää matematiikkaa lukuun ottamatta. Mainituissa oppiaineissa miesten ja naisten välillä ei ole suurta eroa, tai miehet ovat kirjoittaneet naisia paremmin. (Ylioppilastutkintolautakunta 2014.)

TAULUKKO 4. *Läpinäkymättömien sanojen tunnistaminen testiryhmittäin.
Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.*

Läpinäkymättömät sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>kamakas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>löpsta</i>	67	50	71	88	40	69	70
<i>asjalik</i>	25	-	13	63	60	62	38
	Historian opiskelijat						
<i>kamakas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>löpsta</i>	17	25	21	83	88	86	54
<i>asjalik</i>	50	13	29	17	25	21	25
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>kamakas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>löpsta</i>	67	50	63	86	67	83	73
<i>asjalik</i>	33	-	16	50	67	50	33

4. SANOJEN TUTTUUDEN VAIKUTUS KÄÄNNÖKSIIN

Kategoria suomen sanoja muistuttavat sanat jakautuu kahteen alakategoriaan: merkitykseltään eroaviin sanoihin ja merkitykseltään läheisiin sanoihin. Merkitykseltään eroavat sanat ovat kirjoitusasultaan lähes samanlaisia, mutta niiden merkitykset eroavat toisistaan. Merkitykseltään läheisiä sanoja kääntäessään vastaajan täytyy päätellä sanan merkitys lähes samaa asiaa tarkoittavan sanan pohjalta.

4.1. Merkitykseltään eroavat sanat

Merkitykseltään eroavien sanojen ryhmään kuuluvat sanat, jotka ovat eri kielissä asultaan keskenään lähes samanlaisia mutta eroavat toisistaan merkitykseltään (Laalo 1992: 11). Christoph Schwarze on kutsunut näitä kontrastiivisissa analyyseissään tutkimiaan sanoja petollisiksi ystäviksi (*i falsi amici, false friends*), koska hän on huomannut kyseisten sanojen johtavan usein kielivirheisiin vierasta kieltä puhuttaessa (Remes 2005: 7.) Tällaisia sanoja on kutsuttu suomen ja viron väliseksi sanaston riskiryhmäksi. Riskiryhmän sanoja voisi kutsua myös näiden kahden kielen väliseksi homonyymeiksi. Nämä suomen ja viron väliset riskisanat johtavat helposti harhaan aiheuttaen väärinkäsityksiä ja ymmärtämisvaikeuksia. (Laalo 1992: 11.) Suomen ja viron kielissä esiintyy runsaasti näitä petollisiksi ystäviksi luokiteltavia sanoja. Useimmilla petollisilla ystävillä on kantasuomessa ollut todennäköisesti alun perin sama merkitys, ja kyseisten sanojen jäänteitä onkin nykyään esimerkiksi murteissa. Myöhemmin tytärielten kehittyessä sanojen merkitys on muuntunut tai vaihtunut. Kun suomalainen joutuu tekemisiin tällaisten näennäisesti samaa asiaa merkitsevien, mutta käytännössä täysin eri asioita tarkoittavien sanojen kanssa, hän alkaa epäröidä, ja väärinymmärtämisen vaara saa hänet pelkäämään jopa kaikkien vironkielisten sanojen merkityksiä. (Sikk 1982: 1.)

Aineistossani petolliset ystävät -kategoriaan kuuluvia sanoja on kahdeksan: *pulmapäev, sularaha, töötada, laulatada, rääkida, kitsas, huvitav* ja *halb*. Sanaluokat ovat edustettuina siten, että kaksi ensimmäistä on substantiiveja, kolme seuraavaa verbejä ja kolme viimeistä adjektiiveja.

4.1.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset

Lukijoiden ryhmästä kaksi vastaajaa (14 %) kääntää *pulmapäev* 'hääpäivä' oikein. Toinen muistelee nähneensä Facebookissa jotakin asiaan liittyvää ja toinen on kommentoinut vastineensa perään *heh heh!*, eli oletettavasti molemmat tietävät, että kyseessä on petollinen ystävä. Neljä vastaajaa kääntää yhdyssanan loppuosan *päev* 'päivä' oikein. Kaksi heistä on käyttänyt suomen *pulma*-sanana synonyymia alkuosana. Nämä tarjokkaat ovat 'ongelmapäivä' ja 'hädänpäivä'. Muut *päivä*-loppuiset tarjokkaat ovat 'tilipäivä' ja 'arkipäivä'. Myös viikonpäivät 'sunnuntai' ja 'maanantai' ovat kahden vastaajan käännöksiä. Heikin ovat oletettavasti kääntäneet sanan *päev* oikein ja päätyneet sen perusteella johonkin viikonpäivään. Jopa neljä informanttia antaa vastineen 'kuukautiset'. Yksi heistä on antanut perusteluksi vastaukselleen *assosiaatio*. Huomionarvoinen seikka onkin, että kaikki vastaajat ovat naispuolisia, mikä ei sinänsä yllätä, sillä miehet eivät varmaan koe kuukautisia kovin pulmallisiksi päiviksi. Muut tarjokkaat ovat 'pulumallinen' ja 'vastoinkäyminen', jotka ovatkin varsin loogisia käännöksiä. Kuuntelijoiden ryhmästä yksi vastaaja (8 %) kääntää sanan oikein. Yleisin vastaus on 'huono päivä' (neljä vastaajaa, 31 %), eli *pulma* on käännetty sanaksi 'huono'. Yllättäen kaksi vastaajaa (15 %) antaa vastineen 'vapaapäivä'. Valitettavasti kumpikaan vastaajista ei perustele, mistä syystä *pulma* kääntyy sanaksi 'vapaa'. Muut vastaukset ovat samankaltaisia kuin lukijoiden ryhmässä: 'maanantai', 'vaikea päivä', 'ongelmapäivä', 'vastoinkäyminen' ja 'sadepäivä/pilvistä'.

Sana *sularaha* 'käteinen' johtaa harhaan alkuosallaan *sula*. Neljä vastaajaa (29 %) lukijoiden ryhmästä kääntää sanan oikein. Yksi heistä epäilee kuulleensa sanan aiemmin. Kolme informanttia antaa vastineen 'seteli'. Muita käännöksiä ovat 'sopuraha' (kaksi vastaajaa), 'neste', 'öljy', 'kulta', 'sulaa' ja 'kolikko'. Kuuntelijoiden ryhmästä kolme vastaajaa (23 %) päätyy oikeaan käännökseen. Muita ehdotuksia ovat esimerkiksi 'kulta' (kaksi vastaajaa), 'pankkikortti' (kaksi vastaajaa), 'seteli' ja 'tina'. Metalliin liittyvät sanat 'kulta' ja 'tina' on todennäköisesti vastattu miellelyhtymän 'sulatettu raha' perusteella.

Töötada-sanana oikea käännös on 'toimia, työskennellä'. Yksikään vastaaja ei päädy oikeaan käännökseen. Suurin osa sekä luetun (79 %) että kuullun ymmärtäjistä (46 %) vastaa *töötätä*, mikä muistuttaa ulkoasultaan *töötada*-verbiä. He siis lankeavat petolliseen ystävään. Yksi

luetun ymmärtäjistä vastaa 'kuolla'. Hän mainitseekin sanan kääntämisen perusteluksi mieleen tulleet sanat *death* ja *död*, joiden suomenkielisten vastineiden perusteella on päätynt *kuolla*-verbiin. Yksi tutkimuskysymyksistäni on, voiko vieraista kielistä olla apua viron kielen kääntämisessä. Tässä kohtaa voidaan kuitenkin todeta, että vieraasta kielestä voi joissakin tapauksissa olla myös haittaa. Muita käännöksiä *töötada*-sanalle ovat 'tuutata' (kaksi vastaajaa), 'pitää kovaa ääntä', 'soittaa torvea', 'pieraista', 'kävellä', 'törmätä' ja 'pysähtyä'.

Myös sana *laulatada* 'vihkiä' johtaa kaikki vastaajat harhaan. Seitsemän vastaajaa (50 %) luetun ymmärtäjistä ja seitsemän vastaajaa kuullun ymmärtäjistä (54 %) vastaa 'laulattaa'. Toiseksi yleisin vastaus on 'laulaa', tähän käännökseen päätyy luetun ymmärtäjistä kuusi (43 %) ja kuullun ymmärtäjistä neljä vastaajaa (31 %). Yksi kuullun ymmärtäjistä on perustellut vastauksensa sillä, että sana *laulatada* "kuulostaa kauniilta". Muita käännöksiä ovat 'laulettava', 'lauletaan' ja 'laulaja'.

Alun perin viron kielen verbi *rääkida* 'puhua' pohjautuu saksan verbiin *sprechen* 'puhua'. Kyseinen verbi on lainautumisen yhteydessä kokenut äänteellisen muokkautumisen niin, että se on lähes samanasuinen kuin suomen *rääkätä*-verbi. (Laalo 1992: 19.) Tästä syystä kääntäjä helposti lankeaa petolliseen ystävään kääntäessään sanaa. Lukijoiden ryhmässä annetaan kaksi (14 %) ja kuuntelijoiden ryhmässä kolme (13 %) oikeaa käännoä sanalle *rääkida* 'puhua'. Kaikki oikein vastanneet olivat kuulleet sanan aiemmin. Yleisimmät vastaukset ovat kuitenkin odotetusti 'rääkätä' ja 'kiduttaa'. Yksi lukijoiden ryhmästä vastaa 'laskea' perustellen käännoä ruotsin kielen sanalla *räkna*. Tässäkin tapauksessa vieraasta kielestä on haittaa sanan kääntämisessä. Yksi lukijoiden ryhmästä vastaa 'sylkäistä' sanan 'räkiä' perusteella. Muut tarjokkaat ovat 'räknätä', 'polttaa tupakkaa', 'ruokkia' ja 'huutaa'. Kuuntelijoiden ryhmässä kolmen oikein vastanneen lisäksi muita käännöksiä ovat 'rääkätä' (viisi vastaajaa), 'lääkitä' (kaksi vastaajaa), 'kiduttaa' ja 'räsytakki'. On huomioitava, että kaikki vastaajien antamat tarjokkaat ovat verbejä. Tähän saattaa vaikuttaa *rääkida*-verbin suffiksi *-da*. Kyselylomakkeella on esimerkiksi helposti ymmärrettävissä oleva verbi *paljastada* 'paljastaa', jonka perusteella voisi päätellä, että virossa verbit loppuvat *da*-pääteeseen. Tämän vuoksi myös sanan *rääkida* voisi ymmärtää verbiksi.

Sanan *kitsas* 'ahdas, kapea' oikeaan käännökseen ei päädy kukaan. Miltei kaikki vastaajat lankeavat petolliseen ystävään ja yhdistävät sanan pihiyteen tai saituuteen. Lukijoiden ryhmästä suurin osa, seitsemän vastaajaa (50 %) vastaa 'pihi' ja kolme vastaajaa (21 %) 'saita'. Muita käännöksiä ovat 'köyhä' (kaksi vastaajaa), 'kitsas' ja 'saita/kitsas/itara'. Kuuntelijoiden ryhmässä yleisin vastaus on 'kitsas' (viisi vastaajaa, 38 %), toiseksi eniten vastauksia saa sana 'pihi' (kolme vastaajaa, 23 %). Muita käännöksiä ovat 'saita' (kaksi vastaajaa), 'saapas', 'kiitos' ja 'itara'. Ilona Paajasen (2012) pro gradu -tutkielmassa sana *kitsas* oli käännettävänä lauseyhteydessä *Tee on kitsas* 'tie on kapea'. Kaikista vastaajista (yhteensä 44 informanttia) 7 % oli päätenyt sanan oikeaan käännökseen (Paajanen 2012: 42). Tästä voisi päätellä, että oikea merkitys on pääteltävissä lauseyhteydessä ja petolliseen ystävään lankeamisen vaara on siten pienempi. Tämä on ymmärrettävää, sillä lauseyhteydestä jonkin järkevän merkityksen löytäminen on helpompaa kuin yksittäisestä sanasta, sillä joissakin tapauksissa lauseen muista sanoista voi saada apua. Toisaalta muista sanoista voi olla myös haittaa. Paajasen aineistosta käy ilmi, että sanan *tee* 'tie' on oletettu vastaavan merkitykseltään joko suomen äänteellisesti täysin yhtenevää sanaa *tee* 'lämmin juoma' tai osin yhtenevää monikon 2. persoonan pronominia *te*. Tässä tapauksessa kyseinen sana voi johtaa siihen, että vastaaja kääntää *kitsas*-sanan sopimaan alun virheellisen käännöksen jatkoksi. Kyseisessä *tee on kitsas* -virkkeessä näkyikin Paajasen mukaan negatiivisena vaikutuksena informantin oletama kieltenvälinen samanlaisuus. (Paajanen 2012: 43.)

Sana *huvittava* on lainautunut suomesta viroon, ja suomen vastaavan sanan merkitys 'hauska' on muuttunut virossa 'mielenkiintoiseksi' (Laalo 1992: 7). Yksikään vastaaja ei päädy sanan *huvitav* oikeaan käännökseen. Suurin osa eli puolet (seitsemän vastaajaa) lukijoiden ryhmästä vastaa 'huvittava', kolme informanttia antaa vastineen 'hauska', ja muut tarjokkaat ovat 'huvittaa/viitsiä', 'hauskuttaa' ja 'naurettava'. Myös kuuntelijoiden ryhmässä yleisin vastaus on 'huvittava' (kahdeksan vastaajaa, 61 %) ja toiseksi yleisin 'hauska' (neljä vastaajaa, 31 %). Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'huvittaa'.

Adjektiivin *halpa* merkitykset ovat suomessa ja virossa etäännyneet toisistaan, ja sana onkin pejoratiivistunut vain viroon kielessä. Adjektiivi *halb* on virossa merkityssävyltään selvästi kielteisempi kuin suomen *halpa*. Viron *halb* merkitsee 'huonoa', suomen *halpa*-adjektiivia vastaa viroon *odav*, joten *halb* on ollut vapaa pejoratiivistumaan. (Laalo 1992: 39.) Yksi vas-

taaja (7 %) lukijoiden ryhmästä on päätyntyn oikeaan käännökseen. Hän perustelee vastaus-
taan seuraavasti: *Muistan jonkun sanoneen ettei edullisia tuotteita saa sanoa halvoiksi,
koska se ei tarkoita hyvää.* Yleisin vastaus lukijoiden ryhmässä on 'halpa' (seitsemän vas-
taajaa, 50 %). Muista kielistä on tämänkin sanan kääntämisessä hyödyn sijaan haittaa, sillä
kuusi vastaajaa on kääntänyt sanan joko saksan sanan *halb* (suom. 'puoli') tai englannin
sanon *help* (suom. 'auttaa', 'apu') perusteella väärin. Muita käännöksiä ovat siis 'puoli'
(kaksi vastaajaa), 'puolikas' (kaksi vastaajaa) ja 'apu' (kaksi vastaajaa). Myös kuuntelijoi-
den ryhmässä seitsemän vastaajaa (54 %) vastaa 'halpa'. Kahdella vastaajalla on jonkinlai-
nen mielikuva siitä, että sana tarkoittaa jotakin adjektiivia, jonka merkitys on päinvastainen
sanon 'halpa' kanssa. Vaikka kumpikaan heistä ei päädy oikeaan käännökseen, he eivät silti
lankea petolliseen ystävään. Toinen heistä vastaa 'kallis' ja toinen 'hyvä'. Muita käännöksiä
ovat 'puolikas' (kaksi vastaajaa), 'halme' ja 'kehno', joka on semanttisesti lähellä oikeaa
vastausta.

4.1.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Sanan *pulmapäev* 'hääpäivä' on kääntänyt oikein historian opiskelijoiden lukijoista kaksi
vastaajaa (14 %). Useassa vastauksessa sana *päev* 'päivä' on käännetty oikein, mutta kaikki
vastaajat eivät ole ymmärtäneet kyseen olevan yhdyssanasta. Kyseisiä *päivä*-loppuisia kään-
nöksiä ovat 'huono päivä', 'pyhäpäivä', 'ongelmapäivä/aprillipäivä', 'vapaa päivä', 'on-
gelma/huono päivä', 'vaikea päivä', 'pulmapäivä', 'hankala päivä', sekä vastaus 'päev on
varmaan päivä' lisäksi *edeltävästä sanasta ei tietoa*. Suurin osa vastaajista kompastuu pe-
tolliseen ystävään ja on keksinyt sanalle *pulma* jonkin suomenkielisen synonyymien. Muita
käännöksiä ovat 'ongelma' ja 'ongelmallinen'. Näihin merkityksiin päätyneet ovat jättäneet
sanon loppuosan kokonaan kääntämättä ja käyttäneet synonyymia 'ongelma' sanalle *pulma*.
Kuuntelijoista kolme vastaajaa (21 %) kääntää sanan oikein. Muita käännöksiä ovat 'pulma-
päivä', 'poutapäivä', 'huono (pyyhitty päivä)', 'pulmakas päivä', 'kuuma on päivä', 'hyvää
päivää', 'ongelmapäivä?', 'ongelma', '-jokin päivä, lomapäivä?' ja 'välipäivä'. Lisäksi yksi
vastaaja pohtii vastaustaan seuraavasti: *pulma + päivä? Hankala päivä?*

Lukijoista sanan *sularaha* 'käteinen' kääntää yksi vastaaja oikein. Muutama vastaaja ehdot-
taa yhdyssanan loppuosan vastineeksi suomen äänteellisesti täysin yhtenevää sanaa 'raha'.

Näitä käännöksiä ovat 'tasaraha', 'sulaaraha/mielikuviutus' ja 'lahjaraha'. Muita käännöksiä ovat 'sulata', 'tilillä oleva varallisuus (ei konkreettinen raha)', 'valuutta', 'tippi', 'metalli', 'kulta', 'kolikko' ja 'luottokortti'. Kuuntelijoista kaksi vastaajaa (14 %) antaa oikean vastauksen. Toinen heistä tosin vastaa 'käteinen raha', mutta hyväksyn sen oikeaksi vastaukseksi. Muita vastauksia ovat 'saada rahaa', 'sulaa', 'rahaa', 'sulaa rahaa' (kolme vastaajaa), 'löysää rahaa', 'sulla on rahaa' (kaksi vastaajaa), 'loska' ja 'suola'. Vastauksen 'sulaa' antaja ei ole ilmeisesti ymmärtänyt sanaa *sularaha* yhdyssanaksi, ja onkin ajatellut sanan joko verbinä tai *sula*-sanan partitiivina 'sulaa'.

Lukijoista yksikään ei käännä sanaa *töötada* 'toimia, työskennellä' oikein. Yleisin vastaus on 'töötätä' (kuusi vastaajaa). Sen lisäksi annetaan tarjokkaat 'työntää', 'törmätä', 'taklata', 'deodorantti', 'tuutata esim. auton äänitorvea', sekä 'tappaa', jota vastaaja on perustellut kysyvästi *döödata?* Vastaaja on siis käyttänyt päättelynsä lähtökohtana ruotsin sanaa *döda* 'tappaa'. Yhden vastaajan vastausta en pysty lukemaan huonon käsialan vuoksi. Kuuntelijoista yksi vastaaja (7 %) on kääntänyt sanan oikein. Yleisin tarjokas myös tässä ryhmässä on 'töötätä' (yhdeksän vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'tuutata', 'työntää', 'tönäistä' ja 'töötata'.

Yksikään historian opiskelijoista ei käännä sanaa *laulatada* 'vihkiä' oikein. Lukijoiden yleisin vastaus on 'laulaa' (yhdeksän vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'laulutaito', 'laulattaa', 'laulava' ja 'lauantai'. Kuuntelijoiden yleisin vastaus on 'laulattaa' (11 vastaajaa). Tämä johtuu todennäköisesti äänneasusta [laulattaDa] (ks. lisää viron *d:n* ääntämyksestä luvusta 3.2) (Remes 2014). Muut kolme kuuntelijaa vastaavat 'laulaa'.

Kaksi lukijaa (14 %) kääntää sanan *rääkida* 'puhua' oikein. Muita käännöksiä ovat 'räkiä', 'polittaa', 'kärsiä', 'yskä', 'sairastaa', 'raakile', 'rääkätä', 'rääkyä', 'kalastaa' ja 'haukkua'. Yksi vastaaja ehdottaa 'tupakoida/röökata?', eli hän on todennäköisesti hyödyntänyt ruotsin verbiä *röka* 'tupakoida'. Kuuntelijoista yksi vastaaja (7 %) kääntää sanan oikein. Lisäksi vastaajat tarjoavat sanoja 'lääkitä' (kaksi vastaajaa), 'rääkki', 'rääkätä' (neljä vastaajaa), 'kiusata', 'punnita', 'itkeä', 'kiusata/rääkätä' ja 'tupakoida'.

Kukaan historian opiskelijoista ei käännä sanaa *kitsas* 'ahdas, kapea' oikein. Lukijat antavat käännöksiä 'pihi', 'kitsas' ja 'saita', joiden lisäksi 'kitupiikki' ja 'olla tarkka rahoistaan',

jota vastaaja oli perustellut *kitsastella, ainakin Savossa*. Kuuntelijoiden vastaukset ovat hyvin samantapaisia kuin lukijoiden. Sanojen 'kitsas', 'saita' ja 'pihi' lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'kisata'. Molemmissa ryhmissä annetaan usein yhden sijaan useampi vastausvaihtoehto, esimerkiksi 'kitsas/pihi' tai 'kitsas/saita'.

Sanalle *huvitav* 'kiinnostava' ei yksikään lukija löydä oikeaa vastausta. Suurin osa vastaajista ehdottaa substantiivisia 'huvittava' (kahdeksan vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'huvittaa', 'huvittavaa', 'naurettava' ja 'hauska' (kolme vastaajaa). Kuuntelijoista yksi vastaaja (7 %) löytää oikean vastineen. Muita ehdotuksia ovat 'huvittava', 'hauska', 'huvittaa', 'haluta', 'huvituttaa' ja 'huivittaa'. Moni vastineen 'huvittava' antanut on antanut myös toisen vastausvaihtoehdon, esimerkiksi 'hauska' ja 'viihdyttävä'. Ehkä vastaajat ovat ajatelleet vastineen 'huvittava' olevan liian ilmeinen käänнос, joten he ovat keksineet sanalle synonyymien.

Lukijoista viisi ja kuuntelijoista kymmenen vastaajaa lankeaa petolliseen ystävään ja ehdottaa vastineeksi adjektiivisia 'halpa' käännettävälle sanalle *halb* 'huono'. Lukijoista kuusi informanttia antaa vastineen 'puolikas' ja kaksi 'puoli'. He ovat todennäköisesti käyttäneet saksan sanaa *halb* 'puoli' kääntämisenä apuna. Kuuntelijoista kaksi vastaajaa (14 %) kääntää sanan *halb* 'huono' oikein, kun yhden vastaajan vastaus 'halpa vai huono?' lasketaan oikeaksi. Muita kuuntelijoiden vastauksia ovat 'hepuloita', 'apua' ja 'hali'.

4.1.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Lukijoista sanan *pulmapäev* 'hääpäivä' kääntää oikein kolme vastaajaa (17 %). Yksi informantti antaa vastineen 'hää', mitä ei voida pitää oikeana vastauksena, sillä vastaaja on kääntänyt vain yhdyssanan alkuosan. Usea väärän vastineen antanut vastaaja on kuitenkin ymmärtänyt, että kyseessä on yhdyssana. Suurin osa heistä kääntää yhdyssanan loppuosan *päev* 'päivä' oikein. Näitä käännöksiä ovat 'arkipäivä', 'ongelmapäivä' (kaksi vastaajaa), 'pulmapäivä' ja 'vapaapäivä'. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'huono päivä'. Kuuntelijoista myös kolme vastaajaa (17 %) löytää oikean käännoksen. Yksi oikein vastanneista kertoi tienneensä, että *pulmad* tarkoittaa häitä. Yhtä lukuun ottamatta kaikkien muiden vastaajien ehdotukset sisältävät sanan 'päivä'. Näitä vastauksia ovat 'vapaapäivä', 'krapulapäivä', 'hyvää iltapäivää', 'Hyvää päivää!', 'hyvää päivää' (kaksi vastaajaa), 'itsenäisyyspäivä'

(kaksi vastaajaa), 'siivouspäivä' ja 'joku päivä'. Lisäksi yksi vastaaja antaa käännöksen 'hurmaava'.

Sana *sularaha* 'käteinen' saa lukijoilta viisi oikeaa vastausta (28 %). Vastauksen 'vaihtoraha', 'taskuraha' tai 'tasaraha' antaneet ovat hahmottaneet sanan yhdyssanana, pitäneet loppuosan sanana 'raha' ja keksineet alkuosaksi jotakin rahaan sopivaa. Kuten osa kielitieteen lukijoista, myös osa suomen kielen opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä on todennäköisesti ajatellut 'sulatettua rahaa' ja antanut siten vastineensa 'metalli', 'tina', 'kolikko' ja 'sulatettu kulta' sen perusteella. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'lainattu raha'. Kuuntelijoiden ryhmässä viisi vastaajaa (28 %) päätyy oikeaan ratkaisuun. Kaikki muut vastaajat antavat eri vastineen, joista kaikki yhtä lukuun ottamatta liittyvät jollakin tavalla rahaan. Rahasanan sisältäviä käännöksiä ovat 'sula raha', 'selvää rahaa', 'sinun rahasi', 'täyttä rahaa', '-rahaa', 'sulla on rahaa' ja 'pelkkä raha', jonka vastaaja on lisännyt *vaikka ei kyllä ole vaan on jotain ihan muuta*. Muita ehdotuksia ovat 'palkka' ja 'seteli', sekä rahasanastoon kuuluvan 'vieraskielinen'.

Verbi *töötada* 'toimia, työskennellä' tuottaa neljä oikeaksi luokiteltavaa vastausta (21 %) lukijoilta, kun yhden vastaajan vastineen 'toimia' lisäksi kolme informanttia antaa vastineen 'tehdä töitä'. Tämä vastaus hyväksytään oikeaksi semanttisen läheisyytensä vuoksi. Myös suomen kielen opiskelijoista suurin osa lankeaa petolliseen ystävään, sillä lukijoista kymmenen (56 %) ja kuuntelijoista seitsemän (39 %) informanttia antaa vastineen 'töötätä'. Muita lukijoiden antamia käännöksiä ovat 'painaa', 'tappaa' ja 'jarruttaa'. Kuulijoiden ryhmässä oikeita vastauksia annetaan kuusi (33 %). Muita käännöksiä 'töötätä'-verbin lisäksi ovat teonsanat 'huomauttaa', 'tuupata/töniä', 'törmätä', 'työntää' ja 'huomauttaa'.

Yksikään suomen kielen opiskelija ei löydä oikeaa merkitystä sanalle *laulatada* 'vihkiä'. Eniten vastaajat ehdottava käännöksiä 'laulaa' ja 'laulattaa'. 14 lukijaa (78 %) antaa vastineen 'laulaa' ja neljä vastaajaa 'laulattaa'. Kuuntelijoista yhdeksän (50 %) vastaa 'laulattaa', kahdeksan 'laulaa' ja yksi 'laulettava'.

Lukijoista kuusi vastaajaa (33 %) päätyy sanan *rääkida* oikeaan käännökseen 'puhua'. Lisäksi päädytään vaihtoehtoihin 'kiduttaa (rääkätä)', 'huutaa' (kolme vastaajaa), 'puhe', 'rääkätä' (kolme vastaajaa), 'rääkiä eli huutaa' ja 'erotella'. Kuuntelijoista kolme vastaajaa (17

%) antaa oikean vastineen. Muita käännöksiä ovat 'lääkitä', 'rääkätä' (neljä vastaajaa), 'rehkiä', 'huutaa/rääkyä', 'laskea', 'räkiä (= syljeskellä)', 'nauraa', 'huutaa', 'kiduttaa', sekä 'olla tapana', jota vastaaja on perustellut *tuli mieleen suomen verbi ruukata*.

Kaikki suomen kielen opiskelijat lankeavat petolliseen ystävään *kitsas* 'ahdas, kapea' ja kääntävät sen väärin. Oikeiden merkitysten 'ahdas' ja 'kapea' asemasta lukijoista kuusi vastaajaa päätyy vastineeseen 'pihi', neljä vastaajaa ehdottaa vaihtoehtoa 'kitsas', viisi 'saita' ja yksi informantti antaa vastineen 'ahne'. Kuuntelijat ehdottavat käännöksiä 'kitsas' (12 vastaajaa), 'pihi' (kolme vastaajaa), 'saita' (kaksi vastaajaa) ja 'säästeliäs'.

Myös sana *huvitav* 'kiinnostava' johtaa kaikki suomen kielen opiskelijat harhaan. Lukijoista 16 vastaajaa (89 %) antaa vastineen 'huvittava', joiden lisäksi ehdotetaan vastauksia 'hassu' ja 'huvittaa'. Kuuntelijoiden vastaukset ovat miltei identtiset lukijoiden kanssa: 16 vastaajaa (89 %) ehdottaa käännöstä 'huvittava', joiden lisäksi vastattiin 'hauska' ja 'huvittaa'.

Lukijoista yksikään ei päädy oikeaan käännökseen kääntäessään sanaa *halb* 'huono'. Suurin osa antaa vastineen 'halpa' (kymmenen vastaajaa). Lisäksi kuusi informanttia antaa vastineen 'puoli' ja yksi 'puolikas', joista kaksi perustelee vastaustaan saksan kielen sanan *halb* 'puoli' avulla. Näissä tapauksissa vieras kieli siis johtaa vastaajan harhaan. Lisäksi yksi vastaaja tarjoaa käännösvastinetta 'paino'. Kuuntelijoista yksi vastaaja (6 %) vastaa oikein. Kommentissaan hän kertoi muistelleensa sanan *halb* tarkoittavan huonoa. Kaikki muut 16 vastaajaa päätyy vastineeseen 'halpa'. Yksi vastaaja jättää vastaamatta.

4.1.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Merkitykseltään eroavien sanojen kääntäminen osoittautui hankalaksi kaikissa ryhmissä (ks. taulukko 5). Eniten oikeita käännöksiä annetaan sanalle *sularaha* 'käteinen'. Yksikään vastaaja ei käännä oikein sanoja *laulatada* 'vihkiä' ja *kitsas* 'ahdas, kapea'.

TAULUKKO 5. Merkitykseltään eroavien sanojen tunnistaminen testiryhmittäin.
Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.

Merkitykseltään eroavat sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>pulmapäev</i>	17	-	14	-	20	8	11
<i>sularaha</i>	33	-	29	38	-	23	26
<i>töötada</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>laulatada</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>rääkida</i>	25	-	13	25	20	23	18
<i>kitsas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>huvitav</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>halb</i>	8	-	-	-	-	-	4
	Historian opiskelijat						
<i>pulmapäev</i>	33	-	14	33	13	21	18
<i>sularaha</i>	17	-	7	17	13	29	18
<i>töötada</i>	-	-	-	-	13	7	4
<i>laulatada</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>rääkida</i>	17	13	14	-	13	7	11
<i>kitsas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>huvitav</i>	-	-	-	-	13	7	4
<i>halb</i>	-	-	-	17	13	7	4
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>pulmapäev</i>	13	50	16	21	-	17	17
<i>sularaha</i>	27	25	26	21	33	28	27
<i>töötada</i>	13	50	21	29	67	33	27
<i>laulatada</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>rääkida</i>	33	25	32	14	33	17	25
<i>kitsas</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>huvitav</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>halb</i>	-	-	-	7	-	6	3

Eri tieteenalojen opiskelijoiden välille syntyy jonkin verran hajontaa. Kun lasketaan yhteen oikeiden vastausten prosentuaalinen määrä eri ryhmissä, ilmenee, että sekä käännöstieteen että historian opiskelijat kääntävät 7,4 prosenttia kaikista sanoista oikein. Suomen kielen

opiskelijoiden käänносprosentti on sen sijaan hieman korkeampi, 12,4 prosenttia. Käännotieteen lukijat ja kuuntelijat käänsivät sanoja miltei yhtä paljon oikein. Historian lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyi eroa, kun lukijoista 4,4 prosenttia ja kuuntelijoista 9,8 prosenttia käänsi sanat oikein. Suomen kielen lukijoiden ja kuuntelijoiden välinen ero kääntämisessä oli alle yhden prosenttiyksikön verran (lukijat 11,9 % ja kuuntelijat 12,6 %). Naiset käänsivät merkitykseltään eroavia sanoja hieman enemmän oikein kuin miehet, kun naisten oikeiden vastausten käännosprosentti oli 19,1 % ja miesten 17,3 %.

4.2. Merkitykseltään läheiset sanat

Kun kyseessä ovat merkitykseltään läheisten sanat, vastaajan täytyy päätellä niiden merkitys lähes samaa asiaa tarkoittavan sanan pohjalta. Oikeaan käännökseen päätyäkseen vastaaja joutuu hyödyntämään kielen eri repertuaareja: murteita, vanhoja sanoja ja slangisanoja. Synonyymi-termin asemasta puhun *merkitykseltään läheisistä sanoista*, koska Larjavaaran (2007) mukaan ”täydellisesti toisiaan vastaavat, kaikissa konteksteissa toisillaan korvattavat täyssynonyymit ovat kielessä harvinaisia”. Synonyymit ovat siis vain harvoin täysin samamerkityksisiä, sillä esimerkiksi niiden käyttömerkitykset voivat vaihdella (vrt. substantiivit *äiti* ja *äityli*). (Larjavaara 2007: 138.) Käsittelem tässä luvussa kahdeksaa merkitykseltään läheistä sanaa.

4.2.1. Käännotieteen opiskelijoiden vastaukset

Sana *suvi* ’kesä’ osattiin kääntää molemmissa ryhmissä varsin hyvin. Lukijoiden ryhmässä vastauksia ’kesä’ on yksitoista, joiden lisäksi yksi informantti antaa vastineen ’suvi’⁷. Myös vastaus ’suvi’ hyväksytään oikeaksi vastaukseksi, ja täten oikeita vastauksia annetaan yhteensä kaksitoista (86 %). Lisäksi yksi informantti antaa vastineen ’keväät’. ’Kevään’ vastannut perustelee vastaustaan Suvivirrellä. Ilmeisesti miellelyhtymä Suvivirsi ja koulujen loppu toivat vastaajalle ennemmin mieleen kevään kuin kesän alun ja siten vastaaja päätyy väärään vastaukseen. Kuuntelijoiden ryhmässä oikeita vastauksia annetaan kaksitoista (92 %). Myös yksi kuuntelijoista päätyy oikeaan merkitykseen ’suvi’. Lisäksi annetaan käännosvastine

⁷ Kielitoimiston sanakirjassa sanalle *suvi* annetaan seuraava selite: ”vars. ylät., murt. kesä” (KS s. v. *suvi*).

'lumi'. Vastaja onkin ehkä päätynyt vastineeseen mielikuvan 'suvilumi' perusteella, sillä sanaa käytetään murteissa puhuttaessa leudon sään pehmittämästä lumesta. Moni vastaja kertoo kääntämisen perustelukseen sanan *suvi* olevan synonyymi suomen *kesä*-sanalle. Todennäköisesti juuri koulujen kevätjuhlasta tuttu Suvivirsi auttoi monia kääntämisessä, sillä sanaa ei yleiskielessä juuri käytetä.

Sana *pillimees* vaatii vastaajilta päättelykykyä: pilli viittaa alkeelliseen soittimeen. Jos *mees* 'mies' yhdistetään soittimeen, on mahdollista päätellä oikea merkitys 'soittaja'. Tähän vaihtoehtoon ei kuitenkaan päätynyt kuin yksi vastaja (7 %) lukijoiden ryhmästä. Neljä vastajaa (29 %) vastaa 'poliisi'. Samoin neljä vastajaa (29%) antaa vastineen 'pillimehu'. Sanassa 'pillimehu' kääntäjä jättää alkuosan alkuperäiseksi, mutta *mees*-loppu kääntyy 'mehuksi'. Nämä vastaajat ovatkin todennäköisesti ajatelleet *mees*-lopun suomen kielen sanana 'mesi', joka on sokeripitoista nestettä kuten mehukin. Muita käännöksiä ovat 'erotuomari' (kaksi vastajaa), 'uimavalvoja', 'imeä' ja 'maitomies'. Merkitykset 'erotuomari' ja 'uimavalvoja' on todennäköisesti päätelty sen perusteella, että heistä molemmat ovat usein miehiä, jotka käyttävät työvälineenään pilliä. Kuuntelijoiden ryhmässä yleisin vastaus on 'pillimies', joka on arkikielen synonyymi sanasta *erotuomari* (KS s. v. *pillimies*), joten siinä mielessä tämäkin käännös on varsin looginen. Muita vastauksia olivat 'jokin juoma?', 'villimies/alkuasukas', 'putkimies' ja 'ambulanssikuski'. Viimeisimmän vastannut perustelee vastustaan niin, että *pilli* viittaisi ambulanssin ujeltavaan pilliin ja *mees* mieheen.

Sana *vihm* 'sade' tuottaa kaksi (14 %) oikeaa vastausta, kun yksi vastaajista antaa vastineen 'vihma/viima = tuulta & sadetta' ja yksi 'vihma'⁸. Koska 'vihma' on synonyymi sanalle 'sade', voidaan ehdotus laskea oikeaksi vastaukseksi. Suurin osa, kuusi vastajaa (43 %) lukijoiden ryhmästä vastaa 'tuuli'. Kolme vastajaa ehdottaa substantiivia 'viima', joka tarkoittaa kylmää ja navakkaa tasaisesti puhaltavaa ilmavirtaa, tuulta (KS s. v. *viima*). Tuuleen viittaavia sanoja ei kuitenkaan voida laskea oikeiksi ratkaisuiksi, koska oikeassa merkityksessä on kyse nimenomaan sateesta. Muita käännöksiä ovat 'viimeinen' (kaksi vastajaa) ja 'vihreä'. Kuuntelijoiden ryhmässä myös yksi vastaja (8 %) antaa vastineen 'vihma'. Yleisin vastaus myös tässä ryhmässä oli 'tuuli' (kuusi vastajaa, 46 %). Koska yhteensä 45 % kai-

⁸*Vihma* merkitsee pienipisaraista sadetta, tihku(sadetta); sumumainen nestesuihku (KS s. v. *vihma*).

kista vastaajista antaa vastineen 'tuuli', voisi päätellä, että vastaajat kokevat 'vihman' tar koittavan enemmän 'tuulta' kuin sanan oikeaa synonyymiä 'sadetta'. Muita kuuntelijoiden ryhmän käännöksiä ovat 'vihreä' (kaksi vastaajaa), 'vihainen', 'vihmoa' ja 'viimeinen'.

Sana *öökida* 'öksentaa, yökätä' sai lukijoiden ryhmässä kolme oikeaksi laskettavaa vastausta (21 %), kun kahden 'öksentaa'-vastauksen lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'yökkää'. Kolme vastaajaa hyödynsi muita kieliä kääntämisenä apuna: yksi vastaa 'suuri' käyttäen apuna japanin sanaa *ookä*, toinen 'aukaista' englannin *open*- ja ruotsin *öppna*-verbin perusteella ja kolmas 'katsella' ruotsin sanan *öga* 'silmä' perusteella. Vieraan kielen avulla kääntäminen kuitenkin johtaa vastaajan harhaan tässä tapauksessa. Muita vastauksia ovat 'öykätä', 'uida', 'matkustaa', 'öökata', 'yskiä', 'katsoa', 'ruokkia' ja 'osata'. Vastaus 'öökata' tarkoittaa todennäköisesti sanaa 'öögata', joka on ruotsista peräisin oleva stadin slangisana ja vastaa suomen verbejä 'katsoa' ja 'miettiä' (Urbaani Sanakirja). Kuuntelijoiden ryhmässä oikeita vastauksia annetaan kahdeksan (62 %), joista viisi vastausta on 'öksentaa', kaksi 'yökätä' ja yksi 'yökköittää'. Myös tässä ryhmässä käytetään ruotsin sanaa *öga* ja stadin slangin *öögata* kääntämisenä apuna, ja siten kolme vastaajaa antaa vastineen 'katsoa'. Muut tarjokkaat ovat 'öinen' ja 'öykkäroidä'.

Lukijoiden ryhmässä vastaajat antavat sanalle *riüubata* 'ryypätä' kahdeksan oikeaa vastausta (57 %). Muita vastauksia ovat 'juoda' ja 'juoda alkoholia' (viisi vastaajaa). Oikeiksi vastauksiksi hyväksytään 'ryypätä', 'juoda' (kolme vastaajaa) ja 'juoda alkoholia' (kaksi vastaajaa). Ainoa juomiseen liittymätön vastaus on 'ruuvata', jonka vastaaja on todennäköisesti saanut jättämällä *ü*-kirjaimen pisteet huomiotta ja korvaamalla *b:n* v-kirjaimella. Todennäköisesti hän ei olisi päätenyt tähän vastaukseen, jos olisi kuullut sanan puhuttuna, jolloin *ü* olisi äännetty kuten suomen *y*. Vastaaja ilmoittaa osaavansa englantia, ruotsia, ranskaa ja venäjää, joten *ü* ei välttämättä ole hänelle tuttu kirjain. Kuuntelijoiden ryhmässä oikeaan vastaukseen päätyy kahdeksan vastaajaa (62 %). Kolme informanttia antaa vastineen 'juoda'. Muut tarjokkaat ovat 'humalahakuinen juominen' ja 'raapata'.

Myös sana *armas* 'rakas' tuottaa paljon oikeita vastauksia. Lukijoiden ryhmässä yksitoista vastaa 'rakas' ja kaksi 'armas'. Oikeiksi käännöksiksi luen 'rakkaan' lisäksi 'armas', joten oikeita vastauksia on yhteensä 13 (93 %). Muu ehdotus on 'puoliso'. Kuuntelijoiden ryh-

mässä oikeita vastauksia annetaan yksitoista (85 %), joiden joukossa 'rakas' (yhdeksän vastaajaa), 'armas' (kaksi vastaajaa) ja 'kulta/rakkaani'. Väärä tarjokas on 'henkilö'. Olisikin mielenkiintoista tietää, onko vastaaja ajatellut sanan erisnimenä 'Armas' ja siten päätynyt käännökseensä.

Sanassa *rõõmus* 'riemukas, iloinen' hankaluuksia tuottaa varmastikin tuntematon *õ*-kirjain. Lukijoiden ryhmässä oikeita vastauksia ei tullut yhtään. Useisiin vastaajien antamiin tarjokkaisiin on todennäköisesti vaikuttanut *rõõmus*-sanana sananloppuinen *s*. Yleisin vastaus on sormus (kolme vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'proomu', 'huoneessa', 'ruumis', 'punainen', 'riipus', 'rohmu', 'rumuus', 'rumilus', 'ahne' ja 'Raamattu'. 'Huoneessa'-vastineen antanut perustelee vastaustaan englannin kielen sanalla *room* 'huone'. Kuuntelijoiden ryhmässä päästiin lähimmäs oikeaa vastausta, kun kaksi vastaajaa ehdottaa vastinetta 'riemu'. Muita käännöksiä ovat 'reunus' (kaksi vastaajaa), 'ruumis', 'raamattu', 'tärkeä henkilö', 'reuma', 'ryönä', 'susi', 'Rooma', 'proomu' ja 'röyhkeä'.

Sanan *kõle* suomenkielinen vastine on 'kolea, viileä'. Myös tässä sanassa kirjain *õ* vaikeutti todennäköisesti sanan kääntämistä lukijoiden ryhmässä. Sana ei nimittäin tuota yhtään oikeaa käännoästä lukijoiden ryhmässä, vaikka viisi vastaajaa pääsee lähelle käännoäsvastineellaan 'kylmä'. Muita vastaajien antamia käännoäsvastineita ovat 'koulu' (neljä vastaajaa), 'köli', 'kolo', 'kylä', 'hevonen' ja 'kaali'. Kuuntelijoiden ryhmässä kaksi vastaajaa (15 %) löytää oikean merkityksen. Toinen antaa vastineen 'viileä' ja toinen 'viileä/kolea'. Muita käännoäksiä ovat 'köli' (kolme vastaajaa), 'kylä' (kolme vastaajaa), 'kuule' (kolme vastaajaa), 'kuole', 'koulu' ja 'kulta'.

4.2.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Historian opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä kymmenen vastaajaa kääntää oikein sanan *suvi* 'kesä'. Yksi heistä on antanut lisäksi vastausvaihtoehdon 'suvi' ja toinen 'nuoska' *suomen ja Pohjois-Karjalan murteen perusteella*. Lisäksi neljä vastaajaa kääntää sanan vuodenajaksi, mutta kesän sijaan he vastaavat 'kevät'. Kuuntelijoiden ryhmästä yksitoista vastaajaa (79 %) löytää oikean merkityksen. Heistä kahdeksan antaa vastineen 'kesä' ja kolme vastineen 'suvi', joka on murteellinen sana *kesä*-sanasta. Lisäksi annetaan käännoäset 'kevät tai

naisen nimi' ja erisnimi 'Suvi'. Yhden vastaajan käännös on kirjoitettu niin huonolla käsialalla, etten saa vastauksesta selvää.

Historian opiskelijoista yksikään ei käännä sanaa *pillimees* 'soittaja' oikein. Lukijat hyödynsivät sanojen 'pilli' ja 'mies' tuomaa mielikuvaa ja tarjoavat käännöksiä 'poliisi', 'tuomari' (kolme vastaajaa), 'huilisti' ja 'erotuomari'. Lisäksi kolme vastaajaa päätyy vastineeseen 'pillimehu'. Kuuntelijoiden ryhmässä ei päädytä oikeaan käännökseen. Suurin osa vastaajista ehdottaa vastausta 'pillimehu' (kaksitoista vastaajaa), jonka lisäksi muita käännöksiä ovat '...mies' ja 'putkimies'.

Lukijoista yksikään vastaaja ei käännä sanaa *vihm* 'sade' oikein. Yksi vastaaja tosin ehdottaa verbiä 'sataa'. Neljä informanttia antaa vastineen 'tuuli', jonka lisäksi tarjotaan sanoja 'vihainen', 'tuuli/vihma', 'vihtoa', 'vihkiä', 'vihreä', 'viima' (kolme vastaajaa) ja 'vihmerä'. Kuuntelijoista yksi vastaaja (7 %) löytää oikean merkityksen. Lisäksi myös yksi kuuntelijoista antaa vastineen 'sataa'. Muita käännöksiä ovat 'vihta' (kolme vastaajaa), 'tuuli', 'viima' (neljä vastaajaa), 'vihreä', 'vihmerä' ja 'viimeinen'.

Sana *öökida* 'öksentää, yökätä' ei saa lukijoilta yhtään oikeaa käännöstä. Kolme vastaajaa ehdottaa vastinetta 'katsoa', yksi 'katsella/'"öögaillla"' ja yksi 'silmä'. Käännöksen 'silmä' antanut vastaaja on oletettavasti hyödyntänyt ruotsin sanaa *öga* 'silmä' ja vastineen 'katsella/'"öögaillla"' stadin slangisanaa *öögata* 'katsoa, miettiä'. Muita käännöksiä ovat 'yökisa', 'epämukava', 'yrittää', 'oikea', 'arvata', 'huutaa/karjua' ja 'haukkua'. Kuuntelijoista puolet (50 %) kääntää sanan oikein. Oikeiden vastausten joukossa on neljän informantin tarjokas 'öksentää' ja kolmen 'yökätä'. Lisäksi annetaan ehdotukset 'onkia', 'silmäillä', 'öljytä' ja 'pyykätä'.

Lukijoista kymmenen vastaajaa (71 %) antaa oikeaksi hyväksyttävän vastauksen sanalle *riiübata* 'ryypätä'. Heistä kahdeksan vastaa 'ryypätä', joiden lisäksi annetaan tarjokkaat 'juoda alkoholia' ja 'juoda'. Muut lukijoiden ehdottamat vastineet ovat 'ruuvata', 'jutella/ruopatella', 'ohittaa' ja 'korjata'. Kuuntelijoista yhdentoista vastaajan (71 %) tarjokas hyväksytään oikeaksi vastaukseksi. Heistä kymmenen vastaa 'ryypätä', yksi 'juoda alkoholia/ryypätä' ja yksi 'juoda'. Lisäksi annetaan tarjokkaat 'siivota' ja 'hörppiä'.

Lukijoista kolmetoista vastaajaa (93 %) kääntää sanan *armas* 'rakas' oikein. Yksi oikean merkityksen löytäneistä antaa käännöksen 'armas/rakas'. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'läheinen'. Kuuntelijoista yksitoista vastaajaa (79 %) antaa oikeaksi hyväksyttävän vastauksen. Näitä vastauksia ovat 'rakas' (yhdeksän vastaajaa), 'armas/rakas' ja 'kulta/rakas'. Lisäksi kolme vastaajaa antaa ehdotuksen 'armas', eli he eivät muuttaneet kuulemaansa sanaa ollenkaan.

Kukaan historian opiskelijoista ei löydä oikeaa merkitystä sanalle *rõõmus* 'riemukas, iloinen'. Vastaajat antavat laajan kirjon eri käännöksiä. Lukijat ehdottavat sanoja 'tavallinen', 'kallis', 'rosvo', 'raamattu', 'riipus', 'proomu', 'rohmuta', 'romantikko', 'ryöstää', 'rohmuta' ja 'huone' (kaksi vastaajaa). Vastauksessa 'huone' on mahdollisesti hyödynnetty englannin kielen sanaa *room* 'huone'. Yksi vastaaja ei tarjoa mitään käännöstä, vaan kommentoi seuraavasti: *ei tule mitään mieleen, ei muistuta suomea/englantia*. Vastaaja olisi tarvittaessa hyödyntänyt myös englantia kääntämisenä apuna. Kuuntelijoiden käännöksiä ovat 'ryöväys', 'priimus', 'savu', 'rumilus', 'rohmu', 'leivos', 'rooibus :D', 'riipus', 'riimus', 'repo eli kettu vai varkaus', 'ruori' ja 'muussi'.

Lukijoista kolme vastaajaa (21 %) antaa oikean vastineen sanalle *kõle* 'kolea'. Yksi vastaaja on ehdottanut adjektiivia 'kylmä', mutta perustellut vastaustaan sanalla 'kolea', joten hyväksyn vastauksen oikeaksi. Lisäksi yksi oikein vastanneista perustelee vastaustaan *muistuttaa suomea*. Muita ehdotuksia ovat 'kylmä' (kolme vastaajaa), 'köli', 'koulu' (kaksi vastaajaa), 'kola' ja 'kuolla'. Lisäksi yksi vastaaja antaa käännösvastineen 'hiili', jota hän perustelee englanninkielisellä sanalla *coal* 'hiili'. Myös vastineen 'kaali' antanut perustelee vastaustaan englannin kielellä ja sanalla *coleslaw*, joka tarkoittaa kaalista ja majoneesista tehtyä salaattia. Kuuntelijoista yksikään ei käännä sanaa oikein. Seitsemän informanttia antaa vastineen 'kylä', joiden lisäksi annetaan käännökset 'kylmä' (kaksi vastaajaa), 'kyllä' ja 'kulta' (kaksi vastaajaa) ja 'kuule/kuuntele'.

4.2.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Suomen kielen opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä 17 vastaajaa (89 %) kääntää sanan *suvi* 'kesä' oikein. Kolme vastaajaa jättää vastaamatta. Kuuntelijoiden ryhmästä kaikki vastaajat

(100 %) kääntävät sanan oikein. Näiden vastausten joukossa ovat tarjokkaat 'kesä/etelä' ja 'suvi'.

Yksi lukija (5 %) kääntää sanan *pillimees* 'soittaja' oikein. Yksi vastaaja antaa käännösvastineen 'huilunsoittaja', joka kyllä sisältää oikean käännökseen. Monessa vastauksessa oli säilytetty sanan alkuosa *pilli* ja käännetty se suoraan suomen kielen sanaksi 'pilli'. Näitä vastauksia olivat 'pillimehu' (seitsemän vastaajaa), 'pillimehu/pillimies', 'pillipiipari' ja 'pillimies' (kaksi vastaajaa). Lisäksi kaksi vastaajaa päätyy ehdokkaaseen 'tuomari' ja yksi 'poliisi' perustellen *pillimies*, *puhaltaa pilliin*. Lisäksi ehdotetaan substantiivina '-mies'.

Lukijoista kaksi vastaajaa kääntää sanan *vihm* 'sade' oikein. Lisäksi kolme vastaajaa ehdottaa substantiivina 'vihma', joka luetaan oikeaksi vastaukseksi (ks. perustelut luvusta 4.2.1), eli oikeita vastauksia on yhteensä viisi (28 %). Eniten vastauksia saa käänнос 'tuuli' (viisi vastaajaa, 11 %). Muita käännösvastineita ovat 'sataa', 'kylmä', 'vihmerä', 'viini' ja 'vihmoa/vihmota'. Kuuntelijoiden ryhmässä kaksi vastaajaa (11 %) antaa oikean vastineen 'sade'. Eniten vastaajat ehdottavat substantiivina 'tuuli', jota ehdottaa kuusi vastaajaa. Lisäksi tarjotaan käännöksiä 'viha', 'vihloa' ja 'vihmoa' (kaksi vastaajaa).

Sanan *öökida* 'öksentaa, yökätä' kääntää lukijoista kaksi vastaajaa (11 %) oikein. Kolme informanttia antaa vastineen 'katsoa' ja yksi 'katsella'. Vastaajat eivät perustelee käännotään, mutta on todennäköistä, että he käyttävät samaa strategiaa sanan kääntämiseksi kuin kielitieteen opiskelijat eli kääntävät sanan ruotsin *öga* 'silmä' perusteella. Muita käännöksiä ovat 'hyökätä', 'aukaista', 'öykätä' ja 'yöpyä'. Kuuntelijoiden ryhmässä annetaan kuusi oikeaksi laskettavaa vastausta (33 %), kun neljän 'öksentaa'-vastauksen lisäksi kaksi informanttia antaa vastineen 'yökkiä'. Lisäksi yksi vastaaja ehdottaa käännotä 'yökkäillä', mutta koska kyseessä on johdos käännettävästä sanasta, en laske vastausta oikeaksi. Muita käännöksiä ovat 'yöpyä', 'pyykätä', 'katsoa', 'yrittää', 'nähdä' ja 'yöpyä'.

Puolet (yhdeksän vastaajaa, 50 %) lukijoista kääntää sanan *rüübata* 'ryypätä' oikein. Seitsemän vastaajaa antaa käännösvastineen 'juoda' ja yksi vastineen 'ruuvata'. Kuuntelijoista 12 vastaajaa (67 %) päätyy oikeaan merkitykseen. Muita kuuntelijoiden antamia ehdotuksia ovat 'juoda' (kolme vastaajaa), 'juoda alkoholia' ja 'ryöpätä'.

Suomen kielen opiskelijat löysivät hyvin oikean merkityksen sanalle *armas* 'rakas'. Sekä lukijat että kuuntelijat antavat 17 oikeaksi luokiteltavaa vastausta. Molemmissa ryhmissä 16 vastaajaa tarjoaa sanaa 'rakas', sekä yksi 'armas'. Lukijoiden muut vastaukset olivat 'ihana' ja 'tärkeä', kuuntelijoiden 'rakastaa'.

Sana *rõõmus* 'riemukas, iloinen' ei tuota yhtään oikeaa merkitystä lukijoiden ryhmässä. Opiskelijat olivat vasta aloittamassa viron kielen kurssia, kun käännokestesti teetätettiin. Tästä syystä kirjain *õ* oli todennäköisesti vielä suurimmalle osalle tai jopa kaikille informanteille tuntematon. Sanan kääntäminen koettiin ilmeisen hankalaksi, sillä vain seitsemän vastaajaa kahdeksastatoista kääntää sanan. Näitä käännöksiä ovat 'ruumis' (kaksi vastaajaa), 'ryömiä', 'riipus', 'romu', 'roska' ja 'huone'. Kuuntelijoista kymmenen antaa jonkin käännösvastineen, heistä yksi vastaaja (7 %) oikean. Lisäksi kaksi vastaajaa osui miltei oikeaan käännöksellään 'riemu'. Muita käännösvastineita ovat 'rikkinäinen', 'romu/rihkama', 'ruis', 'romusi', 'viininpunainen', 'ruma' ja 'rumilus'.

Myös sanassa *kõle* 'kolea, viileä' *õ*-kirjain saattoi vaikeuttaa kääntämistä. Lukijoista kolme informanttia (16 %) antaa oikean vastineen, heistä kaksi vastineen 'kolea' ja yksi 'viileä'. Muita käännöksiä ovat 'kylmä' (viisi vastaajaa), 'koulu' (kolme vastaajaa), 'kuolla' (kaksi vastaajaa) ja 'kylmä'. Vierias kieli, tässä tapauksessa englanti, johtaa yhden vastaajan harhaan, sillä hän vastaa 'siisti' perustellen vastaustaan englannin kielen sanalla *cool* 'viileä, ark. siisti'. Kuuntelijoista yksi informantti (6 %) antaa oikean vastineen vastauksellaan 'kolea'. Eniten tarjottiin vastausta 'kylä' (kymmenen vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'kyllä' (kolme vastaajaa), 'kylä', 'kulje', 'kuule', 'kulkea' ja 'tulla'.

4.2.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Merkitykseltään läheisiä sanoja vastaajat kääntävät vaihtelevasti oikein (ks. taulukko 6). Sanan *armas* 'kulta, rakas' käännösprosentti kaikkien vastaajien kesken on 91,7 %, kun sanalla *rõõmus* 'riemukas, iloinen' prosentti on vain 1,3.

TAULUKKO 6. Merkitykseltään läheisten sanojen tunnistaminen testiryhmittäin.
Sanojen tunnistaminen prosenttien tarkkuudella.

Merkitykseltään läheiset sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>suvi</i>	83	100	79	100	80	85	82
<i>pillimees</i>	8	-	7	-	-	-	4
<i>vihm</i>	16	-	14	13	-	8	11
<i>öökida</i>	25	-	21	63	40	62	42
<i>rüübata</i>	75	50	93	88	20	62	78
<i>armas</i>	83	100	93	88	80	85	89
<i>röömus</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>köle</i>	-	-	-	-	20	13	7
	Historian opiskelijat						
<i>suvi</i>	83	63	71	83	75	57	64
<i>pillimees</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>vihm</i>	-	-	-	-	7	13	7
<i>öökida</i>	-	-	-	67	38	50	25
<i>rüübata</i>	67	63	57	83	63	71	64
<i>armas</i>	100	88	93	100	100	100	97
<i>röömus</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>köle</i>	33	13	14	-	-	-	7
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>suvi</i>	93	100	89	100	100	100	100
<i>pillimees</i>	7	-	5	-	-	-	3
<i>vihm</i>	20	25	26	14	-	11	19
<i>öökida</i>	7	25	10	43	33	34	22
<i>rüübata</i>	67	50	47	79	33	67	57
<i>armas</i>	87	100	84	93	100	94	89
<i>röömus</i>	-	-	-	7	-	6	4
<i>köle</i>	20	-	16	7	-	6	11

Sana *öökida* 'oksentaa' synnytti merkittävän eron lukijoiden ja kuuntelijoiden välillä. Lukijoista 10,3 % ja kuuntelijoista 48,7 % kääntää sanan oikein. Kuten olen luvussa 3.2 selvästi läpinäkyvien sanojen yhteydessä maininnut, viron leenisklusiili *d* äännetään miltei samoin kuin suomen vokaalienvälinen *t*, vain hieman lyhyempänä ja heikompana (Remes 1983: 24–

25). Niinpä sana *öökida* äännetään seuraavasti: [öökkiDa] (Remes 2014). Ilmeisesti kyseisestä äänneasusta vastaajan on helpompi päätyä oikeaan ratkaisuun 'öksentaa' kuin jos sanan näkee kirjoitettuna.

Yllättäen sana *rüübata* 'juoda alkoholia' ei tuota vieraasta *ü*-kirjaimesta huolimatta eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden välille, sillä lukijoista 66 % ja kuunteliijoista 67 % päätyy oikeaan käännökseen. Oletan *ü*-kirjaimen kirjoitus- ja äänneasun eron vaikuttaneen sanojen *küps* ja *löpsta* lukijoiden ja kuuntelijoiden käännösten eroihin (ks. lisää luvuista 3.3.4 ja 3.4.4), ja onkin merkillistä, että sanassa *rüübata* kyseistä eroa ei ole havaittavissa.

Käännöstieteen opiskelijat käänsivät eniten oikein merkitykseltään läheisiä sanoja, yhteensä 39,1 prosenttia kaikista merkitykseltään läheisistä sanoista. Toiseksi eniten oikeita merkityksiä löysivät suomen kielen opiskelijat, 37,8 prosenttia, ja vähiten historian opiskelijat, 33 prosenttia. Naisista 79,3 prosenttia ja miehistä 65,3 prosenttia päätyy oikeisiin käännösvas-tineisiin.

5. VIERAAN KIELEN AVULLA PÄATELTÄVÄT SANAT

Lähisukukielten ymmärtämistä helpottaa alkuvaiheessa, mikäli oppija hahmottaa niiden kielellisiä yhteyksiä jo ennalta tuntemiinsa kieliin (Ringbom 2007: 24–25). Myös vironkielissä sanoissa on yhteyksiä muihin kieliin. Kyselylomakkeella on seitsemän lainasanaa, joiden merkitys on mahdollista päätellä vierasta kieltä apuna käyttäen. Apua saa ruotsin ja englannin kielistä.

5.1. Käännöstieteen opiskelijoiden vastaukset

Sanan *privileeg* 'etuoikeus' oikeaan käännökseen vastaaja päätyy hyödyntämällä englannin kielen vastaavaa sanaa *privilege* 'etuoikeus'. Englanninkieliseen sanaan päästään vaihtamalla *g:n* ja *e:n* paikkaa. Suomen kielelle sanan kääntäminen tietysti vaatii testattavilta sen verran englannin taitoa, että kyseinen sana on tuttu. Lukijoista monet osasivat kääntää sanan oikein, sillä yksitoista vastaajaa (79 %) antaa oikean vastauksen. Lisäksi kaksi informanttia antaa vastineen 'etuoikeutettu' eli kyse on verbin *etuoikeuttaa* TU-partisiippimuodosta. Lisäksi yksi vastaaja antaa käännösvastineen 'yksityinen' perustellen vastaustaan englannin kielen sanalla 'private'. Kuuntelijoiden ryhmässä oikeita käännöksiä saadaan vähemmän kuin lukijoiden ryhmässä, yhteensä kuusi oikeaa vastausta (46 %). Myös tässä ryhmässä yksi informantti antaa vastineen 'yksityinen' samoin perustein kuin lukijoiden ryhmässä. Kolmessa vastauksessa sana oli ymmärretty oikein yhdyssanaksi, mutta alku oli käännetty suomen sanaksi 'rivi'. Näitä käännöksiä ovat 'rivivuoto', 'riviväli' ja 'ravisotilas'. Lisäksi tarjotaan vaihtoehtoja 'etuasemassa', 'piirileikki' ja 'vapaus'.

Myös sanan *lift* 'hissi' kääntämisessä apua sai englannin kielen vastaavasta sanasta *lift* 'hissi'. Toisaalta englannin kielessä sanalle *lift* on useampia merkityksiä kuin virossa, esimerkiksi verbi 'kohottaa', substantiivi 'nosto' sekä ylätyylinen brittienglannin käännös 'autokyyti'. Vastaajan tulikin päätyä juuri oikeaan käännökseen useiden vaihtoehtojen joukosta. Lukijoiden ryhmässä kymmenen vastaajaa (71 %) kääntää sanan oikein. Lisäksi kaksi vastaajaa kääntää sanan verbiksi 'nostaa', joka on myös yksi englannin käännös sanalle *lift*. Kaksi vastaajaa ei hyödynnä englantia ollenkaan ja kääntää sanan suomen kielen sanaksi

'liftata', joka merkitsee peukalokyydillä kulkemista (KS s. v. *liftata*). Kuuntelijoiden ryhmässä oikeita vastauksia annetaan yhdeksän (69 %). Kaksi heistä antaa myös käännösvastineen 'liftata'. Toinen vastaajista on kirjoittanut kommentteihin seuraavasti: *voisi olla "hissi", mutta tälle varmaan oma sana*. Lisäksi yksi vastaaja ehdottaa käännöstä 'matkustaa/kulkea' ja kertoo päässeensä käännökseen sanan 'liftata' avulla.

Sanan *biifsteek* 'pihvi' oikean merkityksen löytämisessä apua saa englannin kielen sanasta *beefsteak* 'pihvi'. Lukijoiden ryhmässä kaikki vastaajat (100 %) päätyvät oikeaan käännökseen. Osassa vastauksia sana on käännetty nimenomaan 'naudanlihapihviksi' ja 'naudanpihviksi', mutta nämäkin vastaukset luetaan oikeiden joukkoon. Kuuntelijoiden ryhmässä kaikki vastaajat (12 vastaajaa, 92 %) yhtä lukuun ottamatta kääntävät sanan oikein. Yksi vastaaja antaa käännösvastineen 'naudankyljys'.

Myös verbin *poksida* 'nyrkkeillä' kääntäminen vaatii englannin hyödyntämistä. Oikeaan vastaukseen pääsi sanojen *boxing* 'nyrkkeily' tai *box* 'nyrkkeillä' kautta. Lukijoiden ryhmässä vain kaksi vastaajaa (14 %) kääntää sanan oikein. Muut vastaajat eivät hyödynnä englantia, vaan kääntävät sanan esimerkiksi joksikin suomenkielistä sanaa muistuttavaksi sanaksi. Näitä käännösvastineita ovat 'poksahtaa' (seitsemän vastaajaa) ja 'poksauttaa'. Vastineiden 'räjähtää' (kaksi vastaajaa) ja 'paukahtaa/pamahtaa/räjähtää' antaneet vastaajat ovat todennäköisesti kääntäneet sanan viittaamaan räjähtämiseen sen *poks*-alkuosan räjähdystä muistuttavan äänen vuoksi. Lisäksi yksi käänнос on 'rikkoutua', joka on mahdollisesti vastattu myös edellisin perustein. Kuulijoista viisi vastaajaa (38 %) päätyy oikeaan käännökseen. Muutama vastaaja on hyödyntänyt englannin sanaa *box* merkityksessä 'paketti'. *Paketti*-sanaa hyödyntäneiden vastaajien käännösvaihtoehdot ovat 'paketoita', 'pakata' ja 'laatikoida'. Vastineen 'pakata' antanut informantti perustelee vastaustaan *box* -> *laatikko* -> *pakata*. Vastineen 'laatikoida' antanut vastaaja epäilee sanan olevan *kummallinen synonyymi*, johon hän on päätenyt sanan *boksittaa* kautta. Muita käännöksiä ovat 'poksahtaa', 'poksauttaa', 'räjähtää', 'laittaa talteen' ja 'rikkoa jtk'.

Sana *röövida* 'ryöstää' vaati ruotsin sanan *röva* 'ryöstää, ryövätä, rosvota' hyödyntämistä oikeaan käännöksen päätymiseksi. Lukijoiden ryhmästä kolme vastaajaa päätyy oikeaksi hyväksyttävään käännökseen antamalla tarjokkaat 'ryöstää', 'ryövätä' ja 'varastaa'. Näiden kolmen lisäksi myös muut vastaajat ovat hyödyntäneet ruotsia kääntämisessä, esimerkiksi

vastineen 'punastua' antanut kertoo käyttäneensä apuna ruotsin sanaa *röd* 'punainen'. Viisi vastaajaa on hyödyntänyt joko stadin slangisanaa *röökata* tai ruotsin sanaa *röka* 'tupakoida'. Heidän vastineensa ovat 'tupakoida' (kolme vastaajaa) ja 'tupakka' (kaksi vastaajaa). Muita käännoiksiä ovat 'kutittaa', 'ryömiä' ja 'revitellä'. Kuuntelijoiden ryhmässä oikeaan vastaukseen ei päädy yksikään vastaaja. Myös tässä ryhmässä kolme informanttia antaa vastineen 'tupakoida' ja kaksi 'polttaa tupakkaa'. Yksi informantti antaa vastineen 'piirtää', johon päätyäkseen hän kertoo hyödyntäneensä ruotsin verbiä *rita* 'piirtää'. Muita käännoiksiä ovat 'ryömiä' (kaksi vastaajaa), 'avata', 'revitä', 'soutaa', 'huutaa' ja 'kaapia'. Informanttien antamat käännoisvastineet 'kutittaa', 'ryömiä', 'revitellä', 'avata', 'revitä', 'soutaa', 'huutaa' ja 'kaapia' eivät liity muun kielen hyväksikäyttöön, muissa käännoisissa on hyödynnetty jotakin vierasta kieltä.

Sanan *ebaregulaarne* 'epäsäännöllinen' oikeaan käännokseen päätymiseen auttaa englannin *irregular*, ruotsin *irreguljär* ja saksan *irregulär* 'epäsäännöllinen'. Sekä luetun että kuuntelijoiden ryhmien kaikki vastaajat yhtä lukuun ottamatta ovat kääntäneet sanan alkuosan *eba* oikein kieltoprefiksiksi *epä*. Kymmenen vastaajaa (71 %) lukijoiden ryhmästä kääntää koko sanan oikein. Muita käännoiksiä ovat 'epätavallinen' (kaksi vastaajaa), 'epätasainen' ja 'epäjärjestelmällinen'. Kuuntelijoiden ryhmässä oikeita vastauksia annetaan kuusi (46 %). Muut vaihtoehdot ovat 'epätavallinen', 'epälooginen', 'epänormaali' ja 'säännöstelijä'.

Sanan *korralik* 'oikea, hyvä' oikean merkityksen voisi löytää hyödyntämällä englannin sanan *correct* 'oikea, virheetön' ja saksan *korrekt* 'oikea, virheetön'. Lukijoiden ryhmässä kuitenkin vain yksi vastaaja (7 %) kääntää sanan oikein. Yleisin vastaus on 'koralli' (neljä vastaajaa). Muita käännoiksiä ovat 'korrekti' (kaksi vastaajaa), 'korjata', 'aitaus', 'korreloida', 'koira', 'korjattu', 'kolari' ja 'korrelaatio'. Yleisesti on siis hyödynnetty sanan *korralik* alkuosaa ja sitä jatkamalla päädytty johonkin suomenkieliseen käännoisvaihtoehtoon. Lukijoiden ryhmässä yksikään vastaaja ei anna oikeaa käännoista. Yleisin vastaus myös tässä ryhmässä on 'koralli' (seitsemän vastaajaa, 52 %). Muita ehdotuksia ovat 'korallinen' (kaksi vastaajaa), 'kourallinen', 'korvallinen' ja 'koraali/korva?'. Sana *korralik* on melko läpinäkyvyyden verrattuna ryhmän muihin sanoihin, joten on ymmärrettävää, että vain yksi informantti on kääntänyt sen oikein.

5.2. Historian opiskelijoiden vastaukset

Puolet eli seitsemän vastaajaa (50 %) historian opiskelijoiden lukijoiden ryhmästä kääntää sanan *privileeg* 'etuoikeus' oikein. Kaksi informanttia antaa vastineen 'yksityinen' ja yksi 'yksityisyys'. Näiden vastausten antajat ovat todennäköisesti käyttäneet englannin sanaa *private* 'yksityinen' käänöksensä apuna. Lisäksi kolme informanttia antaa vastineen 'privilegio', joka kyllä tarkoittaa eri- ja etuoikeutta (KS s. v. *privilegio*), mutta käänöksessä haettiin kuitenkin nimenomaan sanaa 'etuoikeus' lainasanana sijaan. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'primitiivinen'. Kuuntelijoista viisi vastaajaa (36 %) päätyy oikeaan merkitykseen. Muita käänösvastineita ovat 'yksityinen' (kaksi vastaajaa), 'privilegio/oikeus', 'rivitalo', 'privilegio', 'prioriteetti', 'privilegia' ja 'tärkeä'. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'rivileikkuri'. Vastaaja on todennäköisesti vastannut juuri sen, mitä on kuullutkin, vaikkei sanan merkitys suomen kielellä olekaan järkevä. Sanat 'rivi' ja 'leikkuri' ovat kyllä sanoja erikseen, mutta yhdyssanaksi muodostettuna sana ei tarkoita mitään.

Lukijoista sanan *lift* 'hissi' kääntää oikein kahdeksan vastaajaa (57 %). Kuten kielitieteen opiskelijoiden ryhmässä, myös historian lukijoista kaksi informanttia antaa vastineen 'nostaa', sillä englannin sana *lift* voidaan kääntää myös verbiksi 'nostaa'. Muita käänöksiä ovat 'liftata' (kaksi vastaajaa) ja 'vasen' (kaksi vastaajaa); jälkimmäisen vaihtoehdon valinneet vastaajat todennäköisesti hyödyntävät englannin sanaa *left* 'vasen'. Kuuntelijoista kuusi vastaajaa (43 %) päätyy oikeaan käänökseen. Moni vastaaja on päätenyt antamaan kaksi vastausvaihtoehtoa: 'liftata/nostaa painoa', 'nostaa/liftata' (kaksi vastaajaa), 'liftata/pyytää kyytiä', 'hissi/liftata' ja 'hissi/kyyti'. Muita käänöksiä ovat 'nostaa', 'liftata', 'kyyti' sekä 'elämä', johon vastaaja on todennäköisesti päätenyt englannin sanan *life* 'elämä' perusteella.

Sanan *biifsteek* 'pihvi' kääntää lukijoista kaksitoista vastaajaa (86 %) oikein. Oikeiksi vastauksiksi hyväksytään sanan 'pihvi' lisäksi myös 'lihapihvi', jota tarjoaa kuusi oikein vastanneista. Muut tarjokkaat ovat 'pihviliha' ja 'häränpihvi'. Vaikka kyseiset tarjokkaat sisältävät pihvi-sanana, en kuitenkaan laske niitä oikeiksi vastauksiksi. Kuuntelijoista kahdeksan vastaajaa (57 %) päätyy oikeaan käänökseen. Yksi informantti antaa vastineen 'pihvi-paikka'. Muut vastaajat eivät hyödynnä englantia kääntämisen apuna. Heidän käänöksistään ovat 'pihdit', 'piirustus', 'piikivi' ja 'piivstek'. Sana 'piivstek' ei tarkoita mitään, mutta ehkä käänöstä ehdottanut yrittää luoda uuden lainasanana (vrt. *kompuutteri*).

Lukijoista vain yksi vastaaja (7 %) kääntää sanan *poksida* 'nyrkkeillä' oikein. Muita käännöksiä ovat 'poksua', 'räjähtää (poksahtaa)' (kaksi vastaajaa), 'pohtia', 'potkia' (kolme vastaajaa), 'syödä (popsia)', 'poksahtaa' (kaksi vastaajaa), 'poistua' ja 'kirjansivu'. Kuuntelijoista kaksi vastaajaa (14 %) antaa oikean vastineen. Toinen heistä on antanut nyrkkeillä-sanana lisäksi tarjokkaat 'puhkaista' ja 'lyödä'. Lisäksi annetaan tarjokkaat 'pakata' (kaksi vastaajaa), 'potkia' (kaksi vastaajaa), 'poksautella', 'poksua', 'pohtia', 'syödä/napostella', 'tönäistä', 'syödä' ja 'rokottaa'.

Sana *röövida* 'ryöstää' saa historian lukijoilta kaksi oikeaksi luokiteltavaa vastausta (14 %). Nämä ovat 'ryövätä', 'ryövätä/varastaa', 'varastaa' ja 'ryöstää'. Neljä vastaajaa on todennäköisesti hyödyntänyt ruotsin 'tupakoida'-verbiä *röka*; heidän käännöksiään olivat 'tupakoida' (kaksi vastaajaa), 'polttaa tupakkaa' ja 'tupakka'. Kaksi vastaajaa antaa vastineen 'punaviini', joista toinen kommentoi sanan *röövida* muistuttavan ruotsin sanaa *punaviini rödvin*. Sanalle ehdotetaan myös verbejä 'soutaa', 'ruuvata', 'purjehtia', 'ruokkia/ravita' ja 'rukoilla'. Kuuntelijoista kolme informanttia (21 %) antaa oikean vastineen. Myös osa lukijoista on hyödyntänyt *röka*-verbiä: 'röökata', 'polttaa tupakkaa/röökiä', 'polttaa tupakkaa' ja 'tupakoida'. Muita käännösvastineita ovat 'ruuvata' (kaksi vastaajaa), 'ryömiä' (kaksi vastaajaa), 'roolita' ja 'repiä'.

Lukijoista viisi vastaajaa kääntää sanan *ebaregulaarne* 'epäsäännöllinen' oikein. Vastausta 'tavallinen' lukuun ottamatta kaikki vastaajat ovat kääntäneet kieltoprefiksin *eba* oikein, suurin osa heistä on antanut vastineen 'epätavallinen' (kuusi vastaajaa). Muut tarjokkaat ovat 'epävarma' ja 'epänormaali'. Kuuntelijoista sen sijaan ainoastaan yksi vastaaja (7 %) on kääntänyt sanan oikein. Epä-alkuisia käännöksiä ovat 'epätavallinen/erikoinen', 'epäreilu' ja 'epätavallinen' (kaksi vastaajaa). Kolmen vastaajan tarjokkaat sisältävät sanan *hevonen*: 'hevosen rehu', 'hevostalli' ja 'hevosenyöttökaukalo'. Vastaajat eivät perustele käännöksiään. On mahdollista, että he ovat kuulleet sanan alussa sanan 'hepa', jonka ovat ajatelleet sanana 'heppa' eli *hevonen*. Sanan ovat kuulleet h-alkuisena myös tarjokkaiden 'hepatiitti' ja 'hepuloita' antajat. Yksi testiin osallistuja antaa vastineen 'epitulaattori', jolla vastaaja on todennäköisesti hakenut sanaa 'epilaattori'⁹.

⁹ *Epilaattoriksi* kutsutaan 'sähkölaitetta, jolla ihokarvat poistetaan kokonaan' (KS s. v. *epilaattori*).

Historian opiskelijoista yksikään ei käännä sanaa *korralik* 'oikea, hyvä' oikein. Lukijat antavat tarjokkaat 'krapula', 'korkea', 'koralli' (kolme vastaajaa), 'korvaamaton', 'narttu-koira', 'korrelaatio', 'vertailu', 'maaperäinen' ja 'korrekti'. Yhden vastaajan käsiala on sen verran huonoa, että en pysty lukemaan vastausta. Kuuntelijoiden yleisin käännös on 'koralli' (kymmenen vastaajaa). Muut käännösvastineet ovat 'koralliriutta', 'koristeellinen', 'kolari' ja 'kurja'.

5.3. Suomen kielen opiskelijoiden vastaukset

Lukijoista 15 vastaajaa (83 %) kääntää sanan *privileeg* 'etuoikeus' oikein. Yksi vastaaja kommentoi *tarkoittaa varmaan sitä, mitä englannin privilege tarkoittaa*, eli hän ymmärtää, että englannin kieltä hyödyntämällä on mahdollista päätyä oikeaan käännökseen, mutta ei muista suomen kielen vastinetta sanalle *privilege* 'etuoikeus'. Lisäksi tarjotaan sanoja 'yksityinen' ja 'oikeus'. Kuuntelijoista kuusi vastaajaa (33 %) löytää oikean merkityksen. Kolme heistä perustelee vastaustaan englannin kielellä. Lisäksi kuusi informanttia antaa vastineen 'yksityinen', joista yksi on lisäksi ehdottanut vaihtoehtoa 'hauska tutustua'. Vastaaja ei kuitenkaan perustele tätä jälkimmäistä vastaustaan. Lisäksi annetaan tarjokkaat 'matkustaa' ja 'etuoikeutettu'. Käännösvastine 'etuoikeutettu' on *etuoikeuttaa*-verbin passiivin 2. partiisiippimuoto muttei kuitenkaan oikeaksi hyväksyttävä vastaus.

Lukijoista kolmetoista (73 %) vastaajaa kääntää sanan *lift* 'hissi' oikein. Muita vastauksia ovat 'kyyti', 'nosto' ja 'juhlallinen'. Kuuntelijoista kahdeksan (45 %) vastaajaa kääntää sanan oikein. Kolme vastaajaa hyödyntää suomen kieltä vastauksessaan päätyen käännökseen 'liftata'. Yksi vastaaja on englannin *lift* 'hissi' sanan sijaan korvannut i-kirjaimen e-kirjaimella ja antanut siten vastaukseksi 'vasen' (engl. *left*). Muita käännöksiä ovat 'kyyti', 'nostaa', 'nostaa/liftata' ja 'lehti'.

Lukijoista yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat (17 vastaajaa, 94 %) päätyvät oikeaan merkitykseen *biifsteek* 'pihvi'. Lisäksi yksi informantti antaa vastineen 'naudanliha'. Kuuntelijoista kymmenen vastaajaa (56 %) löytää oikean merkityksen. Muita käännöksiä ovat 'kirje', 'pistää' ja 'piste'.

Lukijoiden ryhmästä vain yksi (6 %) vastaaja kääntää sanan *poksida* 'nyrkkeillä' oikein. Viisi vastaajaa antaa käännettävää sanaa muistuttavan suomenkielisen sanan 'poksahtaa'. Muita käännöksiä ovat 'poksua' (kaksi vastaajaa), 'kirjansivu' ja 'mennä rikki'. Yksi vastaaja ei käännä sanaa, mutta kommentoi *tämä on varmasti joku verbi*. Vastaaja ei kuitenkaan perustele, tunnistaako hän sanan verbiksi *da*-päätteen avulla vai jostakin muusta syystä. Kuuntelijoista kaksi vastaajaa (11 %) kääntää sanan oikein. Lisäksi informantit antavat seuraavat käännösvastineet: 'poksauttaa' (kaksi vastaajaa), 'poksahtaa', 'poksauttaa', 'paukkua', 'paukauttaa', 'pakata', 'laatikko', 'tajuta/hoksata', 'tajuta/yymmärtää', 'räjäyttää', 'huvittaa tehdä jotain', 'pohtia' ja 'hoksia/ahmia'.

Sana *röövida* 'ryöstää' saa lukijoiden ryhmässä kuusi (33 %) oikeaksi luokiteltavaa vastausta. Oikeaksi vastaukseksi hyväksytään kahden vastaajan 'ryöstää' vastausten lisäksi kolmen vastaajan antama tarjokas 'ryövätä' ja yhden 'varastaa'. Kolme informanttia antaa vastineen 'tupakoida' ja yksi 'röökata eli polttaa tupakkaa'. Yksi näistä informanteista kommentoikin vastauksensa lisäksi *ruotsin vaikutus*. Todennäköisesti hän ja muutkin vastaajat olettavat ruotsin kielen verbin *röka* 'tupakoida' olleen pohjana vironkielen sanalle. Muita lukijoiden käännöksiä ovat 'ruuvata', 'raapia' ja 'ravita' ja 'varastaa'. Kuuntelijoista neljä vastaajaa (22 %) kääntää sanan oikein. Heidän vastauksiaan ovat 'ryövätä' (kaksi vastaajaa) ja 'varastaa' (kaksi vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'ruokkia', 'ruuvata', 'repiä', 'ryömiä' (kaikkia edellisiä kaksi vastaajaa) ja 'savustaa'.

Lukijoista sanan *ebaregulaarne* 'epäsäännöllinen' kääntää oikein kahdeksan vastaajaa (45 %). Muita käännöksiä ovat 'epätavallinen' (kahdeksan vastaajaa), 'harvinainen' ja 'sääntö'. Monet vastaajista kertovat hyödyntäneensä englantia kääntämisen apuna. Kuuntelijoista kahdeksan vastaajaa (45 %) kääntää sanan oikein. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki vastaajat kääntävät oikein sanan alkuosan *eba* suomen kieltoprefiksiksi *epä*. Muut tarjokkaat ovat 'epätavallinen' (viisi vastaajaa), 'epäreilu' (kaksi vastaajaa), 'ensimmäisen vuoden opiskelija' ja 'epätietoinen'.

Suomen kielen opiskelijoista ainoastaan yksi vastaaja kääntää sanan *korralik* 'oikea, hyvä' oikein. Vastaaja on lukijoiden ryhmästä. Muut lukijoiden ryhmän vastaukset ovat 'korjaaja',

'ruostua', 'autoliike', 'koralli', 'koira', 'korkea' ja 'korrekti'. Kuuntelijoiden ryhmässä yleisin vastaus on 'koralli' (seitsemän vastaajaa). Muita käännöksiä ovat 'kourallinen' (kolme vastaajaa), 'koristeellinen', 'suullinen (oraalinen)', 'orava' ja 'koira'.

5.4. Vastausten numeerinen tarkastelu

Vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja osataan kääntää *korralik* 'oikea, hyvä' sanaa lukuun ottamatta (ks. taulukko 7). Kyseisen sanalle vain 1,3 prosenttia vastaajista löytää oikean merkityksen. Eniten oikeita vastauksia saa sana *biifsteek* 'pihvi', 81 prosenttia kaikista vastanneista. Lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyy eroa sanan *röövida* 'ryöstää' kohdalla. Yksikään kuuntelija ei päädy oikeaan käännökseen, lukijoista 21 prosenttia kääntää sanan oikein.

Naisista 36,5 prosenttia ja miehistä 39,3 prosenttia kääntää kaikki vieraan kielen avulla pääteltävät sanat oikein. Miesten menestys vieraan kielen avulla käännettävien sanojen oikeiden merkitysten löytämisessä on odotuksenmukaista, jos tarkastellaan miesten ja naisten menestystä vieraisissa kielissä ylioppilaskirjoituksissa. Yleisesti naiset kirjoittavat miehiä enemmän parhaita arvosanoja, ja miehet naisia enemmän alimpia arvosanoja. Matemaattisten aineiden ohella yksi poikkeus on pitkä englantia, josta miehet kirjoittavat enemmän parhaita ja vähemmän huonoimpia arvosanoja kuin naiset. (Ylioppilastutkintolautakunta 2014.) Kyselyn vieraan kielen avulla pääteltävistä sanoista seitsemässä sanassa kahdeksasta sai apua englannista.

Eri tieteenalojen opiskelijoiden välillä on jonkin verran eroa oikeiden käännösten määrässä. Käännöstieteen opiskelijoista 46,1 prosenttia, historian 30,9 prosenttia ja suomen kielen 38,1 prosenttia kääntää kaikki vieraan kielen avulla pääteltävät sanat oikein. Voisi ajatella, että historian opiskelijat eivät tarvitse opinnoissaan niin paljon kielellistä päättelykykyä kuin käännöstieteen opiskelijat, ja historiaa opiskelemaan hakeutuu vähemmän kieliorientoituneempia ihmisiä kuin kielitieteiden puolelle. Suomen kielen opiskelijoissa on todennäköisesti sekä kielellisesti lahjakkaita ihmisiä, että vähemmän kieliä osaavia.

TAULUKKO 7. *Vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen tunnistaminen testiryhmittäin. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.*

Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	Käännöstieteen opiskelijat						
	Lukijat		Yht.	Kuuntelijat		Yht.	Kaikki
	N	M		N	M		
<i>privileeg</i>	67	100	79	25	80	46	63
<i>lift</i>	83	50	71	75	60	69	66
<i>biifsteek</i>	100	100	100	88	100	92	96
<i>poksida</i>	17	-	14	25	40	38	20
<i>röövida</i>	17	50	21	-	-	-	11
<i>ebaregulaarne</i>	67	100	71	63	40	54	63
<i>korralik</i>	8	-	7	-	-	-	4
	Historian opiskelijat						
<i>privileeg</i>	50	50	50	33	38	36	43
<i>lift</i>	67	50	57	33	50	43	50
<i>biifsteek</i>	100	75	86	33	75	57	72
<i>poksida</i>	-	13	7	-	25	14	11
<i>röövida</i>	-	25	14	17	38	21	18
<i>ebaregulaarne</i>	33	38	36	-	13	7	22
<i>korralik</i>	-	-	-	-	-	-	-
	Suomen kielen opiskelijat						
<i>privileeg</i>	80	75	79	21	66	39	59
<i>lift</i>	73	75	68	50	33	45	57
<i>biifsteek</i>	87	100	94	64	-	56	75
<i>poksida</i>	7	-	5	7	-	11	8
<i>röövida</i>	40	-	32	14	33	22	27
<i>ebaregulaarne</i>	47	25	42	36	33	39	41
<i>korralik</i>	7	-	5	-	-	-	-

6. INFORMANTTIEN KOMMENTIT

Vastaajia kehoitettiin selittämään strategiaa, jota he käyttivät sanan merkityksen ratkaisemiseksi. Vastaajat tarttuivat kehotukseen vaihtelevalla innokkuudella: osa oli kirjannut ratkaisukeinon suurimpaan osaan sanoja, kun osa oli jättänyt kääntämisensä strategian kokonaan kirjaamatta.

Vastaajat kertovat käännökseen päätymiselleen eri syitä. Yleisin sanan ratkaisemiseksi kerrottu keino on, että sana muistuttaa vastaajan mielestä jotakin suomen kielen sanaa. Tämä keino on kirjattu esimerkiksi sanojen *tädi* 'täti' ja *suvi* 'kesä' kohdalle. Usein vastaaja kertoo saaneensa apua vieraista kielistä, kuten käännettäessä sanoja *biifsteek* 'pihvi' ja *poksida* 'nyrkkeillä'. Myös slangisanoja on käytetty hyödyksi, kuten sanan *öökida* 'öksentää' kohdalla, sekä murre-sanastoa, kuten sanan *juua* 'juoda' yhteyteen eräs vastaaja on kommentoinut käyttävänsä itse samaa sanaa arkikielessä.

Joissakin tapauksissa vastaaja kertoo "veikanneensa" käännöstä. Muutamassa kommentissa tulee myös esille, että vastaaja on saanut sanasta tietyn mielikuvan ja vastaus on tuotettu kyseisen mielikuvan perusteella. Vaikka vastaaja ei ollut aina kertonut arvanneensa sanaa, epäilyksen oman vastineen oikeellisuudesta pystyy kuitenkin päättelemään esimerkiksi kysymysmerkistä vastineen perässä: esimerkiksi sanaan *sularaha* on ehdotettu merkitystä 'röökäta?'. Joidenkin vastaajien epävarmuudesta kertoo myös useamman vastineen antaminen. Esimerkiksi eräs informantti antaa sanalle *rõõmus* 'riemukas, iloinen' ehdotuksen 'repo eli kettu vai varkaus?'.¹

Aina vastaajan veikkaus ei osu oikeaan. Eräs vastaaja on antanut sanalle *halb* 'huono' vastineen 'kallis' perusteluna *muistan kuulleen, että ei tarkoita "halpaa"*. Eli vastaaja on arvannut kyseessä olevan petollinen ystävä, jonka vuoksi on vastannut sanan 'halpa' vastakohdan 'kallis'. Toisaalta eräs vastaajista aavistelee kahden sanan kirjoitusasujen samankaltaisuuden harhaanjohtavuutta, mutta hän ei ilmeisesti keksi parempaakaan käännöstä: *puolikas tulee saksan perusteella mieleen muttei takuulla ole...*, eli myös kyseinen vastaaja arvaa kyseessä olevan petollinen ystävä, muttei ole ilmeisesti keksinyt parempaa käännöstä.

Joissain, joskin harvoissa tapauksissa vastaaja uskoo vahvasti tietävänsä oikean vastauksen. Eräs vastaaja antaa sanalle *pulmapäev* 'hääpäivä' oikean vastineen perustellen vastaustaan seuraavasti: *olin häämatkalla Tallinnassa* ☺. Toinen oikean vastineen *pulmapäev*-sanalle antanut suomen kielen opiskelija kommentoi vastaustaan seuraavasti: *muistelin jotain petolliset ystävät -juttuja*. Vastaajalla on siis niin sanotusti ammattitietoa, sillä esimerkiksi historian opiskelijan ei voi olettaa tietävän, mitä kielitieteen termi petollinen ystävä tarkoittaa. Yksi vastaaja antaa oikean vastineen sanalle *armas* 'rakas' ja kommentoi vastaustaan seuraavasti: *Muistan lauseen "ma armastan sind" = "rakastan sinua"* joten päätin sen olevan näin. Myös toinen vastaaja muistaa kyseisen lauseen: *Yläasteella luokkaretkellä "Mina armastan sind" oli hyvä vitsi*. Lisäksi yksi vastaaja on perustellut sanan *rääkida* 'puhua' vastaustaan *tiedän lauseen "kas sa räägit eesti keelt?" [puhutko viroa?]*, eli tässä tapauksessa perusteluna toimii vironkielinen lause.

Jotkin vastaajat perustelevat käännöksiään huumorin keinoin. Esimerkiksi eräs vastaaja kommentoi sanan *suvi* oikein kääntämänsä 'kesä' seuraavasti: *jos ei ole niin revin pelihousuni*. Samainen vastaaja antaa sanalle *kõle* 'kolea' käännöksen 'kuole' ja kommentoi vastaustaan *oli tuimasti lausuttu*. Eräs vastaaja antaa sanalle *pulmapäev* 'hää' vastineen 'maanantai' kommentoiden vastaustaan *tahdon uskoa virolaisten ymmärtäneen maanantain syvimmän olemuksen*. Välillä vastaajaa huvittaa oma vastauksensa; esimerkiksi eräs vastaaja antaa sanalle *rõõmus* 'riemukas, iloinen' vastineen 'rooibus :D', jolla hän oletettavasti tarkoittaa afrikkalaista rooibos-pensasta tai siitä valmistettua teenkaltaista juomaa. Toisaalta naurua ilmentävät hymiöt vastauksen perässä voivat johtua siitäkin, että vastaaja ei ole halunnut jättää kohtaa tyhjäksi ja hymiöllä varmistaa, etten tutkijana luule hänen olleen tosisaan.

Välillä vastaajan mielikuvitus on ottanut ohjat tai sitten vastaaja ei yksinkertaisesti keksi muuta vastausvaihtoehtoa. Hieman kaukaa haetulta kuulostaa esimerkiksi erään vastaajan käännöksen perustelu sanalle *töötada* 'kuolla'. Informantti päätyy tarjokkaaseen 'kävellä riipeästi' ja perustelee vastaustaan seuraavasti: *"töltti" on islanninhevosen askellustapa*. Eräs vastaaja antaa sanalle *rõõmus* 'riemukas, iloinen' vastineen 'susi' kommentoiden vastaustaan *Remus Lupin Harry Potterista on ihmissusi*.

Muutama vastaaja on pannut merkille, että viron verbit loppuvat useimmiten *da*-päätteeseen. Yksi vastaaja on ympyröinyt sanojen päätteitä *-da* ja *-lik* (esimerkiksi *asjalik* 'asiallinen', *korralik* 'oikea, hyvä') oletettavasti helpottaakseen sanaluokkien hahmottamista. Toinen vastaaja kommentoi sanan *laulatada* 'vihkiä' yhteyteen *-da on ilmeisesti infinitiivin tunnus*. Yksi vastaaja on kääntänyt sanan *öökida* oikein sanaksi 'yökätä' ja kommentoinut vastaukseen seuraavasti: *suomen diftongi usein pitkä vokaali virossa*. Vastaaja ei kuitenkaan kerro osaavansa viroa sen enempää, ainoastaan kuulleensa televisiossa sanoja "sieltä täältä", joten perustelu on hieman yllättävä.

Vastaajat suhtautuvat kyselyyn suhteellisen vakavasti, joskin kommentteja sanoihin päätymiseen olisin kaivannut enemmän. Eräskin vastaajista kommentoi ainoastaan *kaikki veikattu omasta päästä!*, mikä ei varmasti pidä paikkaansa. Tutkielman pääasiallisena tehtävänä on kuitenkin selvittää viron kielen sanojen ymmärtämistä, eikä kommenttien puuttumisella ole tähän vaikutusta. Vastaajat ovat kuitenkin kääntäneet sanoja tunnollisesti yksittäisiä puuttuvia käännöksiä lukuun ottamatta.

7. TULOSTEN MÄÄRÄLLINEN TARKASTELU

7.1. Äänne- ja kirjoitusasun perusteella tunnistetut sanat

Ensimmäiseen kategoriaan, kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeaviin sanoihin, kuuluvat sanat *tädi* 'täti', *juua* 'juoda', *paljastada* 'paljastaa', *küps* 'kypsä', *kamakas* 'lohkare', *löpsta* 'lypsää' ja *asjalik* 'asiallinen'. Eniten oikeita vastauksia (97 %) vastaajat antavat sanalle *tädi*. Sanaa *kamakas* yksikään vastaaja ei käännä oikein.

Seuraavassa taulukossa esitetään kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavien sanojen oikeiden vastausten prosenttiosuudet.

TAULUKKO 8. *Läpinäkyvyydeltään eroavien sanojen tunnistaminen eri ryhmissä. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.*

Kategoria	Sa- noja (kpl)	Käännöstiede		Yht.	Historia		Yht.	Suomen kieli		Yht.	Kaikki yht.
		Luk.	Kuunt.		Luk.	Kuunt.		Luk.	Kuunt.		
Selvästi läpinäkyvät sanat	2	100	87	94	90	100	95	92	100	96	95
Melko läpinäky- vät sanat	2	57	81	69	39	93	66	76	100	88	74
Läpinäkymättö- mät sanat	3	28	44	36	17	36	27	26	44	35	32
Yht.	7	62	71	66	49	76	63	65	81	73	67

Oikeiden vastausten määrä on suoraan verrannollinen sanan läpinäkyvyyteen, sillä informantit löytävät eniten oikeita merkityksiä selvästi läpinäkyville sanoille (95 %) ja vähiten läpinäkymättömille sanoille (32 %). Eri oppiaineen opiskelijoista suomen kielen opiskelijat löytävät eniten oikeita merkityksiä sanoille, yhteensä 73 %. Käännöstieteen opiskelijoiden oikeiden sanojen käännösprosentti on 66, ja historian opiskelijoiden 63. Kuuntelijat kääntävät 17 prosenttiyksikköä enemmän sanoja oikein kuin lukijat. Kaikkiaan informantit kääntävät eriasteisesti suomen sanoista poikkeavista sanoista kaksi kolmasosaa eli 67 prosenttia oikein. Tulos on varsin korkea, kun otetaan huomioon, että vastaajat ovat viroa taitamattomia suomalaisia.

7.2. Merkityksen tai vieraan kielen avulla tunnistetut sanat

7.2.1. Käännöstieteen opiskelijat

Käännöstieteen opiskelijoilta testisanojen kääntäminen onnistuu vaihtelevasti. Lukijoiden ryhmässä löydetään eniten oikeita merkityksiä sanalle *biifsteek* 'pihvi' (100 %). Kuuntelijoiden ryhmässä eniten oikeita vastauksia saa sana *biifsteek* (92 %). Lukijoiden ryhmässä kuusi sanaa jää kokonaan ilman oikeita käännöksiä. Nämä sanat ovat *töötada* 'kuolla', *laulatada* 'vihkiä', *huvitav* 'kiinnostava', *rõõmus* 'riemukas, iloinen', *kõle* 'kolea, viileä' ja *kitsas* 'kapea'. Kuuntelijoiden ryhmässä vastaavia sanoja on seitsemän: *pillimees* 'soittaja', *töötada*, *laulatada*, *halb* 'huono', *huvitav*, *rõõmus* ja *kitsas*. Eniten eri vastauksia lukijoiden ryhmässä tuottaa sana *öökida* 'oksentaa', yhteensä 13 tarjokasta. Kuuntelijoiden ryhmässä sanalle *rõõmus* tarjotaan 11:ä erilaista käännöstä.

Seuraavassa taulukossa esitetään lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmien oikeiden vastausten prosenttiosuudet kolmessa ryhmässä, jotka on esitelty luvussa 1.3. Ensimmäinen ryhmä, kirjoitusasultaan eriasteisesti suomen sanoista poikkeavat sanat, käsitellään erikseen luvussa 7.1.

TAULUKKO 9. Merkitykseltään eroavien ja läheisten sekä vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen tunnistaminen käännöstieteen lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmissä. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella.

Kategoria	Sanoja (kpl)	Oikeat vastaukset kussakin ryhmässä (%)	
		Lukijat	Kuuntelijat
2a) Merkitykseltään eroavat sanat	8	8	7
2b) Merkitykseltään läheiset sanat	8	37	38
3) Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	7	52	46
Yht.	23	32	30

Eniten käännöstieteen opiskelijoiden lukijat ja kuuntelijat kääntävät oikein vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja. Lukijat kääntävät niistä oikein hieman yli puolet (52 %), kuunte-

lijoiden oikein käännettyjen sanojen prosentti on 46. Merkitykseltään läheisiä sanoja kuuntelijat (37 %) kääntävät yhden prosenttiyksikön verran enemmän oikein kuin lukijat (38 %). Merkitykseltään eroavat sanat ovat hankalimpia ymmärtää, sillä lukijat kääntävät niistä vain 8 % ja kuuntelijat 7 % oikein. Prosenttiosuudet kategorioiden sisällä vaihtelevat hieman. Ero kaikkien sanojen ymmärtämisessä on kaksi prosenttiyksikköä, kun lukijat kääntävät yhteensä 32 % kyseisten kolmen ryhmän sanoista oikein, ja kuuntelijat 30 %. Suurta hajontaa tässä ei siis ole, mihin vaikuttaa todennäköisesti se, että jakautuminen helpoimmin luetun ja toisaalta helpoimmin kuullun pohjalta ymmärrettäviin sanoihin on suurin piirtein sama.

7.2.2. Historian opiskelijat

Eniten oikeita vastauksia historian opiskelijoiden lukijoiden ryhmä antaa sanalle *armas* 'rakas', molemmat 93 %. Myös kuuntelijoiden ryhmässä tarjotaan eniten oikeita vastauksia sanalle *armas* 'rakas', 100 %. Lukijoiden ryhmässä yhdeksälle sanaan ei tarjota yhtään oikeaa käännoästä. Nämä sanat ovat, *töötada* 'kuolla', *laulatada* 'vihkiä', *kitsas* 'kapea', *huvitav* 'kiinnostava', *halb* 'huono', *pillimees* 'soittaja', *vihm* 'sade', *öökida* 'oksentaa', *rõõmus* 'riemukas, iloinen' ja *korralik* 'oikea'. Kuuntelijoiden ryhmässä vastaavia sanoja on kuusi: *laulatada*, *kitsas*, *pillimees*, *rõõmus*, *kõle* ja *korralik*.

Seuraavassa taulukossa esitetään lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmien oikeiden vastausten prosenttiosuudet kolmessa ryhmässä.

TAULUKKO 10. Merkitykseltään eroavien ja läheisten sekä vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen tunnistaminen historian lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmissä. Suhteellinen jakauma prosenttien tarkkuudella.

Kategoria	Sanoja (kpl)	Oikeat vastaukset kussakin ryhmässä (%)	
		Lukijat	Kuuntelijat
2a) Merkitykseltään eroavat sanat	8	4	10
2b) Merkitykseltään läheiset sanat	8	29	36
3) Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	7	36	26
Yht.	23	23	24

Merkitykseltään eroavia sanoja kuuntelijat (10 %) kääntävät yli kaksinkertaisen määrän oikein lukijoihin (4 %) verrattuna. Suurin ero lukijoiden ja kuuntelijoiden oikein kääntämien sanojen välille muodostuu vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen kategoriassa, joita lukijat (36 %) kääntävät 10,7 prosenttiyksikön verran enemmän oikein kuin kuuntelijat (23,9 %). Eroa löytyy myös merkitykseltään läheisten sanojen kääntämisessä, kun kuuntelijat (36 %) kääntävät niitä seitsemän prosenttiyksikön verran enemmän oikein kuin lukijat (29 %). Vaikka eri kategorioiden sisällä lukijoiden ja kuuntelijoiden kääntämisen välille syntyy eroa, ei se näiden kolmen ryhmän kokonaiskäännösprosenttiin juuri vaikuta. Ero lukijoiden (23 %) ja kuuntelijoiden (24 %) kyseisten kolmen ryhmän kaikkien sanojen oikein kääntämisen välillä on vain yhden prosenttiyksikön verran.

7.2.3. Suomen kielen opiskelijat

Suomen kielen opiskelijoiden lukijoiden ryhmä antaa eniten oikeita vastauksia sanalle *biifsteek* 'pihvi' (94 %). Kuuntelijoiden ryhmässä eniten oikeita vastauksia saa sana *suvi* 'kesä' (100 %). Lukijoiden ryhmässä sanat *laulatada* 'vihkiä', *halb* 'puoli, puolikas', *huvitav* 'kiinnostava', *rõõmus* 'riemukas, iloinen' ja *kitsas* 'kapea' eivät saa yhtään oikeaa käännöstä. Kuuntelijoiden ryhmässä viisi sanaa jää ilman oikeaa käännöstä: *pillimees* 'soittaja', *korralik* 'oikea', *laulatada*, *huvitav* ja *kitsas*. Eniten eri vastauksia lukijat antavat sanalle

pulmapäev 'häät', yhteensä kaksitoista eri vastausta. Kuuntelijoiden ryhmässä sanat *sularaha* 'käteinen' ja *öökida* 'oksentaa' tuottavat molemmat yhteensä kaksitoista eri vastausvaihtoehtoa.

Seuraavassa taulukossa esitetään lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmien oikeiden vastausten prosenttiosuudet kolmessa ryhmässä.

TAULUKKO 11. *Merkitykseltään eroavien ja läheisten sekä vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen tunnistaminen suomen kielen lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmissä. Suhteellinen jakauma prosentin tarkkuudella..*

Kategoria	Sanoja (kpl)	Oikeat vastaukset kussakin ryhmässä (%)	
		Lukijat	Kuuntelijat
2a) Merkitykseltään eroavat sanat	8	12	13
2b) Merkitykseltään läheiset sanat	8	35	40
3) Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	7	46	30
Yht.	23	30	28

Lukijoiden ja kuuntelijoiden merkittävin ero on vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen kääntämisessä, joita lukijat kääntävät 16 prosenttiyksikön verran enemmän oikein kuin kuuntelijat. Merkitykseltään läheisten ja merkitykseltään eroavien sanojen kääntämisessä lukijoiden ja kuuntelijoiden välillä ei ole yhtä suuria eroja kuin vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen kääntämisessä. Kaiken kaikkiaan lukijat kääntävät kahden prosenttiyksikön verran enemmän sanoja oikein kuin kuuntelijat.

7.2.4. Koonti

Seuraavaan taulukkoon on koottu erikseen lukijoiden ja kuuntelijoiden oikeiden vastausten esiintyminen käänntieteen, historian ja suomen kielen opiskelijoiden ryhmissä.

TAULUKKO 12. Merkitykseltään eroavien ja läheisten sekä vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen tunnistaminen lukijoiden ja kuuntelijoiden ryhmissä. Suhteellinen jakauma prosenttien tarkkuudella.

Kategoria	Lukijat			
	Käännöstiede	Historia	Suomen kieli	Yht.
Merkitykseltään eroavat sanat	8	4	12	8
Merkitykseltään läheiset sanat	37	29	35	34
Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	52	36	46	45
Yht.	32	23	31	29
	Kuuntelijat			
	Käännöstiede	Historia	Suomen kieli	Yht.
Merkitykseltään eroavat sanat	7	10	13	10
Merkitykseltään läheiset sanat	38	36	40	38
Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	46	25	30	34
Yht.	30	24	28	27

Lukijat kääntävät merkitykseltään eroavien ja läheisten sekä vieraan kielen avulla pääteltävien ryhmien sanoista 29 % oikein, ja kuuntelijat 27 %. Ero heidän välillään on vain 2 prosenttiyksikköä. Eniten eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden oikeiden käännösten määrässä on vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen kääntämisessä, kun lukijat kääntävät niistä 11 prosenttiyksikköä enemmän oikein kuin kuuntelijat. Odotuksenmukaisesti käännöstieteen opiskelijat menestyvät kääntäessään vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja. Merkitykseltään eroaville sanoille on kaikissa ryhmissä löydetty selvästi vähiten oikeita merkityksiä, mikä johtuu petollisten ystävien tehokkaasta harhaanjohtosta.

8. LOPUKSI

Tutkielmassani selvitän, miten viron kielen kontekstittomia sanoja ymmärretään suomen kielen pohjalta ensinnäkin luetun ja toisekseen kuullun ymmärtämisen pohjalta. Tutkin asiaa teettämällä viroa opiskelemattomilla yliopisto-opiskelijoilla kyselyn. Yksittäisten sanojen kääntämisen lisäksi informantit selittävät kääntämisen strategioitaan. Aineiston avulla pyrin saamaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Millaisia sanoja suomenkielinen puhuja ymmärtää viron kielestä, millaisia ei? Millä tavalla ymmärtäminen eroaa, kun sana kuullaan luetun sijaan puhuttuna? Auttaako sanojen samankaltaisuus sanojen ymmärtämisessä? Onko vieraista kielistä apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä? Mitä strategioita vastaajat ovat käyttäneet sanojen kääntämisessä? Millä tavalla eri oppiaineiden (käännöstiede, historia, suomen kieli) opiskelijoiden vastauksen eroavat toisistaan?

Parhaiten informantit ymmärtävät viron kielestä kirjoitusasultaan selvästi läpinäkyviä sanoja, esimerkiksi sanat *tädi* ja *küps*. Eniten ongelmia kääntämisessä tuottavat merkitykseltään eroavat sanat eli petolliset ystävät, esimerkiksi sana *halb* 'huono'. Sanojen samankaltaisuus auttaa siis vastaajaa löytämään oikean merkityksen sanalle.

Tutkielmassa selvitetään myös sitä, millä tavalla ymmärtäminen eroaa, kun sana kuullaan luetun sijaan puhuttuna. Suurin ero lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyy ensimmäisen kategorian melko läpinäkyvissä sanoissa, kun kuuntelijat kääntävät sanoja peräti 34 prosenttisyksikköä enemmän oikein kuin lukijat. Toinen selkeä ero lukijoiden ja kuuntelijoiden välille syntyy vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja käännettäessä, sillä jokaisessa ryhmässä lukijat kääntävät enemmän sanoja oikein kuin kuuntelijat. Tähän vaikuttaa todennäköisesti se, että viron äänneasut poikkeavat asianomaisen kielen ääntämisestä, jolloin sana on luetuna helpommin yhdistettävissä oikeaan käännökseensä kuin kuultuna. Muissa ryhmissä kuuntelijat kääntävät enemmän sanoja oikein kuin lukijat. Sana *küps* 'kypsä' ymmärretään kuullun pohjalta paremmin kuin luetun. Koska kuullessa suomen aakkosiin kuulumaton kirjain *ü* [y] ei kiinnitä informantin huomiota erikoisuudellaan, ovat vastaajat päätyneet helpommin oikeaan käännökseen kuin lukijoiden ryhmässä. Toisaalta sanan *rüübata* 'ryypätä' kohdalla vieras kirjain ei juuri tuota eroa lukijoiden ja kuuntelijoiden välille. Käännöstestin sanoihin sisältyy myös kaksi sanaa, joissa on suomen aakkosiin kuulumaton kirjain *õ*. Nämä

sanat ovat *kõle* 'kolea, viileä' ja *rõõmus* 'riemukas, iloinen'. Koska vastaajat eivät juuri käännä kyseisiä sanoja oikein, voidaan tämän aineiston perusteella todeta, että *õ*-kirjain on hankala kääntää niin luetun kuin kuullun pohjalta.

Vieraista kielistä on tämän aineiston perusteella hyötyä viron kielen ymmärtämisessä, sillä vastaajat ymmärtävät vajaa puolet vieraan kielen avulla pääteltävistä sanoista. Toisaalta on myös huomioitava, että joidenkin sanojen kohdalla vieraista kielistä on myös haittaa. Näissä tapauksissa vastaaja on ajatellut sanaa esimerkiksi englannin kielen kautta ja päätynyt siten väärään käännökseen, vaikka sana olisi ollut helpommin käännettävissä suomen avulla. Merkitykseltään läheisiä sanoja ymmärretään varsin hyvin, eli vastaajat osaavat tarvittaessa hyödyntää myös murteita, vanhoja sanoja ja slangisanastoa kääntämisensä apuna.

Vastaajat ovat käyttäneet eri strategioita sanojen kääntämisen apuna. Yleisin sanan ratkaisemiseksi kerrottu keino on, että sana muistuttaa vastaajan mielestä jotakin suomen kielen sanaa. Joissakin tapauksissa vastaajat ovat ehdottaneet käännoästä veikkauksen tai sanasta saamansa mielikuvan perusteella. Joissakin, joskin harvoissa tapauksissa vastaaja uskoo tietävänsä oikean vastauksen. Kyseisiä vastauksia informantit perustelevat esimerkiksi omakohteisilla kokemuksilla Virossa käynnistä tai kielitieteen avulla.

Suomen kielen opiskelijat kääntävät eniten oikein (73 %) selvästi läpinäkyviä, melko läpinäkyviä ja läpinäkymättömiä sanoja kuultuna ja luettuna. Toiseksi eniten kyseisiä sanoja kääntävät oikein käännoätieteen opiskelijat (66 %) ja vähiten historian opiskelijat (63 %). Käännoätieteen opiskelijat kääntävät eniten oikein (31 %) merkitykseltään eroavia ja läheisiä sekä vieraan kielen avulla pääteltäviä sanoja, kun otetaan huomioon sekä lukijoiden että kuuntelijoiden ryhmä. Suomen kielen opiskelijoista 29 % kääntää kyseisten kolmen ryhmän sanat oikein, ja historian opiskelijoista 24 %. Käännoätieteen ja suomen kielen opiskelijat kääntävät sanoja useammin oikein kuin historian opiskelijat. Tutkielman alussa (luku 1.2) oletin, että historian opiskelijoilla ei ole samanlaista kielellistä päättelykykyä ja valmiutta kielten kääntämiseen kuin kahdella muulla vastaajaryhmällä. Tämän tutkielman tulosten perusteella kyseinen oletus pitää paikkansa.

Testisanoissa on yhteensä viisi yhdyssanaa. Näiden kohdalla vastaaja on usein kääntänyt yhdyssanan toisen osan oikein ja keksinyt toiseksi osaksi jonkin sanan, jolla ei välttämättä

ole mitään tekemistä käännettävän sanan kanssa, esimerkiksi sana *pulmapäev* on käännetty sanoiksi 'tilipäivä' ja 'arkipäivä'. Toisaalta myös sanoja, jotka eivät ole yhdyssanoja, on käsitetty kaksiosaisina, kuten sana *asjalik*, jolle tarjotaan esimerkiksi ehdokkaita 'asianajaja' ja 'esityslista', ja sana *korralik*, jolle eräs vastaaja antaa vastineen 'koralliriutta'. Yhdyssanojen tunnistaminen ilman kontekstia on todettu hankalaksi myös lukiolaisten kääntäessä viron sanoja suomen kielelle, joten tämä tutkielma tukee kyseistä päätelmää. Myös yliopistopiskelijoiden ollessa kyseessä voidaan todeta, etteivät vastaajat ole hahmottaneet yhdyssanaa ja että käänöksessä on lähinnä tavoiteltu jossain määrin samalta kuulostavaa ehdokasta. (Muikku-Werner & Heinonen 2012: 172.)

Vastaajista 68 % on naisia ja 32 % miehiä. Voisikin todeta, että mikäli esimerkiksi jatkotutkimuksissa tulisi tarvetta vertailla miesten ja naisten vastauksia keskenään, olisi informanttien sukupuolijakauma pyrittävä tasoittamaan.

Tässä tutkielmassa informanteja on 91, joten aineistoa on pro gradu -tutkielmaan riittävästi. Aineisto siis antaa jonkinlaisia viitteitä viron kielen yksittäisten sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta ja tukee REMU-hankkeen muita tutkimuksia.

Tällä hetkellä suunnitteilla ei ole jatkotutkimuksia tästä aiheesta. Tutkielmaa olisi kuitenkin mahdollista laajentaa keräämällä lisää aineistoa, syventämällä analyysiä, tarkastelemalla vastauksia yksityiskohtaisemmin, perehtymällä tarkemmin taustakysymysten vastauksiin ja käsittelemällä miesten ja naisten eroja vastauksissa.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Tulokset kääntämistesteistä, jotka on toteutettu Itä-Suomen yliopistossa Joensuun kampuksella 23.10.2013, 10.2.2014 ja 19.2.2014.

Tutkimuskirjallisuus

- BAHTINA, DARIA, TEN THIJE, JAN D. – WIJNEN, FRANK 2013: Combining cognitive and interactive approaches to lingua receptive. *International Journal of Multilingualism* 10:2 s. 159–180. London: Routledge.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14790718.2013.789521> (4.12.2014).
- VAN BEZOOIJEN, RENÉE – GOOSKENS, CHARLOTTE 2007: Interlingual text comprehension. Linguistic and extralinguistic determinants. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and dialectic concepts* s. 249–294. Hamburg Studies on Multilingualism 6. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://site.ebrary.com/lib/uef/reader.action?docID=10176618> (24.11.2013).
- BRAUNMÜLLER, KURT 2007: Receptive multilingualism in northern Europe in the middle ages: a description of a scenario. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 25–47. Hamburg Studies on Multilingualism 6. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://site.ebrary.com/lib/uef/reader.action?docID=10176618> (24.11.2013).
- 2013: Communication based on receptive multilingualism: advantages and disadvantages. *International Journal of Multilingualism* 10:2 s. 214–223. London: Routledge. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14790718.2013.789524> (7.10.2014).

- CHESTERMAN, ANDREW 2005: Englanti globaalina ja eurooppalaisena lingua francana. – Marjut Johansson & Riitta Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipoliittikka ja käytäntöä* s. 115–128. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- ETHNOLOGUES – LANGUAGES OF THE WORLD. Dallas: SIL International Publications.
<http://www.ethnologue.com/world> (28.11.2013).
- GOOSKENS, CHARLOTTE 2007: The Contribution of linguistic factors to the intelligibility of closely related languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28:6 s. 445–467. London: Routledge. http://www.let.rug.nl/~gooskens/project/pdf/publ_JMMD_2007.pdf (4.12.2014).
- GOOSKENS, CHARLOTTE – HAUG HILTON, NANNA 2013: The effect of social factors on the comprehension of a closely related language. – Jani-Matti Tirkkonen & Esa Anttikoski (toim.), *Proceedings of the 24th Scandinavian Conference of Linguistics* s. 201–210. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology 5. Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0924-4/urn_isbn_978-952-61-0924-4.pdf (5.12.2014).
- HAKULINEN, AULI, KALLIOKOSKI, JYRKI, KANKAANPÄÄ, SALLI, KANNER, ANTTI, KOSKENNIEMI, KIMMO, LAITINEN, LEA, MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus*. Kielipoliittinen toimintaohjelma. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/suomen_kielen_tulevaisuus_kotus_verkkojulkaisuja_7.pdf (16.6.2014).
- HAUGEN, EINAR 1966: *Language conflict and language planning. The case of modern Norwegian*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- HEIKKILÄ, SATU 1998: Viestinnän kompastuskiviä kulttuurien kohdatessa. – Nina Rekola & Helena Korpela (toim.), *Toisella kielellä – näkökulmia lasten ja nuorten suomi toisena kielenä -opetukseen* s. 7–10. Opetushallituksen julkaisuja nro 6. Opetushallitus, Helsinki.
- HEINONEN, MARIA 2011: ”Viineri tuli mieleen, mutta ihan kuin oisin kuullu että nakki?” – *Kyselytutkimus eräiden viron sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- HUFEISEN, BRITTA – MARX, NICOLE 2007: How can DaFnE and EuroComGerm contribute to the concept of receptive multilingualism? Theoretical and practical considerations. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and dialectic concepts* s. 307–321. Hamburg Studies on Multilingualism 6. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://site.ebrary.com/lib/uef/reader.action?docID=10176618> (14.12.14).
- KAIVAPALU, ANNEKATRIN 2009: *Reseptiivinen monikielisyys: mitä suomenkielinen oppija ymmärtää virosta äidinkielenä pohjalta?* Abstrakti. <http://www.univie.ac.at/virsu/images/documents/virsu2010abstraktit.pdf> (10.11.2014).
- KAIVAPALU, ANNEKATRIN – MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2010: Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkielenä pohjalta? – Annetkatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner & Maria-Maren Sepper (toim.), *Lähivõrdlusi/Lähivertailuja* 20 s. 68–97. Tallinn: Eesti rakenduslingvistika ühing. <http://www.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi/article/view/LV20.03/33> (11.5.2011).
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: kotimaisten kielten keskus. <http://mot.kielikone.fi/mot/joyo/netmot.exe?motportal=80>. (11.11.2014).
- LAALO, KLAUS 1992: *Huvitav lugu – Kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa*. Suomi 164. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: Hakapaino Oy.
- MUIKKU-WERNER, PIRKKO – HEINONEN, MARIA 2012. *Lumesadu – 'tarina' vai 'lumikasa' vai ei kumpikaan?* Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. – Annetkatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner, Jarmo Harri Jantunen & Maria-Maren Sepper (toim.), *Lähivõrdlusi/Lähivertailuja* 22 s. 157–187. <http://www.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi/article/view/LV22.06/195> (30.9.2014).
- MUIKKU-WERNER, PIRKKO 2013: Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. – Annetkatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner, Johanna Laakso, Katre Õim & Maria-Maren Sepper (toim.), *Lähivõrdlusi/Lähivertailuja* 23 s. 210–237.

- Tallinn: Eesti rakenduslingvistika ühing. <http://www.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi/article/view/LV23.09/236> (25.3.2014).
- OPETUSHALLITUS 2008: Suomi toisena kielenä perusopetuksessa. – Opetushallituksen esite. Opetushallitus, Helsinki. http://www.oph.fi/download/121984_S2_perusopetuksessa_esite_2008.pdf (15.12.2014).
- PAAJANEN, ILONA 2012: *Kitsas tee – 'laiha tee' vai 'kapea tie'? Suomen kielen opiskelijat ja viron ymmärtäminen testissä*. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120515/urn_nbn_fi_uef-20120515.pdf (28.11.2013).
- REHBEIN, JOCHEN, TEN THIJE, JAN D. – VERSCHIK, ANNA 2011: Lingua receptiva (LaRa). Remarks on the quintessence of receptive multilingualism. *International Journal of Bilingualism* 16 s. 248–264. <http://ijb.sagepub.com/content/16/3/248.full.pdf+html> (15.12.2014).
- REMES, HANNU 1983: *Viron kielioppi*. Juva: WSOY.
- 2005: *Suomen ja viron vertailevaa taivutustypologiaa*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 2. Oulu: Oulun yliopisto.
- 2014: Sähköpostiviestit. 18.12.2014.
- REMU 2015 = Remu - reseptiivinen monikielisyys: läheisten sukukielten keskinäinen ymmärrettävyys. – Itä-Suomen yliopiston internetsivut. <https://www.uef.fi/en/remu2015/remu-suomeksi> (25.3.2014).
- RICHARDS, JACK C. – RODGERS, THEODORE S. 1986: *Approaches and methods in language teaching: a description and analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RINGBOM, HÅKAN 2007: *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD. <http://site.ebrary.com/lib/uef/docDetail.action?docID=10156064> (24.11.2013).
- SAGIN-SIMSEK, CIGDEM – KÖNIG, WOLF 2011: Receptive multilingualism and language understanding: intelligibility of Azerbaijani to Turkish speakers. *International Journal of Bilingualism* 16 s. 315–331. <http://ijb.sagepub.com/content/early/2011/11/08/1367006911426449.full.pdf> (4.12.2014).
- SAJAVAARA, KARI, LEHTONEN, JARKKO – RÄSÄNEN, ANNE 1981: *Vieraan kielen oppiminen ja omaksuminen*. Selosteita 3. Esitutkimusraportti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- SEDDIK AL-WAHY, AHMED 2009: Idiomatic false friends in English and modern standard Arabic. *Babel* 55:2 s. 101–122. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/babel.55.2.01wah>
 (4.12.2014).
- SIKK, HOIDE 1982: *Viiner on mage - Mitä se on suomeksi?* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- ULKOASIAINMINISTERIÖ 2011: Euroopan rikas kielikartta. – Ajankohtaista-osuus Eurooppa-tiedotus.fi-sivustolla. <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=227622&contentlan=1&culture=fi-FI#.VKZxHXth21S> (2.1.2015.)
- URBAANI SANAKIRJA. <http://urbanisanakirja.com/word/oogata/> (26.11.2013.)
- VANHOVE, JAN 2014: *Receptive multilingualism across the lifespan. Cognitive and linguistic factors in cognate guessing*. Väitöskirja. University of Fribourgh. <http://ethesis.unifr.ch/theses/downloads.php?file=VanhoveJ.pdf> (5.12.2014).
- YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA 2014: Arvosanajakaumat. – Tilastoja ylioppilastutkin-nosta. http://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedos-tot/stat/FS2014A2012T4002.pdf (16.12.2014).
- ZEEVAERT, LUDGER – TEN THIJE, JAN D. 2007: Introduction. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language poli-cies and dialectic concepts* s. 1–21. Hamburg Studies on Multilingualism 6. Am-sterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://site.ebrary.com/lib/uef/reader.action?docID=10176618> (18.12.14).

LIITTEET

LIITE 1. Kyselylomake lukijoiden ryhmälle.

23.10.2013

Hyvä käännöstieteen opiskelija,
teen tutkimusta siitä, millä tavalla suomen kielen puhuja ymmärtää viroa oman äidinkiellensä pohjalta ensinnäkin kirjoitettuna ja toisekseen kuultuna. Toivoisin sinun vastaavan aluksi taustakysymyksiin, jonka jälkeen kääntävän viron sanoja suomen kielelle.

Taustakysymykset:

1. Ikä _____
2. Sukupuoli: mies / nainen
3. Pääaine ja sivuaineet
_____
4. Mistä olet kotoisin, ts. puhutko jotakin tiettyä murretta, mitä?
_____
_____
_____
5. Millainen on kielihistoriasi, eli mitä kieliä osaat ja kuinka hyvin?
_____
_____
_____
6. Minkä verran olet ollut tekemisissä viron kielen kanssa?
_____
_____
_____

Kiitos avustasi ja onnea yliopisto-opiskeluun!

Maria Heinonen

Seuraavassa on 30 vironkielistä sanaa. Käännä sanat suomen kielelle. Jos käytit jotakin tiettyä menetelmää sanan ratkaisemiseksi, kirjaa se ylös sanan jälkeen.

1. armas

---

2. töötada

---

3. biifsteek

---

4. pillimees

---

5. asjalik

---

6. tädi

---

7. rääkida

---

8. korralik

---

9. lift

---

10. kõle

---

11. laulatada

---

12. sularaha

---

13. suvi

---

14. küps

---

15. röövida

---

16. kamaikas

---

17. ebaregulaarne

---

18. halb

---

19. vihm

---

20. juua

---

21. huvitav

---

22. öökida

---

23. privileeg

---

24. poksida

---

25. lüpsa

---

26. pulmapäev

---

27. paljastada

---

28. rüübata

---

29. rõõmus

---

30. kitsas

LIITE 2. Kyselylomake kuuntelijoiden ryhmälle.

23.10.2013

Hyvä käännöstieteen opiskelija,
teen tutkimusta siitä, millä tavalla suomen kielen puhuja ymmärtää viroa oman äidinkiелensä pohjalta ensinnäkin kirjoitettuna ja toisekseen kuultuna. Toivoisin sinun vastaavan aluksi taustakysymyksiin, jonka jälkeen kääntävän viron sanoja kuulemasi perusteella suomen kielelle.

Taustakysymykset:

7. Ikä _____
8. Sukupuoli: mies / nainen
9. Pääaine ja sivuaineet

---

10. Mistä olet kotoisin, ts. puhutko jotakin tiettyä murretta, mitä?

---

11. Millainen on kielihistoriasi, eli mitä kieliä osaat ja kuinka hyvin?

---

12. Minkä verran olet ollut tekemisissä viron kielen kanssa?

Kiitos avustasi ja onnea yliopisto-opiskeluun!

Maria Heinonen

Seuraavaksi kuulet 30 vironkielistä sanaa, jokaisen kolme kertaa peräkkäin. Käännä sanat suomen kielelle. Jos käytit jotakin tiettyä menetelmää sanan ratkaisemiseksi, kirjaa se ylös sanan jälkeen.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____
11. _____
12. _____
13. _____
14. _____
15. _____
16. _____
17. _____
18. _____
19. _____
20. _____
21. _____
22. _____
23. _____
24. _____
25. _____
26. _____
27. _____
28. _____

29. _____

30. _____